

МАКЕДОНСКА РЕВИЈА

ЗА КАЗНЕНО ПРАВО

И КРИМИНОЛОГИЈА

СОДРЖИНА

Д-р. Владо КАМБОВСКИ: Основи и правци на реформата на македонското казнино право 19

Д-р. Ѓорѓи МАРЈАНОВИЌ: За (итна!) кодификација на македонското кривично право 42

Д-р. Никола МАТОВСКИ: Потреба од реформа на македонското кривично процесно право 50

М-р. Елена АНДРЕЕВСКА: Актуелните проблеми сврзани со прашањето за одредување на притворот . . 67

Д-р. Методи АНГЕЛЕСКИ: Современата феноменологија на стопанскиот криминалитет со посебен осврт на криминалистичката дијагноза . . . 79

Д-р. Агис ШАЈНОСКИ: Реформата на кривичното законодавство во светлината на изградбата на пазарен стопански систем во Македонија 97

М-р. Душко ДИМИТРОВ и Михајло ТОДОРОВ: Криминалитетот-формите и потребата од реформа на кривичното законодавство 105

ДИСКУСИИ

СКОПЈЕ 1994 ГОД.

БР.1

ГОД.1.

УДК 343

МАКЕДОНСКА РЕВИЈА ЗА КАЗНЕНО ПРАВО И КРИМИНОЛОГИЈА

(год. 1, бр. 1, 1994)

СОДРЖИНА

До читателите.....5

МАТЕРИЈАЛИ ОД ПРВОТО ГОДИШНО СОВЕТУВАЊЕ НА ЗДРУЖЕНИЕТО ЗА КРИВИЧНО ПРАВО И КРИМИНОЛОГИЈА НА МАКЕДОНИЈА

ПОЗДРАВНИ ГОВОРИ

Павел МАНЕВ.....11
Туше ГОШЕВ.....15

ПОТРЕБАТА ЗА РЕФОРМА ВО КРИВИЧНОТО ЗАКОНОДАВСТВО НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Д-р Владо КАМБОВСКИ: Основи и правци на реформата на
македонското казнено право.....19
Д-р Ѓорѓи МАРЈАНОВИЌ: За (итна!) кодификација на
македонското кривично право.....42
Д-р Никола МАТОВСКИ: Потребата од реформа на македонското
кривично процесно право 50
М-р Елена АНДРЕЕВСКА: Актуелни проблеми сврзани со
прашањето за одредување на притворот.....67

НОВИ ФОРМИ НА КРИМИНАЛИТЕТ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Д-р Мешодија АНГЕЛЕСКИ: Современата феноменологија на
стопанскиот криминалитет со посебен осврт на криминалистичката
дијагноза.....79
Д-р Агис ШАЈНОСКИ: Реформата на кривичното законодавство во
светлината на изградбата на пазарен стопански систем во
Македонија 97
М-р Душко ДИМИТРОВ и Михајло ТОДОРОВ: Криминалитетот-
формите и потребата од реформа на кривичното законодавство.....105

ДИСКУСИИ

<i>Проф.д-р Горѓи МАРЈАНОВИЌ</i> : Реформа на кривичното право	119
<i>Милорад МАРТИНОВСКИ</i> : Казните во казненото законодавство	126
<i>М-р Драган ТРПКОВСКИ</i> : Насоките на новото казнено материјално и процесно право.....	131
<i>Гордан КАЛАЏИЈЕВ</i> : Правата на човекот и моделот на казнената постапка	139
<i>Д-р Зоран СУЛЕЈМАНОВ</i> : За називот на кривичното право за казната лишување од слобода и за смртната казна.....	143
<i>М-р Миладин КРСТАНОВСКИ</i> : Кодификација на системот за извршување на кривичните санкции	148
<i>М-р Методија КАНЕВЧЕВ</i> : Пред реформата на македонското кривично законодавство.....	153
<i>Тихомир ВЕЛКОВСКИ</i> : За притворот и некои одлуки на Врховниот суд	160
<i>Томислав СТОЈАНОВСКИ</i> : За реформата, доживотната робија и притворот.....	164
<i>Д-р Наум ШУРБАНОВСКИ</i> : Алтернативи на казната затвор.....	167
<i>Слободан ТЕОДОСИЈЕВСКИ</i> : За притворот и лишувањето од слобода	170
<i>М-р Оливер БАЧАНОВИЌ</i> : Предлози за подобрување на положбата на жртвата во кривичното законодавство на Република Македонија	174
<i>Димитар ВАСИЛЕВ</i> : Потребата за реформа на кривичното законодавство на република Македонија.....	180
<i>Д-р Воислав ВАСИЛЕВСКИ</i> : Објективниот услов на инкриминација кај некои кривични дела против вооружените сили	184
<i>М-р Димитар ДОМАЗЕТОВСКИ</i> : Наредбата како елемент кај кривичните дела против вооружените сили	189
<i>Д-р Методија АНГЕЛЕСКИ</i> : Заложби за научен и стручен пристап во борбата против криминалитетот	192
<i>Д-р Томе БАТКОВСКИ</i> : Организираниот колективен криминалитет и можностите од негово јавување во периодот на транзиција во Македонија.....	195
<i>Лилјана ИНГЛИЗОВА РИСТОВА</i> : Правни аспекти на кривичното дело неовластено држење на оружје или распрскувачки материи.....	204
<i>Милош СИМОНОВСКИ</i> : Одговорноста при сопственичката трансформација.....	209
<i>М-р Душко ДИМИТРОВ</i> : За организираниот криминалитет и за неговиот "извоз"	213
<i>Никола КАЧЕВСКИ</i> : За формирање на работна група	218
<i>М-р Тодор КРАЛЕВ</i> : Местото на сообраќајните казниви дела во конципирањето на посебниот дел на казнениот закон	220
<i>Проф.д-р Никола МАТОВСКИ</i> : Потреба за основање на нова - Македонска ревија за казнено право и криминологија.....	226
ЗАКЛУЧОЦИ	231

CONTENTS

MATERIALS FROM FIRST ANNUAL MEETING OF ASSOCIATION FOR CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGY OF MACEDONIA

First thematic area

DIRECTIONS OF FURTHER DEVELOPMENT SUBSTANTIVE PENAL LEGISLATION

PAPERS:

<i>Prof. Vlado KAMBOVSKI: Foundations and directions of the reform of Macedonian criminal law</i>	19
<i>Prof. Gorgi MARJANOVIC: For (urgent!) codification of Macedonian criminal law</i>	42
<i>Prof. Nikola MATOVSKI: The need for reform of Macedonian criminal procedure</i>	50
<i>Elena ANDREEVSKA: The current problems concerning detention in criminal procedure</i>	67

Second thematic area

NEW FORMS OF CRIMINAL IN REPUBLIC OF MACEDONIA

PAPERS:

<i>Assist. Prof. Metodija ANGELESKI: Contemporary phenomenology of economic offenses including criminal diagnosis and prognosis</i>	79
<i>Prof. Agis SAJNOVSKI: The reform of criminal law in the light of building a market economy in Macedonia</i>	97
<i>Dusko DIMITROV and Mihajlo TODOROV: Types of crime and the need for criminal law reform</i>	105
DISCUSSIONS	117
CONCLUSIONS	229

До читателите,

На своето прво советување во Охрид, одржано на 24 и 25 јуни 1993 година, Здружението за кривично право и криминологија на Македонија донесе одлука да се востанови - оснива ново списание - **"Македонска ревија за казнено право и криминологија"**, со седиште во Скопје, со тираж од 500 примероци, кое треба да излегува 2-4 пати годишно.

Најкомпетентниот македонски собир на стручњаци од областа на кривично-правните дисциплини - теоретичари и практичари, ваква важна одлука донесе поради тоа што по раздружувањето од поранешна Југославија и создавањето на Македонија, како суверена и независна држава, се почувствува голема празнина во издавачката дејност - на кривично-правните и останатите сродни науки и дисциплини. Досега нашите кадри од оваа правна област свои трудови објавуваа во списанија на поранешна Југославија, нејзините републики и покраини, особено во "Југословенската ревија за кривично право и криминологија".

Од друга страна, постои неопходна потреба од активирање на македонскиот научен и стручен правнички кадар и од неопходна академска и стручна расправа за големиот број прашања кои се наметнуваат во процесот на трансформацијата на нашиот правен систем, демократизацијата на кривичното право и приближувањето на истото кон современите европски стандарди.

Концепцијата на нашата ревија е базирана на постојните меѓународни стандарди за подготовка и објавување на научни трудови. Во содржината на материјата која ќе се објавува, ќе бидат застапени постојани и повремени рубрики. Во постојаните рубрики ќе се објавуваат изворни научни статии, претходни соопштенија и прегледни трудови со резимеа на странски јазици. Како повремени рубрики во ревијата ќе бидат застапени: белешки од законодавството и практиката, тековни истражувања (на институти, научни проекти), белешки од научни собири, оценки и прикази (на објавени

систематски делови и монографии) и преводи (од странски списанија). Статиите, природно, ќе бидат подвргнати на рецензија од страна на стручњаци од соодветен профил на одделните казнено-правни области.

Ќе биде присутно нашето пастојување за обликување на ревијата како современо списание, по углед на слични научни списанија на европските држави и државите од поранешна Југославија, на чии страници ќе се обработуваат актуелни проблеми од казненото материјално и процесно право, криминологијата, пенологијата, криминалната политика и сродните помошни дисциплини како судската психологија, судската психијатрија и судската медицина.

Во името на ревијата е внесен поимот "казнено", наместо "кривично" право. Во прилог на новиот назив е потребно да се наведе дека истиот е усвоен во сите современи правни системи. Така, во германското право се употребува терминот - Strafrecht, во француското - droit penal, во италијанското - diritto penale, во англисаксонското право - Penal Law, во руското - уголовное право, во бугарското - наказателно право и т.н.

Воедно треба да се истакне дека казната, како санкција за извршеното дело, е основната карактеристика според која оваа гранка на правото се разликува од останатите гранки.

Според тоа, се определуваме за поадекватна терминологија во оваа правна област: казнено право, казнена постапка, казниво дело, казнена санкција и т.н., и покрај тоа што постојното наше законодавство се уште истата не ја прифатило. Од изложените причини, како и од некои други изнесени во првиот реферат објавен во нашата ревија, очекуваме и нашето законодавство да ја редицира оваа терминологија. За создавање квалитетно списание и успешно и редовно излегување на ревијата потребен е целосен ангажман на сите членови на Здружението за кривично право и криминологија на Македонија, што значи не само на теоретичарите, туку и на практичарите. Со оглед на тоа што во новонастанатата ситуација се чувствува потреба од стручни прилози во нашата периодична правна литература, ги повикуваме сите стручњаци, кои се занимаваат со материјата на казненото право, особено правниците практичари - судиите, јавните обвинители, адвокати, овластените органи за внатрешни работи кои постапуваат во кривичната постапка, да се мобилизираат и со свој став и прилози да соработуваат во нашето ново списание. Ревијата треба да претставува не само потреба, туку и предизвик и можност за афирмација на помладите наши кадри од високообразование установи, институтите и правосудните органи, со презентирање на научни и стручни трудови од оваа област.

Со сè е јасно дека за редовно излегување на ревијата, изградување на нејзин соодветен квалитет во техничка и печатарска смисла, се потребни соодветни финансиски средства. За обезбеду-

вање на таква финансиска конструкција, Здружението ќе се обрати до сите надлежни органи и институции во Република Македонија како и спонзори од стопанството.

Изразуваме голема благодарност на сите институции и спонзори кои овозможиле да го организираме нашето прво советување на здружението и да го објавиме првиот број на ревијата.

Во нашиот прв број ги објавуваме рефератите, дискусиите и заклучоците од нашето прво советување на Здружението, одржано минатата година во Охрид, затоа што најкомпотентниот македонски собир од оваа правна област оцени дека на истиот беа третирани две многу актуелни теми: "Потребата за реформа во кривичното законодавство на Република Македонија" и "Нови форми на криминалитет во Република Македонија".

Во иднина, при излегувањето на следните броеви, ќе се придржуваме на веќе изложената концепција на ревијата.

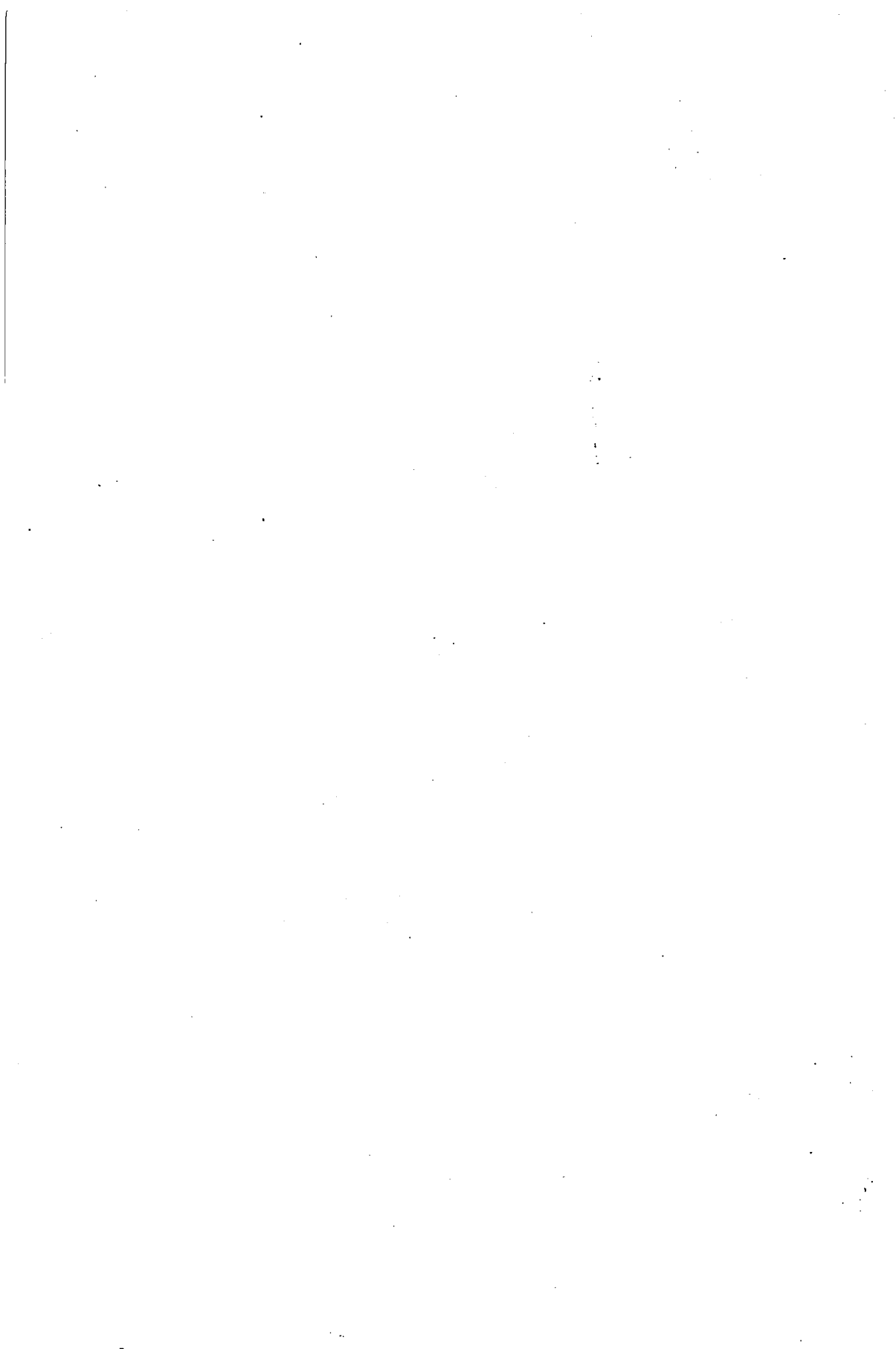
Ни останува да и посакаме среќен старт на новата Македонска ревија за казнено право и криминологија.

Скопје, јуни 1994 година

Главен и одговорен
уредник,

д-р Никола Маџовски

**МАТЕРИЈАЛИ ОД ПРВОТО ГОДИШНО
СОВЕТУВАЊЕ НА ЗДРУЖЕНИЕТО ЗА
КРИВИЧНО ПРАВО И КРИМИНОЛОГИЈА НА
МАКЕДОНИЈА
(Охрид, 24 и 25 јуни 1993 година)**

Дами и господа,

Имам посебна чест и задоволство, од името на членовите на Извршниот одбор на Здружението за кривично право и криминологија на Македонија и од лично име, да ги поздравам сите присутни учесници и гости и истовремено го отворам советувањето, кое според мене, може да се нарече и средба на кривичари, криминолози и криминалисти, со две основни теми за разгледување: "Потребата за реформа во Кривичното законодавство на Република Македонија" и "Нови форми на криминалитетот во Република Македонија".

Но, пред се, сакам, да ги поздравам: Претседателот на Уставниот суд на Република Македонија - г. Јордан Арсов, Претседателот на Врховниот суд на Република Македонија - г. Тихомир Велковски, Министерот за правосудство и управата на република Македонија-г. Туше Гошев, Потпретседателот на општина Охрид - г. Анастас Ивановски, поранешните претседатели на Здружението, -г. проф. д-р. Јордан Спасовски и г. Јован Трпеновски како и проф. д-р Саво Климовски, декан на Правниот факултет во Скопје.

А сега ги повикувам сите присутни, учесници и гости на ова советување, со едноминутно молчење, да им оддадеме почит на поранешниот претседател на Здружението проф. д-р Панта Марина, долгогодишен професор на Правниот факултет и на поранешниот Јавен обвинител и активен член во Здружението г. Јордан Јордановски - Желев.

Како што е и вообичаено за вакви средби, со неколку реченици ќе се обидам да направам вовед во ова наше Советување. Ги споменав темите за кои се изготвени реферати и соопштенија кои, несомнено, не претендираат на сеопфатност, како што тоа веќе е истакнато во книгата, во која се сместени тие реферати и соопштението но, тие според мене, сепак, овозможуваат една добро фундаментирана расправа и допесување на соодветни заклучоци, што би покренале акции и законодавна иницијатива за подобрување на

---

* Претседател на здружението за кривично право и криминологија и Претседател на кривичното одделение на Врховниот суд на Република Македонија

состојбите во материјалното и процесното кривично законодавство во Република Македонија.

Повод да се организира ова Советување, всушност, беше постоењето на огромно незадоволство од сегашниве состојби кај голем број на правосудни работници. Познатите настани, сврзани со распаѓањето на СФРЈ, војната во Словенија, војната во Хрватска и се уште во Босна и Херцеговина, процесот на осамостојувањето на Република Македонија во Суверена држава, со сите пропратни појави и предизвици, придонесоа во кривичното законодавство на Република Македонија да бидат согледани определени карактеристики, но и извесни проблеми во нивната примена што, можеби, се слични и заеднички со правосудните системи на некои други соседни земји но, исто така, и некои што се различни. Заради вакви и слични согледувања можеме да констатираме дека развојните процеси кај сите земји во светот не се идентични, а оттаму произлегува и потребата тие на идентичен начин да не се гледаат, проучуваат и третираат. Како што е познато, незапирливо е влијанието на поразивените земји кон понеразвиените, што се изразува, главно, на економски план, а тоа, по правило, се одразува и врз појавата и развојот на различни ексеси. Освен тоа, веќе подолго време во светот постои криза на морални вредности, како општа појава, а можеби и како резултат на промената на позициите на различните општествени структури, што се врши паралелно со промената на општествено-политичките системи. Ете тоа се, главно, тие посебности со некои општи белези што го подвлекуваат и истовремено го истакнуваат нивното меѓународно значење. Ова, меѓу другото, и заради тоа што криминалитетот се карактеризира со масовност, но и со се поголема организираност, која не ретко се интернационализира, што од своја страна, ја засилува потребата од зајакната репресија и од таква политика со помош на која на најдобар начин ќе може да се елиминираат негативните и штетните појави во општеството. На тој начин проблемите остануваат државни, но и меѓудржавни. Имено, организираниот и се помасовниот криминалитет, неретко со белези што го истакнуваат нивното меѓународно значење, предизвикува страв кај граѓаните, што пак, од своја страна врши засилена пресија врз државните, а посебно врз правосудните органи. Тоа понекогаш е пропратено со неискрени барања за брза и ефикасна кривична постапка и за брзо подобрување на вкупните состојби во општеството, неретко и на тие од легислативен план. Така се доаѓа до потребата за што помодерно организирана, што помодерно опремена полиција со најмодерна техника, со технички помагала за да и се овозможи таа брзо да дејствува, брзо да ги открие сторителите на кривични дела и адекватно брзо да ги прибере доказите, што ќе можат да му послужат на судот успешно да ја заврши постапката. Истовремено, дури и императивно, се наложува потребата од силно

судство, односно адекватна политика и кон судството заради јакнење на целокупната правосудна апаратура. Сето тоа, секако, е поврзано и со потребата за јакнење на меѓународната соработка на тој план. Процесното кривично законодавство треба да овозможи правилна примена на материјалното кривично законодавство. Меѓутоа, преку таквата примена треба да се оневозможи повреда на личните, индивидуалните права и слободи на граѓаните. Преку неговата примена со сета сила и значење се наметнуваат прашања за демократските состојби во државата, за меѓународната позиција на државата, односно за потребата од дополнително засилување на државната власт како сила, а со тоа и за нејзиното вмешување во кривичната постапка, што, сепак, секогаш треба да биде на таков начин, кој ќе биде однапред определен со Уставот, а истовремено и на општоприфатените меѓународни норми и правила. Погледнато од ваков агол, правосудниот систем и во неговите рамки материјалното и процесното кривично законодавство треба да постане неразвоен дел од општествениот развој, дел од општественото и економското планирање, за да не дојде брзо и во догледно време во непожелна ситуација како сиромашна земја, вклучена во нестабилните и неретко неповолни процеси на Балканот, и да прибегнеме кон, некаква тешка репресија, на пример, или, кон некаква претерана примена на мерката притвор, или пак кон некаква хипертрофија на кривичното законодавство, во онаа најлоша и најцрна смисла.

Нека ми биде дозволено да го изразам своето лично убедување дека кај нас, во нашава земја, и во тој поглед, сепак, ќе дојде до позитивен развој каков што очекува од нас демократска Европа. За тоа би требало да даде придонес и ова советување. Според мене, ќе биде добро денес и утре ние овде, да посееме добри мисли, кои брзо ќе влијаат и брзо ќе донесат плодови, какви што веќе сите посакуваме.

Благодарам.

Сега го повикувам господинот Министер за правосудство и управа Туше Гошев, да го поздрави советувањето.

управување со земјата. Се надеваме дека ова Здружение ќе смогне сили и ќе ги удри темелите на новото кривично законодавство, каде слободите и правата на граѓаните ќе бидат основна детерминанта за развивање на општествените односи во кои репресијата ќе биде само крајна заштитна мерка, но и да обезбеди такви гаранции на општествениот развoтoк, во кои слободниот човек ќе најде поле за целосно изразување и афирмација.

Јас ви благодарам за вниманието и се надевам дека советувањето ќе биде успешно и ќе даде одговори на многу прашања за донесување на новиот Кривичен закон во Републиката.

Благодарам.

**I. ПОТРЕБАТА ЗА РЕФОРМА
ВО КРИВИЧНОТО ЗАКОНОДАВСТВО
НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА**

ОСНОВИ И ПРАВЦИ НА РЕФОРМАТА НА МАКЕДОНСКОТО КАЗНЕНО ПРАВО

1. РЕФОРМА ЗАРАДИ РЕФОРМА?

1.1. "Казнено", намесито "кривично" право!

Најпрвин неколку зборови за новит назив на оваа гранка на правото. Во прилог на новиот назив би привел неколку аргументи, од кои суштинските ги оставам на страна. Доволно е да се спомене дека насекаде оваа гранка е позната како "казнено", а не "кривично" право: така, на пример, во англо-саксонското право (Penal Law), германското (Strafrecht), француското (droit penal), италијанското (diritto penale) итн.; ист е случајот и во словенските јазици, така рускиот (уголовное право), бугарскиот (наказателно право) и сл.

Поимот "кривично" право е генерализација на зборот "кривица" што во српско-хрватската терминологија е близок до означувањето на недозволено дело, додека во македонскиот израз е тешко да го најдеме тој збор со такво значење. Зашто, и кога го употребуваме зборот "крив", "кривица" и сл., мислиме на вина (виновен е!), значи на субјективното во едно недозволено дело, а не на објективното, на самото дело! Впрочем, за целото време на нашата заедничка држава, словенците, доследни на својата јазичка традиција, го употребуваа терминот за кој овде станува збор (Казенски закон, казенско право, казенски постапак)!

Кон сево ова би додал само еден суштински аргумент, за кој подоцна повеќе ќе стане збор. Казната е основната карактеристика по која оваа гранка на правото се разликува од другите гранки, од кои некои и тоа како оперираат со поимите вина-кривица, но не и со казна како санкција за извршното дело.

Значи: казнено право, казнена постапка, казнено дело, казнена санкција итн.!

---

* Редовен професор на Правниот факултет во Скопје

1.2. Дали е потребна реформа на казненото право?

Колку и да се чини поимот "реформа" јасен, изгледа дека сепак треба да се зборува за тоа, што претставува реформа на казненото право, какво е нејзиното значење и кои се општествените, економските, политичките и други претпоставки за вистинска реформа, а не за реформа заради реформа. Тоа е исто, како кога многумина зборуваат денеска за нови односи, ново општество, за коректни промени на македонското општество и слично, а малкумина знаат да објаснат што е ново, во што се состојат новите односи, до кога ќе егзистираат постојните вредности, институции, стил и начин на живот, и кога ќе бидат заменети со поквалитетни, проткаени со европски стандарди!

Па така, речиси до вчера, зборувавме за реформи на повоеаното југословенско казнено законодавство, и тоа за најмалку две реформи (1951 и 1977 година), свесни дека тоа никогаш не ги надмина своите филозофски, идејни и идеолошки рамки. Од тоа можеме да го изземеме само исчекорот кон една друга филозофија на казненото право направен со измените на КЗ СФРЈ во 1990 година, кои значеа негова дезидеологизација и потиснување на политичката репресија од сцената на општествените промени.

Ете така "реформираното" казнено право, создавано во духот на даден економски, политички и правен систем важи и денеска и треба да се применува во ново државно-правно, економско и политичко милје! Што може да биде прв заклучок, ако не тој, дека имаме очигледна дискрепанција помеѓу еден закостенет казнено-правен систем и новиот систем на односи, втемелен врз сосема поинакви постулати и принципи?

Потребата од темелна реформа на позитивното казнено право ја наметнуваат најмалку три фактори.

Прво, се работи за некритички преземени во правно наследство закони, создадени во друг контекст на општествени односи, под силно влијание на идеолошките и државно-партиските погледи на своето време. Поранешното југословенско казнено право, независно од истакнувањето на хуманистичката нота на самоуправниот социјализам, во основа беше детерминирано и ограничено со основните идејни и политички погледи врз односот помеѓу поединецот и општеството, со карактерот на сопственичките односи, карактерот на демократијата и улогата на државата и правото. Во него се рефлектираат, постојано напојувани од тие извори, остатоците на авторитарната концепција и на колективизмот, изразени низ тенденцијата за постојано потиснување на индивидуалните слободи и права за сметка на општиот, што ќе рече државниот интерес.

Второ, казненото право на најдиректен начин ја открива суштината на општествениот систем и превалентно авторитарниот

или демократскиот карактер на државното уредување. Не е случајно тоа што со секоја радикална промена на државното и општественото уредување доаѓа и до радикален раскин со системот на политичката и казнена репресија што владеел пред тоа. Суштинско прашање на новиот легитимитет на државното уредување е раскрстувањето со моделот на политичка, казнена, полициска и секој друг вид репресија и освојувањето на позициите на демократска правна држава, без злоупотреби на казненото право, без политичка зависност на судовите и другите органи на казниениот прогон, без политичка или полициска пресија и со апсолутни гаранции за човековите слободи и права. Од друга страна, казненото право како аксиолошка категорија мора да ги одрази новите индивидуални и општествени вредности и нивната хиерархија. Веќе извршените промени во економскиот, правниот и политичкиот систем го прават нетолерантен расчекорот помеѓу новите вредности и постојаното казнено законодавство (материјално и процесно). Неговите измени во 1992 година продуцираа резултати на невидена правничка глупост! Нема земја во светот со два казниени закони! Нашиот парламент при тие измени дури си го заборавил името на сопствената држава, па во чл. 36 ст. 9 и чл. 90 КЗМ зборува за "Социјалистичка Република Македонија!". Или, да се зборува (чл. 91) за излегување на потсмев на народите и народностите на Југославија (?), односно да се обезбедува заштита на добра на една држава која повеќе не постои, е повеќе од првоаприлска шега!

Но, не сите законски решенија што се дел од нашето позитивно казнено право предизвикуваат такви шегобијни последици! Има и такви што го доведуваат во прашање уставно загарантираниот концепт на човековите слободи и права! Таков е примерот со одредбите од Уставот на Република Македонија кои се однесуваат на човековите слободи и права: за ограничувањето на притворот (чл.12), за неповредливоста на писмата и другите форми на општење (чл.17) и за неповредливоста на домот (чл.26), и со пив неусогласените одредби на материјалното и процесното казнено право (така чл. 53, 58-60, 61 и 62 КЗМ, чл. 197 и сл.ЗКП, чл.206 и сл.ЗКП), како и одредбите што ги содржат овластувањата на полицијата. Алармантноста на колизијата помеѓу уставните и законските норми е таква, што не оправдува никакво чекање законските одредби да се усогласат со Уставот. Решението го гледам единствено во непосредна примена на уставните одредби! На крајот од краиштата, во прилог на таквата определба може да се земе и чл.98 од Уставот, според кој судовите судат "врз основа на Уставот и законите и меѓународните договори".

Трето, динамиката на новите криминално-политички тенденции условува процесот на реформирање на казненото право во светски размери да биде постојано отворен. Предизвиците на новите

форми на криминалитетот: организираниот криминалитет, еколошкиот криминалитет, како и упорното персистирање на тешки форми на криминалитет од типот на тероризмот, геноцидот и воените злосторства, иницираат потрага по нови одговори на превентивен и репресивен план. Глобалните оценки за неефикасност на моделот наказнено-правната репресија се основа за појавата на нови криминално-политички ориентации. Повеќето поранешни социјалистички земји ги реформираат казнените законодавства, приклучувајќи се кон општите криминално-политички струења. Нивната матица ја чинат: јакнењето на начелото на законитост и на гаранциите за слободите и правата во материјалното и процесното право; отстапување од "социјално-терапевтската ориентација на казненото право, со други зборови - од мерките на третман, лекување и сл., и реafirмација на неговата социјално-етичка димензија што за свое средиште ја има вината и казната; натамошна хуманизација на казната, со нашироко прифаќање на алтернативи за казната затвор ("свртување" на казнената постапка, јавни работи во интерес на заедницата, викенд-казни итн.); декриминализација и ослободување на казненото право од морализаторските и слични функции, а од друга страна заострување на заштитата во сферата на екологијата и безбедноста на луѓето. Сите овие промени се одвиваат со се понагласено присуство на меѓународни норми и стандарди, што и даваат на реформата на современото казнено право вистински универзални димензии.

2. КОН НОВА ФИЛОЗОФИЈА НА КАЗНЕНОТО ПРАВО

2.1. Инструментално или либерално казнено право?

Казненото право е сублимат на владејачките филозофски, идејни, културни и други погледи на едно општество. Да се проникне во неговата филозофија, значи да се бара одговор на прашањата: како се замислени неговите функции и цели, кои појдовни постулати ги инспирираат неговите основни институти, и каква е неговата ситуираност во конфликтноста на општествените односи, а особено како низ казненото право се решава основната противречност помеѓу индивидуалните слободи и права и државната присилба!

Можните одговори се синтетизираат во две спротивни концепции: на инструменталното и либерално казнено право. Концепцијата за инструменталниот карактер на казненото право гледа во него инструмент во рацете на државата за остварување на одделни, од неа селектирани цели. До своевиден екстрем нејзините поставки ги разви вулгализираната Марксдова интерпретација на државата и правото, особено толкувањето на правото како во закон преточена волја на

владајачката класа. Близок на неа е пристапот на современата "теорија на етикетирање", според која општествените конфликти добиваат своја разрешница низ стигматизацијата што ја доживуваат поразените. "Етикетите", кои имаат правна форма на казниви дела, ги дели секогаш победничката група!

Оваа концепција ги слабее демократските основи на казненото право и е директен увод во неговото прераснување во тоталитарно право, како што тоа го покажаа двата најголеми казнено-правни екстреми на XX век: сталинистичкото и фашистичкото казнено право и тн. "социјалистичко" казнено право, со сите свои политичко-полициски испади, претставува дериват на сфаќањето за инструменталната природа на правото. Државата, подобро речено - политичките структури, што во своите раце ја држат законодавната и извршната, па дури и судската власт, претставуваат единствен арбитер во дефинирањето на неправото и толкувачи на волјата на владејачката класа. Слободата на државата во определувањето на широчината на репресивната сфера не е со ништо ограничена и се протега до границата на фактичката издржливост на граѓаните пред теророт на правото. А таа граница е мошне растеглива, зашто теророт на државата и правото е најчесто придружен со масовни манипулации и колективно застрашување со "надворешно окружување", "внатрешен непријател", "повисоки цели" и сл. Казненото право станува техничко средство за остварување на која и да е кусорочна политичка цел или интерес. Неговиот краен утилитаризам значи целосна негација на слободите и правата на човекот и негово претворање во ефтино средство за постигнување на "повисоки" цели!

2.2. Основни белези на либералното казнено право

Гаранција за демократски односи и за општествен модел, кој поаѓа од граѓанските слободи и права, е единствено концепцијата на либералното казнено право. Таа е нужно поврзана со неотуѓивите слободи и права на човекот, кои не се уставна или законска креација. Законодавецот не само што не ги креира, не само што не може да ги ограничува или менува, туку, напротив, должен е стриктно да ги почитува и заштитува. Според ова сфаќање, блиско до теоријата на "природното право", ослободена од деистичкиот пристап, изворот на тие права се наоѓа во општото цивилизациско и културно наследство. Човекот низ вековите постапно освојувал, создавал и зајакнувал определени свои вредности, постојано возобновувајќи ги со влегувањето во секоја повисока фаза на цивилизациски развој.

Дел на таквото наследство е и казненото право, кон кое секоја епоха придобива нови вредности што ја издржуваат проверката на времето. Во истава светлина и казнивото неправо се појавува како своевиден правен израз на цивилизациско неправо! Врзаноста на

законодавецот за општите вредности и норми, како и за таквото поимање на неправото, претставува најсигурна гаранција дека човекот ќе биде заштитен од секое насилство, вклучувајќи го тука и насилството на државата. Правото на државата да казнува не е нејзино оригинално, туку пренесено право: граѓанинот, кој има неприкосновено право на одбрана, и го пренесува на државата тоа право, истовремено ограничувајќи ја во неговата примена. Казненото право е акт на самоограничување на државата во остварувањето на правото на казнување!

Либералното казнено право е единствена одбрана пред латентните или отворените апетити на државата за внесување на инкриминации во служба на заштита на краткорочни или тесни политички и други цели. Артифициелни дела (*mala prohibita*) се, навистина, присутни во сите законодавства, што не е негативна појава, ако со нив се обезбедува континуитетот на заштитата на универзални вредности; таков е примерот со инкриминациите во сферата на екологијата, образложени со едно ново право на човекот - правото на здрава околина!

Па, сепак, за да не претегне утилитаризмот и свртувањето кон инструменталното казнено право, за зауздување на таквите апетити на државата мора да делуваат демократските институции во самата држава. Се позначаен ограничувачки фактор претставува и меѓународниот казнено-правен поредок и неговите когентни норми, концентрирани околу корпусот на човековите слободи и права. Самото казнено право мора, исто така, да располага со инструменти што ќе и опонираат на тенденцијата на државата да посега по репресија и таму каде што таа не е оправдана. Покрај гаранциите за слободите и правата, што треба да ги содржи материјалното и процесното право, такво одбранбено средство претставува и еден специфичен израз на граѓанското право на непослушност - екскулпирачкото дејство на правната заблуда!

2.3. Либерален поим на правното добро

Прифаќањето на оваа концепција води кон суштинска трансформација на заштитната функција на казненото право. Таа не се состои во заштита на индивидуалните и општествените вредности и добра, заедничките услови на живот и сл. За правната држава и либералното казнено право е релевантна следната дефиниција на неговата заштитна функција: Казненото право ги заштитува од напад или загрозување доброта и вредностите на општеството, изградено врз слободата на човекот! Без оваа доавака "изградено врз слободата!", нема никакви гаранции дека казненото право, и кога поаѓа од начелото на законитост, одговара на постулатите на правната држава. Тоа треба да е законито и во материјална смисла, а

такво е кога поаѓа од идејата за материјална праведност, што за свој субстрат ги има човековите слободи и права.

На либералното казнено право според тоа, му одговара, либералниот поим на правното добро, што го чинат неколку елементи. Прво, негово средиште се човековите слободи и права на денешниот степен на цивилизациски развнток. Второ, за остварување и заштита на човековите слободи и права постојат и определени социјални функции. Дел од нив имаат заштитен карактер, кој бара комплементарна казнено-правна заштита: јавниот ред, правосудството итн. Тука спаѓаат и одделни функции на државата, кои имаат заштитна смисла: одбраната, безбедноста итн. Самата држава и нејзините институции треба да се заштитат во мера во која исто така се во функција на заедничкиот живот и остварувањето на слободите и правата, а не поради нив самите! Трето, голем дел од човековите интереси се остварува во автономната "цивилна сфера" на општеството, надвор од подрачјето на државните ингеренции. Во оваа сфера влегуваат, на пример, пазарот, творештвото, уметноста и сл. Во овие области казнено-правната заштита, не само што не е нужна, туку со себе носи опасност за повторно вовлекување, по заобиколен пат, на државата на забранета почва. По однос на "цивилната сфера" значи, либералниот поим на правното добро има извонредно значајно рестриktivно дејство.

2.4. Правда и праведности

Основна идеја на либералното казнено право е идејата за правда и праведност. Правдата и праведноста не се метафизички, туку реални социолошки категории. Основата на оваа идеја е човековата правда, т.е. индивидуалното чувство за правда и праведност, врз што се надоградуваат уште и народната и универзалната правда. Првата е категорија на колективната свест, а втората на космополитската димензија на човековата правда.

Правдата и праведноста се основен извор на казненото право. Не е неправо, односно неправедно, тоа што е забрането, затоа што е забрането, туку е забрането затоа што е неправедно! Судот за неправедното и претходи на казнено-правната забрана! Тоа е она што го врзува законодавецот во поставувањето на казнено-правни забрани. Тој мора да го почитува критериумот на човечката, народната и универзалната правда, односно нејзиниот антипод - неправдата!

Врз оваа основа се отвора сосема нова димензија на односот помеѓу граѓанинот и државата, чија што содржина ја чинат две правила. Прво, на граѓанинот му е дозволено се, освен она што со закон е изрично забрането! Врз ова правило се втемелени неколку основни пресумпции: природната пресумпција на "чесен граѓанин", која не

допушта државата да ги посматра своите поданици како сомнителни типови; пресумпцијата на невиност на обвинетиот во казнената постапка, со сите нејзини консеквенции, од кои особено значајни се симнувањето од обвинетиот на товарот на докажување и неговото право на молчење (патем, изненадува сознанието дека некои наши судии го земаат како отежнувачка околност фактот, дека обвинетиот се бранел со молчење!).

Второт, на државата, односно на нејзините органи, им е забрането се, освен она што со устав или со закон им е изрично ставено во надлежност. Според ова правило, Собранието би можело да донесува закони и да поставува казнено-правни забрани само во областите што со Уставот се изрично ставени во неговата законодавна надлежност. Уставната одредба, содржана во чл.68 од Уставот на република Македонија, според која "Собранието донесува закони", и покрај провизорните толкувања дека значи генерално овластување, се однесува, всушност, на видот, а не и на широчината на надлежноста! Ако сака да биде акт на една демократска правна држава, Уставот мора да пропише во кои области се донесуваат закони, или да постави забрани, кои ќе ја ограничат законската интервенција на државата по однос на слободната и автономната "цивилна сфера": слободите и правата, економијата итн. Постојното уставно решение, а уште повеќе неговата слободна интерпретација, би можело да оправда било какво државно самоволие, само ако тоа има законска основа! Органите на државната управа можат, исто така, да вршат функции, кои значат присилно посегание по човековите слободи и права само врз основа на изрично законско овластување! Тоа значи, дека нивните овластувања не можат да се пропишуваат со подзаконски акти, како и тоа дека законите што ги пропишуваат нивните овластувања мораат истовремено да содржат и јасни лимити на дадените овластувања.

2.5. Судот како општествени орган.

Секој криминален случај претставува спор помеѓу обвинетиот и државата. Најсликовито оваа теза ја изразува англосаксонската формула: "Н.Н. против државата (или суверенот)"! Независен арбитер во тој спор е судот. Судот не е орган на државата. Тој е општествени орган, орган на општествената заедница, кој применувајќи го Уставот, законите и меѓународните договори, го изречува правото, притоа поаѓајќи од идејата на правдата и праведноста. Судот не може да биде орган на државата, зашто тогаш би морал да остане "Iudex in sua causa"! Тој мора да сочува независна позиција, особено кога спорот се однесува на заштитата на граѓанинот од злоупотреба на овластувањата на државната управа.

Сето тоа ја налага потребата од поинакво конципирање на

казнената постапка што судот треба навистина да го доведе во таква позиција! Нашата казнена постапка содржи силни инквизиторни елементи, мотивирани со доминација на начелото на материјалната вистина, за сметка на гаранциите на правата на обвинителот. Тоа начело, на пример, го доведува судот во активна позиција по однос на докажувањето на вината на обвинетиот, што во еден друг либерален, акузаторен концепт на казнената постапка никако не може да биде негова задача: судот е објективен и независен арбитер, пред кого двете странки ја изведуваат доказната процедура. Притоа, обвинетиот не е должен да ја докажува својата невиност. Државата, односно јавниот обвинител, како овластен орган, мора да презентира доволен квантитет и квалитет на докази што ќе го убедат судот дека обвинетиот е виновен. Ако е судот, како во нашата казнена постапка, вовлечен во таквата улога на јавниот обвинител, прифаќајќи дел од товарот на докажување (во интерес на материјалната вистина!), сосем е разбирливо дека ја губи својата независна позиција.

Малку пошироко се задржав на овие прашања за да ја елаборирам тезата дека на либералното казнено право мора да му соодветствува независен суд како општествен орган, и дека независноста на судот не ја гарантираат само организационите, туку и процесните правила. Тоа значи дека на либералното казнено право му одговара сосема поинаку уредена казнена постапка, која ќе ги преферира гаранциите на правата на обвинетиот за сметка на барањето на материјалната вистина и ќе ги потисне инквизиторните елементи за сметка на акузаторната природа на постапката!

2.6. Неколку криминално-политички тези

На реформата на казненото право мора да и претходи сериозна анализа на криминалната политика и расчистување на остатоците на нејзиниот концепт, изградуван врз премисите на интегралното самоуправање. Да се потсетиме дека скелетот на криминално-политичкиот модел го моделираше тезата за сузбивање на криминалитетот како координирана активност на сите општествени, државни и самоуправни структури (правото дури имаше второстепена улога!). Нејзиното теоретско обликување е изведен проект - системот на општествената самозаштита, се покажа, меѓутоа, како промашен дериват на еден глобално неуспешен проект. Зашто, сосема е очигледно дека зад општествената самозаштита стоеше државата, но не директно соочена со своите одговорности, туку низ една небулозна генерализација, подредена на рекламерски и илузионистички ефекти!

Работите треба да се постават на вистинското место. Сузбивањето на криминалитетот претставува основна задача на државата. Пандан на нејзиното право на казнување е нејзината

должност и одговорност во спречувањето на криминалитетот! Државата не може со друг да ја дели таа одговорност во преземањето на превентивните и репресивните активности. Криминалната превенција треба да претставува планирана и буџетски поддржувана функција на државата и нејзините органи.

Една рационална и ефикасна криминална политика не може, се разбира, да остане во тесни државни рамки. Таа мора да смета на институционална и вонинституционална поддршка и на другите општествени фактори кои можат да влијаат врз сузбивањето на криминалитетот: јавноста, средствата за јавно информирање, семејството, образованието, научните институции, доброволните облици на активности на граѓаните итн.

Пледирам за модел на криминална политика, кој во себе ќе спои два појдовни постулати: на офанзивна превентивна државна криминална политика, инспирирана со идејата на социјалната држава, и дефанзивна, рестриктивна, репресивна ориентација на криминалната политика, како основа за либерално казнено право, иманентно на демократската правна држава!

Осмислувањето на една таква нова криминална политика и на нејзините функции и цели, претпоставува постоење на интензивна и успешна координација. Таа би требало да се одвива, според мое мислење, во рамките на едно посебно национално тело (совет, борд и сл.) за превенција на криминалитетот! По примерот на слични тела во повеќе развиени земји, таквото тело би имало и мошне важни функции на координација со меѓународните напори во сузбивањето на криминалитетот и на примена на меѓународните документи, насоки и препораки, усвоени од страна на ООН.

3. ПРЕИСПИТУВАЊЕ НА ОПШТИТЕ ИНСТИТУТИ НА КАЗНЕНОТО ПРАВО.

3.1. За поимот на казнивото дело.

Концепцијата на казненото дело е средиште на концепцијата на казненото право засновано врз делото. Тоа е влез во казненото право со значење на детерминанта на широчината на казнено-правната репресија и на правото на казнување, а со тоа и на широчината на гаранциите за човековите слободи и права.

Современото казнено право познава два вида легални дефиниции на поимот на казнивото дело: формална и материјална. Според првата, казниво дело е она дело што е како такво прогласено со законот. Според втората, покрај предвиденоста во законот, делото треба да е општествено опасно. Првата е содржана во ретки западни законодавства, кои наоѓаат воопшто за потребно да го дефинираат

овој поим, а втората беше нашироко прифатена во казнените законодавства на поранешните социјалистички држави.

Разликата помеѓу овие два приоди е повеќе од очебијна! За формалната дефиниција, казниво неправо е само она и се она што законодавецот го забранил. За материјалната дефиниција, пак, не е неправо се она што со закон е забрането, туку само она за кое дополнително не отпаднал судот за опасноста на делото! Кај формалниот поим оценката на законодавецот е дефинитивна и неотповиклива, додека материјалниот поим имплицира дополнителна оценка која може да го дерогира ставот на законодавецот за начелната казнивост на едно дело. Тоа значи прифаќање на дополнителна кооперативна улога, која не е резервирана само за судот, туку ја остваруваат сите органи на казнивиот прогон. Полицијата и јавниот обвинител исто така можат да оценуваат дали извршеното дело е под некоја замислена граница на општествена опасност! За разлика од судот, чија што оценка подлежи на контролата, нивната оценка не подлежи речиси на никаква контрола, што значи арбитрерно одредување на нивото на толеранција, под кое едно (со закон забрането) дело го губи карактерот на казниво дело!

Се поставува прашањето: не е ли токму материјалниот пристап поблизок до идејата на либералното казниво право? Не нуди ли тој пристап можност за редуција на казнивото неправо низ дополнителна оценка, дека делото не е општествено опасно, и не одговара ли токму на ова решение на животните ситуации на сосема багателни, а формално забранети дела? Не е ли тоа една привилегирачка околност, која оди во прилог на сторителот?

3.2. Критика на материјалниот поим.

Пред да зборуваме за последиците - неказнување на сторителот за багателни дела, до кои може да се дојде и по друг пат, треба да се обрне внимание на опасноста што ја крие инаугурирањето на елементот на општествената опасност како материјална димензија на казнивото дело. Поимот за општествената опасност и неговата појава во казненото право им ги должиме на два, на прв поглед, неповрзани извори: антрополошко-позитивистичкото сфаќање за "опасната состојба" на сторителот, и поимањето на казнивото дело како класна категорија во советското, а подоцна и во целокупното "социјалистичко" казниво право.

Образец за решението што се уште е дел од нашето позитивно право (чл.8 КЗМ - Општ и посебен дел), претставува моделот што за првпат се појави во Раководните начела за казненото право на РСФСР од 1919 година (чл.6), според кои општествената опасност на делото се дефинира од аспект на загрозување на дадениот систем на општествени односи. Подоцна, навистина, низ законодавствата на

социјалистичките држави и поранешното југословенско законодавство е напуштена директната инструментализација, но не е напуштена суштината на овој поим: општествената опасност на делото значи негова опасност за конкретен, даден систем на општествени односи, добра и интереси, избрани според вкусот и интересите на владејачката класа!

Сведувањето на казненото дело на заштита на класните интереси значи легализација на арбитрерните овластувања на законодавецот и прифаќање, во отворена или завиена форма, на инструменталната природа на казненото право. Па дури и логичната консеквенција при дефинирањето на казнивото дело како општествено опасно дело -незначителната општествена опасност, кој институт на прв поглед го амортизира инструменталниот карактер на казненото право, е во иста функција на дополнителна оценка за опасноста на сторителот, што не исклучува идеолошка, политичка или слична заснованост на таквата оценка! Во прилог на последново тврдење зборува, на пример, ставот и на нашата теорија и судска практика, според која во примената на институтот на незначителна општествена опасност не треба да се вреднува само објективното неправо, туку и личноста на сторителот! Нема ништо полесно од инволвирањето притоа на неговите ставови и определби, кои немаат врска со конкретното дело, не го изразуваат вкупниот однос на сторителот кон дадениот државен поредок!

На либералното казнено право му одговара исклучително формалниот поим на казнивото дело. Оценката за забранетост е во ексклузивна надлежност на законодавецот, кој според истиов концепт, пак, не е апсолутно слободен во поставувањето на казенo-правните забрани, туку мора да поаѓа од цивилизациската основа на неправото. Друго е прашањето за судскиот третман на "багателните" деликти! Не се судира со една ваква концепција, која мора да остане заокружена, решението што го среќаваме во странските законодавства: прифаќањето на начелото на опортунитет на гонењето или откажувањето од казна. И првото и второто не навлегуваат во основното прашање за забранетоста на делото: едно дело останува казниво дело и тогаш кога добило сосема ситна, незначителна форма, независно од тоа дека овластениот тужител се откажал од гонењето или дека судот се откажал од примената на казната!

3.3. Нова димензија на противправноста.

Развитокот на меѓународното право во правец на создавање систем на супранационални когентни норми отвора нови перспективи за казненото право. Помеѓу другите прашања, во средиштето на вниманието доаѓа проблемот на противправноста и нејзиното

утврдување. Противправноста ја дефинираме како објективен суд за судирот на едно човеково поведење со нормите на казнено право. Меѓутоа, нормите на националното казнено право можат да се најдат во колизија со меѓународно-правните казниени норми. Исто така, можно е да е востановена меѓународна когентна норма, а државата да не ја исполнила својата обврска за нејзина имплементација на национален план. Што станува тогаш со оценката за противправноста?

Интензивниот развиток на меѓународното казнено право, придружен со создавање инструменти за неговата ефикасна примена, па дури и супранационални судски инстанции, доведува до истанцино утврдување на противправноста. Националниот закон не е последната инстанција во оценката на противправноста! Во ситуациите кога тој не забранува дело што е прогласено за меѓународно злосторство (види го, на пример, решението на универзалниот принцип, чл. 108, ст. 4 КЗМ - Општ и посебен дел), или пропишува забрана и таму каде што постои пермисивна меѓународна норма (така, на пример, кога законот би пропишал казнување на слободно изразената мисла!), судот за противправноста мора да се потпре не врз националната, туку врз меѓународната норма!

Во прилог на оваа теза одат одредбите од Уставот на Република Македонија (чл.98 и 118), кои поаѓаат од непосредна примена на меѓународните договори, ратификувани во согласност со Уставот. Недостаток на уставните решенија е што понатаму тие не го расчистуваат прашањето на приоритет во случај на колизија помеѓу законите и меѓународните договори. Така, во чл.51 од Уставот, имплицитно би произлегувало дека и законот за ратификација на меѓународниот договор би морал да биде во согласност со Уставот. Но и натаму останува отворено прашањето за колизија помеѓу казнените закони и меѓународните договори. Веќе изложените аргументи, како и прифаќањето на концепцијата на либералното казнено право водат кон единствената исправна солуција за приоритет на примената на меѓународните норми! Тоа е во согласност и со положбата на судот како орган на општествената заедница, чија што основна функција е изречување на правото според мерилата на правдата и праведноста!

4. ОСНОВНИ ПРОБЛЕМИ НА КАЗНЕНАТА ОДГОВОРНОСТ

4.1. Ignorantia iuris nocet?

Концепцијата на вината во нашето казнено право за своја основа го има социјално-етичкиот пристап, кој му одговара на

традицијата и моралот до владејачките идејни и политички погледи. Казната е средишна санкција, *diferentia sresificata* по која казненото право се разликува од другите гранки на правото. Ако тоа се откаже од казната, битно ја менува својата суштина и се претвора во терапевтско или слично право. Развотокот на современото казнено право доведе, меѓутоа, до конфундирање на оваа идеја со социјално-терапевтската функција на системот на санкции и до дуализам на казните и мерките на безбедност.

Нашето позитивно право ги наследи основните тенденции и слабости на системот на санкции развиван врз дуализмот на санкциите од социјално-етичка и социјално-терапевтска природа. Редуцирањето на видовите на казни, под притисок на идеологијата на третманот, на крајот го сведе казнениот систем на две казни: затворот и паричната казна! Оставен е недопрен репертоарот од осум мерки на безбедност! Веќе една таква, оптичка димензија го отвора прашањето -дали е казната основна санкција и дали е тоа казнено право? Работите во извесна мера ги коригира пропишувањето на казната како единствена санкција во посебниот дел и нејзината почеста примена во практиката.

Осиромашувањето на системот на казни отвора неколку прашања. Прво, напуштањето на смртната казна го отвора прашањето на адекватноста на казната затвор од дваесет години како нејзина замена. Насекаде околу нас се вршат тешки злосторства (геноцид, воени злосторства, тероризам итн.), за кои, со мирна совест, би можело да се изрече смртна казна! Во повеќе странски законодавства најдена е замена во доживотната робија! Второ, неприфаќањето на варијациите на затворот доведе до тоа да постои единствена казна затвор, која не може да го понесе сиот спектар на дела за кои лишувањето од слобода може да биде адекватна санкција. Излезот се пронаоѓа во бегство од оваа казна и во релативно честа примена на паричната казна или условната осуда. Двестегодишната критика на затворот доведе до алтернативи и модалитети кои му се непознати на нашето казнено право. Такви се модалитетите за начинот на извршување (отворени установи, полу-дневен затвор, викенд-затвор итн.), кои можат да се кренат на рамниште на законско-судски алтернативи на казната лишување од слобода: казна лишување од слобода во затворена, полу-отворена и отворена установа. Тоа се три различни казни што би требало да ги изрекува судот! Претераната призонизација (со која сме меѓу челните места во Европа), би можела да се ублажи со прифаќање на една казна на ограничување од слободата која има се повеќе приврзаници: јавни работи во корист на заедницата. Навистина, не е ли покорисно за општеството и похумано за осудениот, една краткотрајна затворска казна да се супституира со работа на пошумување или, воопшто, на заштита на човековата околина? Трето, паричната казна не може да

ги оствари потребните генерално-превентивни и специјално-превентивни ефекти поради начинот на кој е пропишана и постојаното безвреднување при услови на висока инфлација. Прифаќањето на моделот на "деп-глоба" е најцелесообразно решение, кое одговара и на ретрибутивната природа на казната.

5.2. Казнаџа - основна санкција.

Либералното казнено право поаѓа од реafirмација на казната како праведна освета за извршеното дело. Таквата казна е во служба на правдата и праведноста и претставува брана пред арбитрерноста од третмански, државно-политички или кој и да е друг вид. Казната е блиска на природата на човекот, научен механизам на реакција и, според тоа, мошне значаен цивилизациски елемент на човековата егзистенција. Социјалниот живот на човекот го обликуваат и водат два механизми: награда и казна! Казната не како педагошко средство, и инструмент во рацете на државата, туку како израз на идејата на правдата и праведноста. Нејзиното битие е ретрибуцијата, но тоа не е и нејзината цел. Цел на казната е поправање на сторителот, што значи избегнување таа да се претвори во сурова и безобсирна освета. Како праведна освета, казната е непречекорлива граница за државното право на казнување: сторителот може да биде казнет во границите на вината и до границата на тежината на делото! Сето тоа ја потенцира хуманата природа на казната, наспроти можните утилитаристички испади на казненото право, објаснувани во светлината на идеологијата на третманот, опасната состојба на сторителот и со ништо не ограничениите мерки на одбрана!

На нашето казнено право, според тоа, не му се потребни таканаречените мерки на безбедност. Така, мерката забрана на јавно истапување (чл.67 КЗМ - Општ и посебен дел) не е воопшто оправдана како казнено-правна мерка, зашто е реликт на едно време во кое слободата на јавно истапување имаше строго контролирани граници. Или, одземањето на предметите (чл.69 КЗМ - Општ и посебен дел) е неутрална казнено-правна мерка, каква што е и одземањето на имотната корист. Мерките на забрана (чл.66-68 КЗМ - Општ и посебен дел) и протерувањето на странец од земјата (чл.70 КЗМ - Општ и посебен дел), по својата суштина, се казни и треба да се сместат во репертоарот на казните, како главни или споредни казни. Така, на пример, забраната на управување со моторно возило може да функционира како мошне ефикасна главна казна!

Остануваат мерките за лекување (чл.63-65 КЗМ - Општ и посебен дел). Иако и се туѓи на концепцијата што е развиена во овие излагања, нивното задржување во казненото право наоѓа своја смисла во гаранциите што ги обезбедува казненото право и

казнената постапка. Кога медицинско-социјалното право би било развиено со сите судски гаранции, особено во контролата над спроведувањето на мерките, казненото право би можело сосем безболно да се ослободи од овие мерки. До тогаш, треба да се преиспитаат законските решенија кои се однесуваат на задолжителното психијатриско лекување и чување во здравствена установа (чл.63) и на слобода (чл.64). Кај првата е нужно да се прецизира основната претпоставка за нејзината примена - опасноста за околината, која треба да се ограничи на опасност за животот или телото, или на имот од поголем обем. Мерката лекување на слобода треба да се ограничи во траење кога е изречена на лице пуштено на условен отпуст - до траењето на казната затвор.

Репертоарот на казните би можел да се збогати со уште еден вид на споредна казна - губиток на граѓанските права! Тоа е единственото елегантно решение за надминување на проблемите на постојната позиција на правните последици на осудата, што произлегуваат од автоматизмот на нивната примена и неконтролираната можност за нивно пропишување со било кој друг закон. Казна губиток на определени права би изречувал судот, покрај казната затвор или друга главна казна, и истата би се состоела во примена на некое правоограничување, предвидено со закон (престанок на работниот однос, забрана на вршење на определени работи и сл.).

6. РЕФОРМА НА ПОСЕБНИОТ ДЕЛ

6.1. Основни проблеми

Конципирањето на посебниот дел на казненото право мора нужно да се потпира врз владејачкиот систем на вредности и потребата од нивна заштита. Физиономијата на посебниот дел ја одредуваат одговорите на прашањата за тоа: кои поведенија треба да бидат инкриминирани (проблемот на криминализацијата), колку широко да биде поставена границата на казнената репресија и какви казни треба да бидат пропишани за одделните дела?

Поставувањето на посебниот дел и неговите инкриминации претпоставува релативно стабилизирани општествени односи и вредносен систем. Нашата ситуација ни оддалеку не е таква, зашто општеството поминува низ фаза на транзиција која подразбира паралелно постоење на стари и нови односи и вредности. Помеѓу нив постои колизија, во која казнено-правната заштита на старите односи, вредности и добра, се појавува како пречка за етаблирање на нов вредносен систем. Тоа предизвикува конфузија во природата на бројни инкриминации, обемот на репресијата, функциите и целите на казненото право.

Преодниот миг, низ кој поминува нашето општество, особено

негативно се одразува врз еродирањето на начелото на законитост. Во некои области, како што е стопанството, состојбата е блиска на аномија (цутење на шверцот, "ракетирање" и сл.). Рапидно расте насилничкиот криминалитет итн., а на сето тоа им погодуваат бројните слабости на правниот систем. Промените на еден застарен и неадекватен систем за курсот на општествените движења остануваат, за жал, само добра желба чие што остварување македонскиот парламент, опседнат со себе и со бесплодните политички расправи, го одлага до недоглед!

Неадекватноста на законските решенија ги дезориентира органите на казниениот прогон и судовите. Тие, се разбира, не можат да се впуштаат во оценката на оправданоста, застареноста и сл., на казнените норми. Нив ги врзува начелото на законитост, и тие мораат да ги применуваат онакви какви што се! Друго е тоа што, кога доследно би ги применувале сите казнено-правни забрани, би се судриле со изменетата општествена стварност која нив одамна ги надраснала. Кој уште би требало да се казнува за злоупотреба на самоуправувањето, за несовесно работење во стопанството и сл.? Казненото право не смее, сепак, да го жртвува начелото на законитост. И затоа, најдобриот начин законодавецот да се тргне од неговата летаргија и да пристапи кон реформа на казненото право и на правниот систем воопшто, е следниот: сите, па и казнено-правните забрани, што според општото убедување се бесмислени и застарени, доследно да се применуваат, за на тој начин да се создаде масовна реакција и граѓански револт кој од законодавецот едноставно ќе ги изнуди потребните промени!

6.2. Што да се менува во посебниот дел?

Систематското претставување на посебниот дел би морало, најпрвин, да ги анулира инкриминациите кои во вредносна смисла се надживеани и не се во функција на заштита на никакви реални вредности. Такви се делата против самоуправувањето, од кои би требало да се издвојат изборните деликти. Главата за казниви дела против работните односи треба да се рационализира, а повеќето дела да се редефинираат од аспект на новото поимање на работниот однос. Делата против достоинството на личноста треба да се ослободат од инкриминациите што за објект на заштита имаат некои небулозни морални вредности (такви се доброволниот противприроден блуд и заведувањето).

Основната концепција за делата против стопанството е "единството" на македонскиот пазар (еве уште една фантастична кованица, резервирана за држави со федеративно уредување, а Македонија, колку што знам, не е таква!), претставува остаток на

времето на диригираното стопанство и договорната економија. Новиот модел на казнено-правна заштита би требало да се концентрира на заштита на капиталот: таканаречените дела против стопанството се дела против имотот. Таква заштита треба да се укаже и на одделни редуцирани државни функции во сферата на економијата, насочени исклучиво кон обезбедување на слободата на пазарот. Заштитата на трансформацијата на општествената сопственост е подобро да се обезбедува со казнено-правни одредби во Законот за трансформација на општествениот капитал; тие би станале беспредметни по завршувањето на процесот на трансформација!

Од главата за дела против имотот би требало да се бришат делата против општествениот имот, зашто со тие одредби се повредува уставното начело на еднаква заштита на сите видови на сопственост! Кај делата против службената должност би требало, веќе да се напушти дуализмот на субјектите "службени и одговорни лица" (вториве како реликт на административното управување на стопанството). Делата против вооружените сили би требало да се растоварат од таканаречените "военременски воени дела". Тие можат да бидат предвидени во специјалните закони или уредби што стапуваат во сила во случај на прогласување воена состојба или состојба на непосредна воена опасност. Истово се однесува на таквите дела во главата на казниви дела против Република Македонија. Се работи за инкриминации кои не му личат на еден мирновременски законик, а од друга страна, со нивното исклучување, се намалува оптичката строгост на законот.

6.3. Нова архитектура на посебниот дел

Консеквентно развиен, либералниот поим на правното добро има своја внатрешна логика и динамика, која налага поинаква конструкција на посебниот дел. Негово средиште треба да бидат делата против приватниот интерес: заштитата на животот, телото, честа, угледот, достоинството итн. Делата против јавниот интерес треба да се концентрираат околу заедничките функции, како што се: одбраната, безбедноста, јавните финансии итн.

Помеѓу делата против приватниот интерес посебно внимание заслужуваат делата против слободите и правата. Одредбите за овие дела би морале да обезбедуваат цврсти гаранции за заштитата на слободите и правата, кои нема да бидат релативизирани со повикување на други прописи. Треба да се појде од уставната одредба за мошне рестриктивните исклучоци и ограничувања (чл.54). Тоа значи дека нема исклучоци од она што го забранува казниот закон, а се однесува на уставно загарантираните слободи и права, освен во случаите утврдени со уставот.

Делата против имотот треба да станат средиште на вкупната

економска проблематика и да апсорбираат бројни дела против стопанството. Особено треба да се елаборираат одредбите кои се однесуваат на лажното банкротство, измамата на доверителите и другите дела што и припаѓаат на феноменологијата на пазарното стопанство.

Од делата против јавниот интерес минуциозна разработка бараат инкриминациите што резултираат од државната интервенција во сферата на економијата (делата против јавните финансии и др.), како и делата во сферата на заштитата на човековата околина.

Се разбира, дека конципирањето на новиот посебен дел ни оддалеку не може да се редуцира на овие, површно нафрлени прашања. Тој треба да се гради внимателно, со уважување на потребата од реална заштита на определени вредности и добра, во рационални репресивни рамки, што се наметнати со постулатот на употреба на казненото право како *ultima ratio*!

7. УШТЕ НЕКОЛКУ ЗАВРШНИ ПРЕДЛОЗИ

Овде селектираните и изложени проблеми за реформа на казненото право покажуваат дека нејзиното остварување не е лесна и краткотрајна задача! Реформите на одделни странски законодавства (така на пример, германската реформа) биле провлекувани и на периоди не покуси од една декада. Чекањето на резултатите на таков долг процес би изострило, меѓутоа, многу од наталожените проблеми на расчекор помеѓу казненото право и новата општествена ситуација. И затоа, мислам дека е најдобро да се избере солуцијата на реформата која веќе се одвива на два паралелни колосеци:

Прво, да се започне со "голема" реформа, која задача би и се доверила на посебна компетентна комисија за реформа на казненото право. Таа би требало да подготви нов Казнен законик и нов Законик за казнената постапка! Подготвените законици би биле презентирани и би поминале низ постапка на донесување пред најмалку два парламентарни состави! Последново е единствената гаранција дека нема да биде направен компромис со моменталните владејачки политички погледи и интереси и дека ќе биде создадено стабилно и релативно долготрајно казнено право!

Второ, да се пристапи кон "мала" реформа на постојното законодавство, и тоа без никакво одлагање, при што измените на материјалното казнено право би требало да се состојат во следното:

- Да се донесе единствен Казнен законик, со кој ќе се кодифицира материјата на позитивното казнено право;

- Во општиот дел на Казнениот законик да се извршат само најнужни измени на постојните решенија во делот на казнените санкции: да се брише "забраната на јавно истапување", "одземањето

на предмети" да се определи како посебна казнено-правна мерка, мерките на забрана и протерувањето да се префрлат во репертоарот на казните и да се прецизираат условите за примена на мерката "задолжително психијатриско лекување" и "чување во здравствена установа" (в.горе 5.2.);

- Во посебниот дел да се изврши нужно усогласување на одделните инкриминации со новите општествени односи и вредности, во прв ред, со декриминализација на одредбите кои претставуваат анахронизам и со внимателно подведување под удар на казнената репресија и на новите форми на штетни однесувања (в.горе 6.2.).

Помеѓу двата тека на реформа на нашето казнено право треба, исто така, да постои координација, која вториов, краткорочен потез, ќе го стави во функција на подготвување на вистинската реформа на нашето казнено право.

Prof. Vlado Kambovski, Ph.D.

FOUNDATIONS AND DIRECTIONS OF THE REFORM OF MACEDONIAN CRIMINAL LAW

Summary

The crucial issue of the criminal law reform and its scope is identified in abandoning of the instrumental conception of criminal law. Recognizing the appearance of new social relations, based on very different postulates than those determining the previous development of the criminal law, the author points that many solutions in the Criminal Code have become obsolete. Therefore, he advocates for a radical reform of the present legislation.

A new conception is necessary to be defined as a general framework for these changes. In author's opinion, this conception should be founded on the philosophy of the liberal criminal law, wherein, a primary value is the idea of justice instead of the implementation of state policy. Protective function of the criminal law, as its main mission, should be concentrated on the liberal notion of the legal good, which essence are individual freedoms and rights and common interests.

Pointing out the main critiques to certain solutions contained in the Criminal Code, including some obsolete and inadequate crimes, the author formulates the major directions of the anticipated reform, which should include: an "immense" reform, resulting with a studiously prepared new Criminal Code; and a "small" reform of the existing legislation through recodification, necessary changes of the penalties, and adjustment of the current criminal law to the new relations and values of the society.

ЗА (ИТНА!) КОДИФИКАЦИЈА НА МАКЕДОНСКОТО КРИВИЧНО ПРАВО

1. По распаѓањето на СФР Југославија и осамостојувањето на Република Македонија во доменот на кривичното право настана една мошне "неприродна" ситуација, што се огледа во постоењето на два кривични закони: Кривичниот закон на Република Македонија (КЗМ) и Кривичниот закон на Република Македонија - општ и посебен дел (КЗ-опд.) Како (и зошто) дојде до ова, одвај да има потреба да се објаснува. Она што, секако, треба да се објасни е потребата од итна кодификација на "неприродно" поделениот корпус на македонското кривично законодавство, што ќе рече - негово. (повторно обединување во еден единствен систематизиран кодекс под наслов "Казнен законик".

Имено, колку што беше "неприродна" поделбата на корпусот на материјалното кривично право на поранешна (федеративна) Југославија, толку е (ако не и повеќе) "неприродно" задржувањето на таа поделба во законодавството на (унитарната) Република Македонија. Затоа, за оној што (евентуално) го памети мојот ангажман против концепцијата за поделба на законодавните надлежности меѓу федерацијата и републиките (покраините) на некогашна Југославија¹, ова што овде го излагам ќе звучи сосема разбирливо, прифатливо и природно: како што логиката на нештата тогаш (од почетокот на седумдесетите години наваму) и се противеше на поделбата, така и сега истата таа логика му се противи на задржувањето на поделбата. За оние што мојот тогашен ангажман не го паметат или едноставно не го познаваат, а и, инаку, има смисла некои работи да се повторат или барем да се рекапитулираат. Се разбира, сето тоа од една обратна визура: тогаш - во функција на залагањето против поделбата, сега - во функција на залагањето за унификација! Притоа, се разбира, ќе стане збор и за некои други причини што на потребата од кодифика-

---

* Редовен професор на Правниот факултет на Универзитетот Св. Кирил и Методиј во Скопје

¹ Види д-р Ѓорѓи Марјановиќ, Кривичното законодавство врз новите уставни основи, ГОДИШНИК на Правниот факултет во Скопје, том XXII (1977), стр. 379-421.

ција на нашето казнено право и го даваат атрибутот "итна".

2. Основна причина поради која сегашната состојба ја сметам за неприфатлива или "неприродна" е трендот во развитокот на современото кривично право во светот.

Забележливо е, имено, едно настојување кон целосни кодификации на кривичното право и во федерално уредените држави (за унитарните и да не зборуваме!).

Претежниот дел од современите држави го прифаќа т.н. **принцип на кодификација**, што се остварува преку едно сеопфатно регулирање на целокупната област на кривичното право во еден единствен систематизиран закон. Исклучоци од ова правило се земјите на англо-саксонскиот правен свет, што во основа се уште ги карактеризира т.н. систем на common law (општо право: систем на обичајно право, интерпретирано од страна на судиите², при што зборот "интерпретирано" мошне често е синоним за "создадено". Впрочем, познатата англо-саксонска изрека тврди дека all law is judge made law!). И во овие земји, меѓутоа покрај општото право настануваат и посебни кривични закони, а не се ретки ни целовити кодификации. Така, со донесувањето на Федералниот казнен закон од 1948 година (United States Code, Title 18, Part I со амандмани) и во САД се јавија никулците на една кодификација на кривичното право. Овој законик, меѓутоа, содржи само фрагменти од материјата на општиот дел на еден кривичен законик, но не и систематизиран посебен дел³. Што се однесува до Обединетото Кралство, неговиот кривичноправен систем се уште се состои од common law и од одделни кривични закони, но и во неа се работи на изготвување една целосна кодификација.

Вредноста на кодифицирањето на кривичноправната материја во еден единствен закон, како што е познато, лежи во собирањето на едно место на сета таа материја, што пак, од своја страна, овозможува изградување на еден, повеќе или помалку, хармоничен систем без внатрешни противречности. На тој начин се добива јасен преглед на оваа материја, прецизно се определува границата на човековите слободи и зоната на педозволеното, казнивото поведење на човекот.

Сево ова, не само што ја олеснува работата врз практичната примена на кривичните закони (и нејзиното статистичко следење, што секако не е само техничко прашање!), туку, пред се, овозможува прокламирање и спроведување на една единствена криминална поли-

---

² Вака George F. Cole, The American System of Criminal Justice (Second edition), Duxbury Press, North Scituate, Mass. 1979, стр. 83.

³ Наведено според Hans-Heinrich Jescheck, Lehrbuch des Strafrechts, Allg. Teil, (4. vollstaendig neubearbeitete und erweiterte Auflage), Duncker - Humboldt/ Berlin 1988, стр. 96 фуснота 1.

тика во земјата. Ова е особено важна консеквенција од прифаќањето на начелото на кодификацијата, набљудувано од гледна точка на уставното начело за еднаквоста на сите граѓани пред Уставот и законите (чл. 9, ст. 2 од Уставот на Република Македонија).

Значењето на овој принцип и на неговото остварување никако не се намалува од сознанието дека никогаш не е можно создавање на една целосна, сеопфатна кодификација. Кривичното право во една современа држава нужно "се инфилтрира" во сите пори на динамичниот општествен живот, а потребите на тој живот и на таа динамика оневозможуваат стонатогна кривичноправна кодификација. Особено, пак, не при актуелниов премин од еден (реал-социјалистички) во друг (граѓански) општествено-политички систем. Многу често ваква една постапка не е ни целесообразна. На-полно сум согласен со мислењето⁴ дека во кривичниот кодекс, што има потраен карактер, не треба да се внесуваат дела кои се резултат од моментните потреби на едно општество, дела кои се однесуваат на некои толку динамични општествени области, што со сигурност може да се очекува дека тие прописи ќе треба многу скоро и повеќе пати да се менуваат. Понекогаш пак, обратно, целесообразно е во еден закон, што подробно регулира определена област (на пример, авторско право, правото на здружување во политички партии и сл.), да бидат содржани и одредбите со кои определени повреди на прописите од тој закон се квалификуваат како кривични дела, зашто за разбирањето на тие дела е нужно законот да се познава (и применува) како целост. Затоа, поцелесообразно е таквите инкриминации да се остават во тие закони, а не да се внесуваат механички во единствената кодификација (како што е случај со Глава десет и прва од КЗМ, составена исклучително од бланкетни законски норми).

Кога реков дека претежниот дел од современите држави го прифаќа принципот на кодификација, мислев на сите држави, па и на тие со федерална државна структура. Во поголемиот број од последниве, донесувањето на кривичното законодавство е во компетенција на федерацијата. Така, единствено кривично законодавство имаат следниве федерално уредени држави: Аргентина, Австрија, Бразил, Бурма, Венецуела, Германија, Индија, Канада, Либија и Швајцарија⁵.

И најрационално федерално уредените држави (Швајцарија, на пример) со текот на времето преминаа врз единствено (сојузно) кривично законодавство. Дури и нешто повеќе, во федерално уредените држави во кои од уставноправни причини не е можно целосно

⁴ На Д-р Фрањо Бачиќ, Кривично право, Општ дел, Скопје 1972, стр. 146.

⁵ Мошне инструктивен споредбено-правен преглед на состојбата во врска со овој проблем може да се прочита кај Nikola Srzentić i dr Bogdan Zlatarić, *Zakonodavna nadležnost federacije u oblasti krivičnog prava*, Revija za kriminologiju i krivično pravo (JRKК), br. 3/1972, str. 416-419.

кодифицирање на кривичното право (како, на пример, во Соединетите Американски Држави), потребата од унификација на партикуларното кривично законодавство е мошне чувствителна, а решението се настојува да се најде, во некаков правно незадолжителен (но стручно мошне авторитативен) модел на кривичен законик (model penal code)⁶. Самото име на "закоников" укажува на неговата функција: одделните сојузни држави би требало неговите решенија да ги прифаќаат како образец при новелирањето на своите партикуларни кривични законодавства. Тоа, со текот на времето, би требало да доведе до смалување на, инаку мошне значајните меѓусебни разлики во кривичните законодавства на одделните земји, а тоа пак, на крајот од краиштата, би било заобиколно постигнување на некакво, барем приближно, единствено кривично законодавство.

Во овој контекст сакам да го истакнам фактот дека и во некогашниот Советски Сојуз, каде што постоеше децентрализирано кривично законодавство, се почесто се слушаа гласови што се залагаа за промена на тоа решение во поглед на распределбата на законодавните надлежности врз планот на кривичното право (решение што очигледно беше послужило како легислативна инспирација и за уставотворецот на СФРЈ) и за донесување единствено кривично законодавство за сета територија на таа земја.⁷

Најпосле, оние што беа посебно заинтересирани за оваа проблематика можеа да прочитаат и за настојувањата за единствено, еднообразно утврдување на кривичните дела со кои се заштитуваат основните вредности на секое општество (пред се, животот и телесниот интегритет на човекот, неговите слободи и права) дури и врз меѓународен план (предлог на Европскиот совет⁸).

Ако сето ова е точно, (а точно е!), ако развитокот на кривичното право речиси насекаде во светот навистина одеше, и се уште оди, кон целосни кодификации на ниво на федерација (па и пошироко!), тогаш е јасно дека бившојугословенскиот уставотворец, со решението содржано во чл. 281, ст. 1 т. 1 од Уставот на СФРЈ, постапуваше според логиката на шегобијната турска изрека "herkes gider Mersine, biz gideriz tersine", што ние сме ја извртеле во "сите на опаку, ние терсене". Така целиот (не само кривичноправен!) развиток на СФР Југославија тргна во дијаметрално спротивна насока од онаа во која се движеше (и сеуште се движи) нормалниот свет, а каде стаса, знаеме сите.

---

⁶ Изготвен од страна на Американскиот правенинститут (American Law Institute).

⁷ За ова подробно кај М-р Momčilo Grubac, O podeli nadležnosti za donošenje krivičnog zakonodavstva u SSSR, JRKK br. 2/1972, str. 327-333.

⁸ B. Srzentić-Zlatarić, op. cit, str. 416; d-r LJubo Bavcon. Enotnost ali dezintegracija na području kaznenskoga prava, Pravnik (Ljubljana), br. 1-2, str. 8.

И сега, Република Македонија, повеќе или помалку, механички преземајќи го законодавното наследство од СФР Југославија, да се образлага и во контекстот на бившојугословенската уставна концепција за поделба на законодавните надлежности, а камо ли од гледна точка на една унитарна држава. Наместо да се направи мал легислативен напор и двата вештачки, "неприродно" одделени закони повторно да се обединат, ние станавме земја-куриозитет со две паралелни кодификации на материјалното кривично право. Велам "мал легислативен напор", зашто за самото "обединување" на двата закони во еден на Институтот за кривичноправни науки при Правниот факултет во Скопје - без претерување! - не би му било потребно повеќе од една недела, преку сила - две!

3. Внимателниот читател на овие редови секако не пропушти да забележи уште две работи: дека се залагам за **единствена кодификација во вид на "законик", а не "закон"**, што одвај да има потреба да се образлага. Двата македонски кривични закони се само делови од една целина, што од 1. Јули 1977 година важеше под називот "Кривичен Законик на СФРЈ". Споени во едно, тие нужно си го враќаат и својството на целовита кодификација, а со тоа и називот законик.

И втората работа, се залагам кодификацијата да се вика едноставно "Казнен законик", а не "Кривичен законик на Република Македонија". Имено, додека Македонија беше дел од една сојузна држава, имаше полно оправдување додавањето на одредницата "...на Република Македонија", зашто, не ретко, постоеше и сојузен закон со наполно идентично име. Сега, кога Македонија е самостојна, суверена, (плус унитарна) држава, а не дел од некоја поширока целина, нема никаква разумна причина за некакви "додавки". Од друга страна треба сериозно да се разгледа потребата од замена на атрибутот "кривичен" со "казнен". Еве ги накратко причините за ова!

Иако прашањето за тоа како ќе се нарекува овој сегмент од правниот поредок е прашање на конвенција (без поголемо начелно), а никакво практично значење, сепак, факт е дека поранешна Југославија беше една од ретките земји на светот што за означување на овој систем од норми употребуваше атрибут преку кои акцентот се ставаше врз стореното или, поточно, само врз еден од елементите на стореното - кривицата, како основа за казнувањето. "Речникот на македонскиот јазик", вистина, го познава зборот кривица, но ние, во науката никаде не зборуваме за "кривица", за "крив" - освен во изведенката "нескривена" (опасност), туку секогаш за "вина", "виновен", "обвинение", "обвинителство" и сл. И едното (несообразноста на ознаката со ентитетот што го именува) и другото (јазичната практика, што најчесто го одбегнува зборот "крив" и неговите изведенки) ни налага да ја измениме терминологијата. Да не зборувам посебно за

тоа дека кривицата (вината воопшто не е некаков белег, карактеристичен само за "кривичното право"). Иако со нешто поинаква содржина, кривица (вина) е поим и во граѓанското, управното (итн) право. Да не зборуваме посебно за помалку комичниот карактер на ознаката "кривично право" (ем криво, ем право!), што на обичниот човек му е тешко разбирлива и тешко прифатлива.

Напротив, далеку попретежниот дел од законите што го регулираат државното право на казнување во Европа и во светот, за означување на овој сегмент од правниот поредок го употребуваат атрибутот "казнен". Така имаме "droit penal" (француски), "diritto penale" (италијански), "derecho penal" (шпански), "penallaw" (англиски), "kazensko pravo" (словенечки), "наказателно право" (бугарски), "уголовное право" (руски) итн. итн. Ставајќи го акцентот врз казната, најчестата и најтешката правна последица што се надоврзува на извршувањето еден казнив престап, законодавецот го именува целиот свој сегмент според квалитетот на санкцијата што е уникатна, и која што само нему му е својствена. Имам личен впечаток дека именувањето со "казнено право" мошне впечатливо го истакнува и карактерот на тој сегмент на правниот поредок, но наедно и неговата функција, извршувајќи и додатно генерално превентивна функција, функција на застрашување.

4. Повторната кодификација може и треба да биде искористена за **поправање на редакциските грешки** до кои дојде во нашите кривични закони, како последица од менливоста на легислативно-техничката процедура на нивното донесување во СФРЈ. Како што е познато, имено, и покрај тоа што службените јазици во СФРЈ беа рамноправни, и покрај тоа што законите се донесуваа (и објавуваа) на сите службени јазици во тогашната федерација, во легислативната практика сите законодавни "преддејствија" (предлозите за донесување закони, преднацртите и нацртите на законите итн.) се преземаа на српско-хрватски јазик, за потем, непосредно пред донесувањето, надве-натири да бидат преведени на другите службени јазици. Во тоа преведување доаѓаше понекогаш до редакциски грешки, што ја извртуваа суштината на оригиналниот текст, ставајќи ја судската практика пред тешки искушенија во смисла - дали да се држи и да почитува еден текст чија што содржина е очигледно "скарана" со смислата од српско-хрватскиот изворник. Ќе укажам само на некои такви извртувања. Така одредбата што ја регулира т.н. свесна небрежност (чл. 14 КЗ-опд), како последица од споменатата легислативно-преведувачка практика, гласи: "Кривично дело е сторено од небрежност кога сторителот бил свесен дека поради неговото сторување и несторување може да настапи забранетата последица, но сметал дека со лесно ќе може да ја спречи или дека таа нема да настапи; ...", наместо: "Кривично дело е сторено од небрежност кога сторителот бил свесен дека поради неговото сторување или нестору-

вање може да настапи забранетата (**сиц!**) последица, **но лекомислено сметал дека ќе може да ја спречи** или дека таа нема да настапи;...", како што би требал да гласи еден коректен превод на српско-хрватскиот изворник во кој се вели **"али је олако држао да ќе је моќи спречити или да она неќе настушти;..."**.

Ако го оставиме на страна мошне проблематичното познавање на македонскиот литературен јазик од страна на преведувачите (за што сведочат симптоматичните грешки во членување), и на лаик во правото му е јасно дека овие два текста суштински се разликуваат. Прво зборот "олако", чиј што македонски синоним е "лекомислено", никако не може да се изедначи во значењето со изразот "со лесно". Второ, зборот "олако" (лекомислено) во српско-хрватскиот текст се однесува на двете наведени ситуации, така што оваа формула значи дека сторителот лекомислено сметал оти последицата ќе може да ја спречи, но и дека, исто така, лекомислено сметал оти таа нема да настапи. Во важечкиот (македонски) текст на законот изразот "со лесно" очигледно се однесува само на првата алтернатива.

Па дури и кога ова не би било проблем, вака преведениот текст на оваа одредба, **објективно изразува поипаква мисла**, од онаа што ја изразуваше српско-хрватскиот. Додека во последниов лекомисленоста е квалификатив на вербата на сторителот (прекорливоста ја погаѓа неговата лекомислена верба во сопствените сили или во играта на случајот, што ќе доведе до ненастапување на последицата), во нашиот текст изразот "со лесно" е квалификатив на начинот на спречувањето. Така, на пример, ако некој би сметал дека е кадарен да ја отстрани последицата, иако тоа нема да биде лесна работа, според важечкиот текст на КЗ-опд, ова не би можело да се подведе под формулата што ја дискутираме.

Инаку, она исчудување при наведувањето на правилниот, де леге ференда пожелниот текст (означен со вообичаеното "сиц!"), се однесува на бесмисленоста на синтагмата "забранета последица", што овој пат не е грешка на преведувачите, туку на законодавецот. Смртта, телесната повреда (тешка или лесна, сеедно), оштетувањето или уништувањето туѓи предмети итн. итн. не се "забранети" туку "штетни" последици. Законот никогаш не забранува една последица, туку едно (без)дејствие што предизвикува определена последица. Кодификацијата би требало да се искористи за отстранување на оваа (но и на секоја друга, слична) бесмислица, исто како и на означувањето на т.н. **стварна заблуда** со апсолутно невозможното, бесмисленото, **"вистинска заблуда"**!

5. Рекодификацијата на нашето материјално кривично право во овој момент не би требало да ги пречекори границите на легислативното обединување на законските текстови на КЗМ и КЗ-опд и на

исправање на редакциските грешки на кои укажавме (но и на некои други)⁹. Притоа, оваа и ваква рекодификација ќе го даде пречистениот текст на денес важечкото македонско (материјално) казнено право, ќе го направи попрегледен, полесен за оперирање во практиката, но и попогоден да послужи како основа за една вистинска, темелна реформа на тоа право, за што одамна се залагам¹⁰.

Prof. Gorgi Marijanovic, Ph.D.

FOR (URGENT) CODIFICATION OF MACEDONIAN CRIMINAL LAW

- Summary -

After the disintegration of SFR Yugoslavia, and even though the Republic of Macedonia declared its independence, two Criminal Codes still remain in power creating "unnatural" situation. Accordingly, the Republic of Macedonia took over, more or less mechanically, the legal inheritance of former Yugoslavia. In this respect, Macedonia also "took over" an odd solution of divided legislative jurisdiction in the area of criminal law. This solution could not be comprehended and rationally justified even within the constitutional concept of former Yugoslavia, and especially not now that Macedonia is a unitary state.

The author suggests that the Macedonian legislator should take one small, but significant step, and unify (recodify) both Criminal Codes. The Criminal Codes were a result of a crude disregard of the internal logic of the criminal system of former Yugoslavia. In addition, this legislative procedure should be utilized to correct some glaring editor's errors, which were mechanically taken over from the Criminal Code of SFR Yugoslavia.

The recodification of the current Macedonian criminal law would improve the simplicity and applicability of the law. On the other hand, it would also serve as a more eligible basis for real and substantial reform of this segment of the legal system, for which the author of this article has been advocating for a long time.

---

⁹ В. На пример, Д-р Ѓорѓи Марјановиќ, Кривично право. Општ дел, НИО Студентски збор, Скопје 1988, стр. 92 (во поднасловот "Граматичко толкување").

¹⁰ В. Д-р Ѓорѓи Марјановиќ, Македонија пред императивот на реформата на кривичното законодавство, БЕЗБЕДНОСТ, Ревиија за криминалистика, Криминологија и кривично право, бр. 2/1992, стр. 115-124.

ПОТРЕБА ОД РЕФОРМА НА МАКЕДОНСКОТО КРИВИЧНО ПРОЦЕСНО ПРАВО

I. ВОВЕД

Поаѓајќи од фактот дека, согласно чл. 5, ст. 1 од Уставниот Закон за спроведување на Уставот на Република Македонија, досегашниот Сојузен Закон за кривична постапка (Службен лист на СФРЈ број 4/77, 14/85, 74/84, 74/87, 57/89 и 3/90) беше преземен како републички во 1991 година (Службен весник на Република Македонија број 52 од 22 ноември 1991), а подоцна донесениот Закон за изменување и дополнување на Законот за кривичната постапка (Службен весник на Република Македонија бр. 24 од 15 април 1992), не стапи во сила, затоа што Указот за негово прогласување беше повлечен "поради направени административно - технички пропусти" (Службен весник на Република Македонија бр. 25 од 20 април 1992 година), остана во важност поранешниот Закон.

Последните години во поранешна Југославија беа присутни тенденции да се пристапи кон потемелна ревизија на Законот за кривична постапка, односно за реформа на нашето кривично-процесно право. (Види: Ј. Бутуровиќ, 1988, стр. 51 и 1989 стр. 97; Н. Матовски, 1989, стр. 12).

Следејќи ја таквата тенденција, поранешниот Сојузен Секретаријат за правосудство и управа во месец мај 1991 година, достави предлог на Закон за изменување и дополнување на Законот за кривичната постапка кој го подготви седумчлена работна група, формирана есента 1989 година. Тој влезе во редовна собраниска процедура и се очекуваше да биде усвоен од Собранието на СФРЈ до крајот на 1991 година, но за жал, поради распаѓањето на Југославија постапката не заврши.

Доколку Законот беше усвоен, сите поранешни југословенски републики, а со тоа и Република Македонија, кои по

---

* Редовен професор на Правниот факултет во Скопје

раздружувањето станаа самостојни држави, ќе има реформиран и посовремен Закон за кривична постапка, бидејќи го презедоа поранешниот сојузен Закон.

Со тој Предлог-Закон се подобруваше процесната положба на обвинетиот и оштетениот, се стеснуваа овластувањата на органите за внатрешни работи во предкривичната постапка, се елиминираше можноста од употреба на издвоени записници и известувања (чл. 83, 84 и 85), се намалуваа основите за одредување притвор, се уредуваше функционалната надлежност на судот при изрекувањето смртна казна, се усогласуваа неговите одредби со одредбите на Меѓународниот пакт за граѓански и политички права, се пропишуваше постапка за снимање телефонски и други разговори, се укинуваа одредбите на чл. 561 и 562 од ЗКП и спроведуваа други помалку значајни измени и дополнувања на ЗКП, кои се од правнотехничка и редакциска природа.

Со оглед на тоа што Република Македонија, како самостојна и независна држава, се наоѓа во фаза на изградба на својот правен систем, а со тоа и на кривичното законодавство (материјално и процесно), нашето советување пружа можност, посебно на правосудните работници, кои се занимаваат со практична примена на одредбите на ЗКП, да ги изнесат своите ставови и критички забелешки на решенијата во постојниот ЗКП, па некои нови идеи кои се појавија во нашата стручна, правна литература и така да дадат свој придонес за изнаоѓање успешни законски решенија...

Досега при новелирањето на законикот (од 1953 год.) и Законот (од 1976) за кривична постапка се пристапуваше мошне брзоплето, без темелно проучување на практичната примена на нормативните решенија, односно без претходно спроведени неопходни емпириски и научни истражувања. Ова е прилика да се направи значаен пресврт во позитивна смисла.

II. ЕВОЛУЦИЈА НА ПОРАНЕШНОТО ЈУГОСЛОВЕНСКО КРИВИЧНО ПРОЦЕСНО ЗАКОНОДАВСТВО

Еволуцијата на поранешното југословенско кривично-процесно право покажува дека неговиот главен извор, Законот за кривичната постапка (Сл. лист на СФРЈ бр. 26/86) всушност е само повеќе пати новелираниот Законик за кривична постапка од 10 септември 1953 година (стапи во сила на 1.01.1954 година, Сл. лист на ФНРЈ бр. 40/53), кој претставува основа на сегашната процедура. Првиот југословенски кодекс имаше по обем 484 члена, а систематски ја нормираше речиси комплетната материја на нашето кривично-процесно право.

Од сите новели на поранешниот Законик за кривична

постапка (извршени во 1959, 1962, 1967 и 1970 година) новелата од 1967 година (Сл. лист на СФРЈ бр. 23/67), која стапи во сила на 1.01.1968 година, значи, без сомнение, една од најзначајните измени, можеби и најзначајна измена во уредувањето на нашата кривична постапка по ослободувањето (види: В. Бајер 1967, стр. 7) и тоа не само по обем, туку и по содржината и првенствено по тоа што навлегува во основните прашања на кривичната процедура. Заедничката основна карактеристика на овие измени се состои во проширувањето на процесните права на странките (освен на Јавниот обвинител, чии овластувања се стеснети), и во таква организација на кривичната постапка, особено претходната и преткривичната постапка, која овозможува подобро остварување на начелото за изнаоѓање на материјална вистина и поефикасно и позаконито водење на кривичната постапка. Со введување на предвидените новини се менува процесната положба на јавниот обвинител, обвинети и неговиот бранител и оштетениот, како и нивните меѓусебни односи, што сето има влијание на задачите на самиот суд во постапката и во начинот на неговата работа. (Види: Д. Марковиќ и др., ЈРКК, 1967).

Најважните измени на новелата од 1967 година се однесуваат на претходната кривична постапка - наместо две форми (испитување и истрага) се воведува само една форма (истрага) во исклучива надлежност на судот која се отвара со формално решение, а битно се менува процесната положба на сите субјекти (органите за внатрешни работи, јавниот обвинител, обвинетиот и судот).

Новелата на ЗКП од 1967 година имаше директно влијание на процесната положба на обвинетиот и неговиот бранител во кривичната постапка, така што во значителна мера се зголемени неговите права, особено во претходната постапка (Види: Н. Матовски, 1971, стр. 331). Всушност, уставното право на одбраната на секој граѓанин е проширено до ниво на најмодерните кривични постапки, односно дадена е можност и право на секој граѓанин во полна мера да се користи со правото на стручна одбрана и застапување во текот на целата кривична постапка, па дури и во истражните дејствија, кои претходат на самото отварање на истрагата (види: И. Гловацки, 1968 стр. 91). Новелата од 1967 година обезбеди таква процесна положба на обвинетиот, со која тој во вистинска смисла може да постане субјект и странка во кривичната постапка, со големи процесни можности да се спротивстави на спротивната странка - овластениот тужител.

Основни причини, кои доведоа до ваква радикална измена, односно "хируршки потфат" во ткивото на нашиот ЗКП со Новелата од 1967 година, беа општите општествени движења, посебно процесот на демократизацијата во југословенското општество.

Новелата на ЗКП од 1970 година (Сл. лист на СФРЈ бр. 54/70)

е мала по обем и содржи (само 12 члена), ја регулира употребата на јазикот во согласност со новите уставни решенија и потполно ја нормира постапката за надомест на штета на лицата неоправдано осудени и неосновано лишени од слобода.

Новелата од 1973 година (Сл. лист на СФРЈ бр. 6/73) донесува позначајни измени на ЗКП (иако по обем не се големи, бидејќи Законот содржи само 34 члена), кои се однесуваат на претходната кривична постапка, а значат отстапување од некои принципиелни решенија поставени со Новелата од 1967 година. Така, иако истрагата е во надлежност на судот, предвидена е можност истражниот судија на предлог на тужителот да им довери на органите за внатрешни работи спроведување на одделни истражни дејствија (освен оние кои по Новелата од 1967 година можеле да ги спроведат), практично спроведување на цела истрага, кога се во прашање кривични дела насочени кон поткопување или рушење на уставниот поредок, кривични дела чии сторители се поврзани со странство и други кривични дела, кои ќе ги изврши некоја група или организација. Притоа, органите за внатрешни работи ќе се придржуваат на упатствата примени од истражниот судија, но по потреба ќе извршат и други истражни дејствија, кои стојат во врска или произлегуваат од нив, имајќи ја притоа секогаш во предвид со Закон определената цел на истрагата (види: О. Цетнер, 1973).

Органите за внатрешни работи повторно добија право (укинато со Новелата од 1967 година) против осомниченото лице да одредат притвор во предкривичната постапка до 3 дена, од исти причини, главно, како за притвор во претходната постапка, со право на осомничениот на жалба против таквото решение, без суспензивно дејство.

Овие измени се вградени во подоцнежниот Закон за кривична постапка од 1976 година и подвргнати на критика во нашата стручна литература и јавност. Иако претставува новела на Законикот за кривична постапка, новиот Закон за кривична постапка од 24.12.1976, стапи во сила на 1.07.1977 (Сл. лист на СФРЈ бр. 4/77), не ги менува начелата на кои се засновува нашата кривична процедура, туку во целост ги прифаќа, понатаму ги развива и дополнува, а не внесува некои суштински измени во организацијата и структурата на кривичната постапка, (види: Б. Краус, ЈРКК, бр. 2/77).

Овој нов законодавен акт го менува својот наслов, така што наместо Законик добива наслов Закон, иако ја регулира како и претходниот законик, речиси целокупната материја на нашето кривично-процесно право. Со новиот Закон за кривичната постапка се врши усогласување на нашата кривична процедура со Уставот на СФРЈ од 1974 година, односно со таква уставна концепција според која организацијата на правосудството и стварната надлежност на

судовите се наоѓаат во надлежност на републиките и покраините, односно со поставената диференцирана судска структура и републичкиот карактер на правосудството, (види: С. Георгиевски и др. 1983, стр. 48, 60, 61; и Ј. Ѓорѓевиќ, 1974, стр. 776). Според тоа, не постои повеќе единство на правосудниот систем во организациона, туку само во функционална смисла.

Разликите во организацијата на судовите доведуваат до значајни разлики и во системот на одлучувањето по редовните и вонредните правни лекови, а тоа, во крајна линија, доведува до фактичка нееднаквост и нерамноправност на граѓаните, а поради различно регулираната стварна надлежност на судовите во федералните единици се создаваат соодветни проблеми и тешкотии во практиката, поради што во стручната литература се појавија мислења дека овие неадекватни, нецелесходни, па и нелогични решенија треба да се изменат, (види: Ј. Бутуровиќ, ЈРКК 1988, стр. 35).

И Законот за кривичната постапка од 1976 година претрпе своја прва новела 1985 година (Сл. лист на СФРЈ бр. 14/85), која стапи во сила на 1.07.1985 година, а нејзиниот обем не беше мал (има 101 одредба). Измените кои таа ги донесе се однесуваат на постапката за пружање меѓународна-правна помош и извршување на меѓународните договори во кривичните предмети и на постапката за издавање на обвинети и осудени лица (Глава XXX и XXXI ЗКП), а истите произлегуваат од обврските, што ги презеде нашата земја врз основа на меѓународните договори. Секако, најзначајни измени се оние кои предвидуваат можност за извршување на кривична санкција што ја изрекол странски суд, (види: Б. Петриќ, 1985).

На овој начин се продолжува практиката на перманентно новелирање, на постојани изменувања и дополнувања на основниот законодавен акт, кој ја нормира нашата кривична процедура, така што нашите судови, другите правосудни органи и странките, повеќе години се адаптираат на истите. Иако формата (во нашиот случај - кривичното процесно законодавство), треба да ја следи содржината (големите, динамични и брзи промени во нашето општество), сепак, сметаме дека се неоправдани вака честите парцијални измени, изменувања и дополнувања на нашиот основен извор на кривичното процесно право, односно Законот за кривичната постапка, која треба да биде релативно стабилна законодавна материја (види: Н. Матовски 1989, стр. 10).

III. ОБЕМ И НАСОКИ НА ЕВЕНТУАЛНАТА РЕФОРМА НА МАКЕДОНСКОТО КРИВИЧНО ПРОЦЕСНО ПРАВО

Законот за кривичната постапка од 1976 година, четири пати беше новелиран (1985, 1987, 1989 и 1990 година) и, како што истакнавме, се наоѓаше пред петта новела, која, иако не ги менуваше основните начела, требаше да претставува значаен потфат насочен "во правец на заштита на правата на граѓаните т.е. заштита на личноста и правата на обвинетиот во кривичната постапка, во мерка во која тоа можеше да се доведе во согласност со ефикасноста на постапката" (види: Предлог, 1990, стр. 3 и 6), а и да задоволи некои прагматски потреби.

Според тоа, сите поранешни новели имаа иста карактеристика: поранешниот југословенски законодавец, немаше целосна криминално-политичка концепција за реформа на кривичното процесно право, туку со поодделни новели, попокогаш *ad hoc* ориентирани на барањата на судската или дури политичката практика, настојуваше главно да обезбеди практикабилитет на законските прописи. И покрај честото новелирање на Законот (законикот) за кривична постапка, од 1953 година наваму, може само за познатата Новела на ЗКП од 1967 година да се рече дека претставуваше темелна реформа (на претходната) постапка.

Меѓутоа, и на компаративен план целосните реформи се среќаваат многу ретко. Далеку почести се парцијалните новелации, кои се сведуваат од случај до случај или, во рамките на некоја пошироко замислена реформа, која се спроведува со "мали чекори" - на пр. во СР Германија. Од таквите парцијални новелации треба да се обрне внимание на значајните реформи извршени во Англија со закони од 1984/85 година, во Австрија од 1987 година и во некои други европски земји (на пример, во Франција, Холандија, Полска и др.).

При таквата состојба на работите, како исклучоци, како "ретки птици", на компаративен план, се појавија два големи потфата за целосно реформирање на кривичното-процесно право, извршени во Португалија и Италија, каде се донесени нови закони за кривичната постапка - 1987, односно 1989 година (види: Д. Крапац, 1990, стр. 3, 5; и ЈРКК, 1988, стр. 3 - 28).

Може да се постави прашањето: Дали патамошната реформа, како и досегашните, ќе биде од ограничен обем и дomet или треба да означат почеток на една поцелосна реформа, "со мали чекори" која би се спровела со неколку сукцесивни интервенции на законодавецот? На ова прашање не е можно да се даде едноставен одговор затоа што македонското општество се наоѓа пред темелна општествено-политичка и реформа на правниот систем, која треба да ја постави концепцијата за структурата, местото и улогата на

кривичното законодавство.

А. Измени и дојолнувања кои би се однесувале на заштитата на основните права на одбрана во кривичната постапка

Основна развојна карактеристика на досегашното југословенско кривично-процесно право е неговата динамичност која се гледа не само во бројните законски потфати на ова подрачје, туку уште повеќе во содржинска смисла, како развоен пат, од постапка со силно изразени инквизициони елементи, спрема денес, можеби, најдоследно изразени акузаторски елементи во некој мешовит тип на кривична постапка, пат кој обилува со легислативни потфати од квантитативен карактер (на пример, со додавање нови и нови процесни гаранции), но кој нагвестува и квалитативно нови промени во овој правец (види: П. Кобе, 1986, стр. 207).

Анализата на еволуцијата на југословенското процесно кривично законодавство укажува на константно присутната развојна тенденција за подобрување на процесната положба на обвинетиот во нашиот кривичен процес и за сукцесивно проширување на правата на одбрана (исклучок е новелата на ЗКП од 1970 година, која ја воведува притворската причина за вознемирување на граѓаните) и новелата на ЗКП од 1973 година (која воведува доверување на истражните дејствија на органите за внатрешни работи, полициско притворање на осомничениот до 3 дена и скусување на правото на увид во списите или присуство на истражните дејства кога е тоа спротивно со интересите на одбраната и безбедноста на земјата). Но, глобално, овие две новели не ја нарушија основната концепција за уредување на процесната положба на обвинетиот, поставена со Новелата од 1967 година.

Една идна Новела на нашиот ЗКП треба да обезбеди подоследна и поефикасна заштита на личноста и правата на обвинетиот и во таа насока треба да се предвиди широка листа на измени:

- задолжителна одбрана секогаш кога обвинетиот се наоѓа во притвор (чл. 70, нов став 2);
- обврска за известување на обвинетиот и бранителот за седница на второстепениот совет во скратена постапка, секогаш кога е изречена казна затвор (чл. 446, ст. 1);
- право на обвинетиот, кој се наоѓа во притвор, да се допишува и разговара со бранителот и пред да е распитан (чл. 74, ст. 1);
- судска контрола на разговорите на работниците на органите за внатрешни работи со притворениот обвинет (чл. 151, ст. 5);
- забрана на повторување на кривична постапка на штета на обвинетиот, освен ако до откажувањето на тужителот од обвинението дошло поради кривично дело - Злоупотреба на службената положба (чл. 404, ст. 1);

- изостанување на причината за притвор, која е заснована на т.н. вознемирување на граѓаните (чл. 191, ст. 2 т. 4);
- посебен рок за изјавување правен лек и одговор на жалба, кој тече од врачувањето на обвинителниот акт, одлуката или жалбата на бранителот (чл. 123, ст. 4);
- скратување на периодот за задолжителна контрола на притворот по подигнато обвинение, на еден месец (чл. 199, ст. 2);
- иземање на судија кој во ист предмет учествувал во испитување на обвинението пред главниот претрес (чл. 39, ст. 1, т. 4);
- постапување на условите под кои на органите за внатрешни работи може да им се довери извршување на одделни истражни дејствија (чл. 162, ст. 4);
- отстранување на можноста да се релативизира апсолутно битна повреда на постапката, кога пресудата се заснива на доказ на кој не може да се заснива (чл. 364, ст. 1, т. 8);
- проширување правото на обвинителот на противтужба поради истовремено нанесена, а не само возвратена навреда (чл. 52, ст. 2);
- право на бранителот да биде известен за седница на совет на која се донесува одлука за извршување на странска пресуда (чл. 520, ст. 3);
- безусловна ексклузија на правно недозволени докази (чл. 84 -86).

Како што се гледа од изложеното се работи за мошне широка листа на измени (14) со кои се настојува да се подобри процесната положба на обвинетиот во кривичната постапка и да се пружи подобра заштита на основните права на граѓаните. Се стекна впечаток дека во нашата стручна литература и во јавноста поголем дел од овие предлози за измени беа прифатени од правосудните работници и на истите не можат да им се стават посериозни приговори (види: С. Бељански, 1990, стр. 29 - 30).

1. Предложеното дополнување - обвинетиот да мора да има бранител, ако против него е одреден притвор, за време додека трае притворот (чл. 70, нов став 2) е на линија на ширење на правата одбрана. Одбраната би била задолжителна во секој случај кога обвинетиот е превентивно лишен од слобода, без оглед на тежината на кривичното дело, за кое се води кривична постапка, бидејќи тогаш обвинетиот е во деликатна и мошне неповолна ситуација со битно ограничени можности самиот лично да се брани.

Сегашното решение на законот (чл. 70, ст. 1 од ЗКП) исклучува секаква писмена и усмена комуникација меѓу обвинетиот кој е во притвор и неговиот бранител пред распитот на обвинителот, што може да трае 24 часа од лишувањето од слобода. Иако трае кратко, оваа забрана за комуникација со својот бранител значително го стеснува правото на обвинетиот на одбрана, затоа што паѓа во време кога помошта на бранителот, на обвинетиот му е најпотребна (како правна така и психолошка помош). Од овие причини треба да се прошири правото на обвинетиот кој е во притвор на контакт со

својот бранител и да истиот му се овозможи од часот на притворањето.

2. Треба да се предложи дополнување што воведува контрола на разговорите на работникот на органот за внатрешни работи со притвореното лице во присуство на истражниот судија (чл. 152, ст. 5 од ЗКП), со што ќе се обезбеди значително поповолна положба на обвинетиот кој е во притвор, да се спречи практиката на одведување на обвинетиот со судски притвор во просториите на органот за внатрешни работи, а воедно тоа не би ги попречило органите за внатрешни работи во вршењето на нивните задачи. Но оваа измена наметнува една нова обврска на истражниот судија.

3. Треба да се стесни бројот на случаите во кои вршењето на поодделни истражни дејствија може да им се довери на органите за внатрешни работи (чл. 162, ст. 4) и да се заземе став дека истражувањето на кривичните дела, насочени кон рушење на уставниот поредок, треба да биде исклучиво во надлежност на судот, односно истражниот судија.

4. При преиспитување на законските основи за одредување на притвор треба да се изостави основот за притвор поради т.н. вознемирување на граѓаните (чл. 191, ст. 2 т. 4). Имено, според сегашниот Закон, притворот може да се одреди и "ако е во прашање кривично дело за кое по закон може да се изрече казна затвор од 10 години или потешка казна, а поради начинот на извршување, последиците или други околности дошло или можело да дојде до такво вознемирување на граѓаните, поради кое за непречено водење на кривична постапка или безбедноста на луѓето е неопходно одредување на притвор".

Овој основ за одредување притвор широко се користи во практиката, затоа што формулаицјата "дека дошло или можело да дојде до такво вознемирување на граѓаните", е потполно неодредена (на кои граѓани, колку граѓани, во што се состои вознемирувањето, кои се предзнаци на вознемирувањето и сл.), така што притворот по овој основ може да се одреди во секој случај кога судијата најде дека е тоа целисходно, а тоа е спротивно на целта која притворот може и треба да ја има (види: Н. Матовски, 1989, стр. 15: Ставови на Југословенскиот форум 1989, стр. 1). Поради тоа, наполно е оправдано предложеното бришење на тој основ за одредување притвор.

5. Го сметаме за оправдан предлогот изземањето (чл. 39, ст. 1 т. 4) да се прошири и на судии кои учествувале во одлучувањето по приговорот против обвинението (чл. 268 ст. 2 и чл. 277 ст. 1 од ЗКП) како и на претседателот на советот пред кој треба да се одржи главниот претрес (чл. 277), а кој правно ја покренал постапката за испитување на обвинението, затоа што за тоа има исто толку причини, ако не и повеќе, колку и за изземање на истражниот судија.

6. За разлика од редовната (потполна) постапка, за седница на советот на второстепениот суд, кога одлучува по жалба против

пресудата на првостепениот суд, донесена во скратена (сумарна) постапка, странките се известуваат само кога претседателот на советот или советот најде дека присуството на странките или една од нив би било корисно за разрешување на предметот (чл. 446, ст. 1 од ЗКП), без оглед на казната, изречена со пресудата што се разгледува, значи, и во случај кога со пресудата е изречена казна затвор. Во редовната (потполна) постапка е поинаку: за седницата на советот на второстепениот суд секогаш се известува јавниот обвинител (чл. 370, ст. 3), а останатите странки и бранителот, кога тоа го барале или предложиле пред второстепениот суд да се одржи претрес, без оглед на казната изречена со пресудата која се разгледува, значи, и во случај на пресуда со која е изречена парична казна или условна осуда. Идната новела со своја измена треба да предвиди странките и бранителот за седницата на жалбениот совет и во сумарна (скратена) постапка да се известува на ист начин и под исти услови како и во редовната (потполна постапка), ако по повод жалбата се разгледува пресуда со која е изречена казна затвор. Странките и бранителот во исти ситуации на едната и другата постапка би имале исти процесни гаранции, што е на линија на поставената концепција за перманентно подобрување на процесната положба на субјектите, посебно странките и бранителот во нашата кривична постапка.

7. Установата за преземање на извршување странска кривична пресуда, која за прв пат е воведена во нашето кривично-процесно право со Новелата на ЗКП од 1985 година, е значаен чекор во развојот на поранешното југословенско право, на планот на меѓународната правна помош во кривичните предмети (во поширока смисла) и досега се потврди во практиката. Потребно е да се предвиди натамошно ширење на правата на странките во случај на преземање на извршување странска пресуда. До сега, имено, од практични причини тие не можеа да присуствуваат на седница на советот на кој странската кривична санкција се усогласуваше со југословенското право (осудените во тоа време, по правило се наоѓаа во истражен затвор). Но, бидејќи овде се работи за значајни прашања во врска со прилагодување на странската кривична санкција на нашите прописи (особено во случај кога се работи за странска санкција која кај нас нема соодветен корелат), нема сомнение дека присутноста на бранителот ќе придонесе за реализација на правата на одбрана на осудениот, предвидени во Уставот, а и на јавниот обвинител му овозможува учество во правилен избор и одмерување на казната која ќе се изврши во нашата земја. Поради тоа потребно е да се предвиди таа седница да се отвори за т.н. странечка јавност и за истата да мораат да се известат бранителот на обвинетиот и јавниот обвинител (чл. 520, ст. 3), со тоа што нивното недоаѓање не би го спречило одржувањето на седницата (види: Образложение на предлогот, 1990, стр. 32; 1991, стр. 47).

8. Поради определени тешкотии, кои во практиката ги предизвика примената на одредбите за роковите (чл. 123 ст. 4 од ЗКП), потребно е да се воспостават два посебни рока за вложување правен лек, односно одговор на жалба: од доставувањето на писменото на обвинетиот и од доставувањето на писменото до бранителот. Секој од нив своето правно средство би го вложувал во рок кој се смета од врачување на писменото, а доколку доставувањето на обвинети не би можело да се изврши, затоа што не ја пријавил промената на адресата, би се постапувало како што е предвидено во Законот. Се смета дека со ваквото решение би се елиминирале повеќе практични тешкотии кои се појавиле со сметањето на рокот од доставувањето на обвинетиот (сегашното решение), а истовремено да се зачува уставното право на жалба, како едно од основните уставни начела во судовите (види: С. Георгиевски и др., 1983, стр. 83 - 85), кое би било доведено во прашање кога роковите би се сметале само од доставувањето на бранителот. Се смета дека ваквото решение нема да доведе до поголемо одолговлечување на постапката.

Б. Измени и дојолнувања на ЗКП кои се однесуваат на подобрување на процесната положба на оштетените во кривичната постапка

Потребно е да се воведат три новини за подобрување на процесната положба на оштетените во кривичната постапка.

а) Според првата, установата на т.н. противтужба (приватна тужба, која обвинителот за кривично дело "Навреда" може да ја подигне до крајот на претресот против тужителот кој во иста прилика му ја вратил навредата), треба да се прошири и на сите случаи во кои тужителот по истиот повод на обвинетиот му нанел навреда. Имено, до сега, противтужба која овозможува поднесување приватна тужба и по истекот на редовниот законски рок (до завршувањето на главниот претрес), спрема текстот на чл. 52, ст. 2 од ЗКП, можеше да поднесе само оној обвинет на кого тужителот му ја вратил навредата, т.е. оној кој во некоја прилика учествувал во меѓусебно сукцесивно, а не симултано навредување. Меѓутоа, да би се пружила еднаква кривично - правна заштита на странките во судирот, во кој се изменети навреди, потребно е да се замени законскиот израз "вратил" со зборовите: "Нанел во иста прилика", со што и натаму се останува на ставот за кривично дело - Навреда, како основ за противтужба да е истовремениот настан. Меѓутоа, сега тоа дело се одредува како дело нанесено по истиот повод - споменатото продолжување на рокот за приватна тужба да се отвори и за обвинетиот кој во судот прв бил навреден, но после тоа погрешно сметал дека судирот е изгладен, па во законскиот рок не поднел приватна тужба поради навреда.

б) Втората новина, која всушност тоа и не е, претставува повторно воведување на установата на гонење по предлог на оштетениот, кој претставува процесна претпоставка за кривично гонење на одредени кривични дела, чие покренување и тек законот го чини зависен, по правило, од волјата на оштетеното лице. Оваа установа во поранешното југословенско-процесно законодавство постоеше се до реформата - Новелата од 1976 година, кога е укината со образложение дека спогодбата на оштетениот со обвинетиот во постапката за кривични дела за кои се гони по предлог, доведува до запирање на постапката, со што оштетениот "може да го попречи и изигра целиот дотогашен труд и ангажирање на јавниот обвинител и судот и без оглед на тоа што во конкретниот случај постојат сите елементи на кривичното дело" (види: Образложение на Нацрт законот за измени и дополнувања на ЗКП, 1976, стр. 18). Меѓутоа, искуството покажа дека префрлувањето на поголем број кривични дела, за кои до тогаш се гонело по предлог, во кривични дела за кои се гони по приватна тужба, повлекуваат негативни последици. Од една страна, природата на тие кривични дела и натаму останува таква што бара определен ангажман и средства за нивно кривично гонење, со кои оштетениот не располага (и кои порано ги надоместуваше државата, стапувајќи, со своето гонење преку јавниот обвинител, на местото на оштетениот), а од друга страна, дека некои од нив, кои поминаа во режим на т.н. официјални деликти (кривични дела за кои се гони по службена должност), сепак, не се такви за да секогаш и безусловно треба да се гонат, без оглед на волјата на оштетениот и без потреба да се овозможи негово помирување со сторителот на кривичното дело. Од овие причини потребно е во ЗКП (чл. 52, ст. 1) повторно да се воведат установата на гонење по предлог. На тој начин се отвора можност во материјалното кривично законодавство да се предвидат инкриминации - кривични дела за кои ќе се гони по предлог на оштетениот, а тоа повлекува адаптирање на цела серија процесни одредби со повторно воведениот институт - гонење по предлог на оштетено лице.

в) Третата новина, претставува проширување на правото на жалба на решението на судскиот совет по повод несогласувањето меѓу јавниот обвинител и истражниот судија за покренување на истрагата, и на оштетениот, со тоа што се смета, ако жалбата ја изјавил само оштетениот, а жалбата биде уважена, дека оштетениот со изјавување на жалбата го презел кривичното гонење, (чл. 159, ст. 7 - нов став 8).

Според сегашниот Закон (чл. 159, ст. 7 од ЗКП) против решението на судскиот совет, кој одлучува за несогласувањето меѓу јавниот обвинител и истражниот судија за покренување на истрагата, жалба можат да изјават само странките.

Оваа новелирана одредба би имала принципиелно значење

институти кои имаат влијание на процесната положба на субјектите во кривичната постапка.

БИБЛИОГРАФИЈА

1. Д-р Владимир Бајер - Југословенско кривично процесно право, књига прва; Увод у теорију кривичног процесног права, Осмо издање, Народне новине, Загреб, стр. 236;
- Југословенско кривично процесно право, књига друга: Право о чињеницама и нџиховом утврѓивању у кривичном поступку, пето издање, Загреб, 1989.
- Основне карактеристике новог уреѓења кривичног поступка према новели од године 1967, ЗКП, увод, коментар, Информатор, Загреб, стр. 7-65; и ЈРКК, бр. 3, 1967, Београд, стр. 346-384.
2. Slobodan Beljanski: - Predstojeće izmene u Zakonu o krivičnom postupku, Glasnik Advokatske komore Vojvodine, br. 3-4, 1990, Novi Sad, str. 29-30.
3. Dr Jovan Buturović - Dali je vreme za temeljnu reviziju krivičnog postupka, Beograd, ЈРКК, br. 2 1988, str. 29-52 - Osnovni pravci budućeg razvoja jugoslovenskog krivično procesnog zakonodavstva, Beograd, ЈРКК, br. 4, 1989, str. 97-115.
4. Ото Цетнер: - Значај најновије новеле Закона о кривичном поступку, Наша законитост, Загреб, бр. 4, 1973.
5. Членови на работната група за изработка на нацртот на новелата на ЗКП, која ја именуваше Сојузниот секретар за правосудство и управа во есен 1989 година беа: М. Грубач (претседател), Ж. Булиќ, Ј.Бутуровиќ, Ш. Хорват, Д. Капац, Н. Матовски, С. Трајковски, Ш. Вуковиќ и М. Албијаниќ (од секретаријатот).
6. Д-р Јован Ѓорѓевиќ: Уставно право, Београд, 1974, стр. 776.
7. Европска конвенција за заштита на правата на човекот и основните слободи, Југословенска ревија за меѓународно право, Београд, 1989, бр. 1-2 стр. 290 и сл.
8. Д-р Стефан Георгиевски, д-р Панта Марина, д-р Никола Матовски: Правосуден систем на СФРЈ, Култура, Скопје, 1989, стр. 217.
9. D-r Ivo Glovatki: Branilac u istrazi i njegova prava i dužnosti u vezi sa pravima i dužnostima okrivljenoga, Priručnik za primenu Noveliranog ZKP, Narodne novine, Zagreb, 1968.
10. Југословенски форум за људска права и правну сигурност граѓана: Измене у ЗКП за које би се требало залагати у циљу заштите права и слобода човека, Ставови од 10.05.1989 године.
11. Д-р Петер Кобе: Развој кривичног процесног права, Архив за правне и друштвене науке, бр. 1-2, 1968, Београд стр. 207.
12. Д-р Давор Крапац: - Поглед на новији развој кривичног процесног законодавства СР Њемачке, с посебним освртом на Новеле ЗКП са краја 1986. и почетка 1987. године, Београд, ЈРКК, стр. 3-28;
- Предстојеќа новела Закона о кривичном поступку; жеље и стварни легислативни

домети у реформирању југословенског кривичног процесног права, реферат за интеркatedарски састанак наставника правних факултета Југославије у Новом Саду, 1/2 VI. 1990, стр. 43.

13. D-г Воžидар Kraus: Osnovne karakteristike novog krivičnog procesnog zakonodavstva sa stanovišta primene u praksi; Beograd, JRKK, br. 2, 1977.

14. Д-р Панга Марина, Мр Никола Матовски: Кривична постапка книга прва, Београд, Савремена администрација, 1972, стр. 288.

15. М-р Никола Матовски: - Одраз на новелата од ЗКП од 1967 година врз процесната положба на одбраната во претходната кривична постапка и нејзиното остварување, Годишник на Правен факултет, Скопје том I-OIV, 1971, стр. 331-351

- М-р Nikola Matovski: -Branilac u krivičnom postupku, "Nova Jugoslavija", Vranje, 1984, str. 199;

- Potreba reforme krivičnog procesnog prava, referat, Interkatedarski sastanak nastavnika pravnih fakulteta Jugoslavije, Skopje, maja, 1989, str. 23.

16. Dragić Marković, Dušan Simić, Mihajlo Vražalić, d-r Božidar Kraus: Izmene Zakonika o krivičnom postupku, JRKK, Beograd, br. 3, 1967.

17. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Jugoslovenska revija za međunarodno pravo, br. 1-3, Beograd str. 242.

18. Образложење Нацрта Закона о изменама и допунама Законика о кривичном поступку, акти Скупштине СФРЈ, АС-361/1, Београд, 1976.

19. Предлог за доношење Закона о изменама и допунама Закона о кривичном поступку, са Нацртом и образложењем, Савезни секретаријат за правосудје и управу, Март 1990 године, Београд, стр. 32 и Мај 1991 године.

20. Д-р Тихомир Васиљевиќ: Систем кривичног процесног права СФРЈ, III издање, Савремена администрација, Београд, 1981, стр. 777.

граѓаните им се загарантирани со уставите. Неспорно е дека слободите и правата, што на граѓаните им се признати со Уставот и законите, во согласност со објективните можности на општеството не можат да се користат неограничено², што значи дека тие под услови утврдени со закон можат да бидат ограничени. Имено, без можноста за ограничување на слободите и правата, во случај на нивна злоупотреба, не може да зборуваме ниту за слободи, ниту пак за правен поредок. Слободите почиваат на можноста за нивно ограничување, односно на потчинетост на законите, бидејќи не е можно секој човек да располага со неограничени слободи и права без да се осврнува на интересите на другите. Во тоа е смислата на Марковата изрека дека законите на еден народ претставуваат библија на неговата слобода.

Ограничувањето на уставните слободи и права во кривичната постапка го актуелизира и старото прашање за судир меѓу слободите на човекот и ефикасноста на кривичната постапка, два општи интереси кои во исто време мораат да добијат соодветна правна заштита. На една страна, мора се да се стори кривичната постапка да биде ефикасна, бидејќи целокупното кривично право би било илузорно кога не би постоела кривична постапка и инструменти со кои се обезбедува негово ефикасно спроведување³. За таа цел потребно е да се создадат правни услови како би се обезбедиле докази со цел да се утврди материјалната вистина, да се обезбеди присуство на лицата неопходни за водење на постапката, како и целисходна организација на постапката, со цел да се избегнат штетните влијанија, особено во истрагата. Сето ова во најголема мера се постигнува со примена на мерки на кривично-процесна принуда (иако не само на тој начин), со кои се ограничуваат одделни слободи и права на човекот, во прв ред на обвинетиот. Оттука, може да заклучиме дека, од една страна, слободите и правата на човекот не трпат ограничувања, додека пак ефикасноста на кривичната постапка тоа го бара. Притоа, имајќи ја предвид природата на самата кривична постапка која секогаш со себе ја носи опасноста да биде неосновано поведена и кон невино лице, бидејќи неспорно е дека релативно лесно се покренува секогаш кога е исполнет со закон потребниот минимум на услови за тоа, сметам дека Уставот на РМ со чл. 12 сосема добро го има решено судирот меѓу општите слободи и права на човекот, од една

² Во чл. 12 ст. 1 од Уставот на РМ се наведува дека слободите и правата на човекот се неприкосновени. Во истата одредба во ст. 2 се наведува дека никому не може да му биде ограничена слободата освен со одлука на суд и во постапка утврдена со закон.

³ Францускиот Закон за кривична постапка од 1808 година -Code d'instruction criminelle, претставува прв кодекс кој во кривичната постапка внел значителни подобрувања во однос на положбата на личноста, додека во Француската декларација за правата на човекот од 1789 содржана е одредба според која никој не можел да биде уапсен ниту лишен од слобода освен, во случај предвидени со закон.

страна, и барањето за ефикасноста на кривичната постапка, од друга страна. Меѓутоа, сметам дека основно право на човекот, кое во кривичната постапка треба да ги обезбеди сите негови права и слободи, е судот да постапува во согласност со законот, а пак законитото постапување најважна поткрепа има во личноста на судијата, со оглед дека во негови раце е сконцентрирана голема власт. Спречувањето на можните неправилности и злоупотреби се постигнува со бројни мерки предвидени во законот, но сметам дека тие мерки никогаш не можат да бидат доволни во потполност да ги осигураат правата и слободите на граѓаните во постапката. Многу работи во постапката (остварување на целите на постапката, правилно користење на се поголемиот број на овластувања во широките рамки на Законот, пронаоѓање на најдобро можно решение и т.н.), не зависат во прв ред од правните прописи, туку од личноста на судијата, неговата стручност, образование, етика, како и од неговата општа, политичка и правна култура.

2. Во нашиот Закон за кривична постапка предвидени се повеќе мерки со кои се ограничуваат или одземаат права и слободи на обвинетиот во интерес на постапката, во прв ред поради обезбедување на лица и предмети во кривичната постапка. Секако дека најтешка мерка за обезбедување на присуство на обвинетиот во постапката е притворот, со оглед дека тоа претставува превентивно ограничување на слободата и наметнување на со закон предвидени услови на живеење на притворените лица за одредено време⁴.

Анализата на основните начела за притворот содржани во нашиот Устав, како и во Законот за кривична постапка укажува дека, како во неговото теоретско концепирање и нормативно регулирање, така и во неговата примена во практиката, се поставуваат две основни прашања на кои ќе се обидам да дадам одговор: првото прашање се однесува на гаранциите кои овозможуваат правилна примена на притворот, во согласност со условите под кои тој може да се одреди, второто, на надлежноста на органите за негово одредување.

Најнапред би сакала да истакнам дека Уставот на РМ како и Законот за кривична постапка⁵, прави разлика меѓу лишувањето од слобода и притворањето. Имено, во постапката за откривање на кривично дело и неговиот сторител, во со закон предвидените случаи, може да дојде до лишување од слобода, што се гледа во ограничување на слободата на движење и наметнување на пропишани

---

⁴ Согласно чл. 12 ст. 5 притворот може да трае по одлука на суд најдолго 90 дена.

⁵ Уставот на РМ во чл. 12 ст. 3 и 5, а Законот за кривична постапка во чл. 191 и 195 ст. 1, прават разлика меѓу лишувањето од слобода и притворот, а со самото тоа Законот за кривична постапка ги одредува условите под кои може едно лице да биде лишено од слобода, а кога е притворено, како и кој е надлежен да лиши едно лице од слобода и под кои услови, а кој е надлежен да изврши притворање на едно лице.

услови на живот на лицето лишено од слобода. Меѓутоа, додека притворот претставува органичување на слободата на движење врз основа на одлука на судот кој ја води постапката, заснован на причина предвидена во Законот, лишувањето од слобода претставува само фактичка мерка мотивирана од законските основи за одредување на притвор, преземна од страна на за тоа овластени лица (најчесто тоа е органот за внатрешни работи, кој за тоа не донесува никаква одлука - решение). Траењето на лишувањето од слобода се ограничува на 24 часа⁶, односно во тој временски рок лицето треба да биде изведено пред суд, кој без одлагање ќе одлучи за законитоста на лишувањето⁷. Притоа, при доведувањето овластеното службено лице е должно истражниот судија да го извести за причините и времето на лишувањето од слобода, кој без одлагање ќе одлучи за законитоста на лишувањето. Под поимот причини за лишување од слобода, законодавецот подразбира давање на опис на кривичното дело, а се разбира дека доколку органот за внатрешни работи има сочинето кривична пријава, тоа може да биде и дупликатот на кривичната пријава поднесена во исто време и на јавниот обвинител.

Потребата за давањето на вакви известувања на истражниот судија од страна на органот за внатрешни работи лежи во повеќе причини. Меѓутоа, најзначајна е таа што на тој начин истражниот судија се запознава со тоа што е сторено, од кого е сторено, каде е сторено и кога е сторено, како и доколку е сторено, дали има докази за тоа. Додека пак, означувањето на времето на лишување од слобода е значајно поради обврската на истражниот судија за почитување на законските рокови. Уставното право, дадено на истражниот судија да одлучува за законитоста на секое лишување од слобода⁸, има за цел да се оневозможат било какви злоупотреби на ова право од страна на овластените за тоа лица. Тоа воедно претставува и гаранција дека лишувањето од слобода (како фактичка мерка) ќе се применува само во случаи кога се исполнети законските услови за одредување на мерката притвор (чл. 191), што пак, произлегува од нивната законска обврска (чл. 51), да преземаат потребни мерки со цел сторителот на кривичното дело да не се сокрие или пак побегне, како и да се откријат и сочуваат трагите од кривичното дело. На овој начин се потврдува уставната определба

⁶ Поточно Уставот на РМ во чл. 12 ст. 4 вели веднаш, а најдоцна за 24 часа.

⁷ Лишувањето од слобода на едно лице може да биде извршено од страна на овластени службени лица и органот за внатрешни работи во постапката на откривање на кривично дело и негов сторител, доколку е исполнет еден од основите за одредување на мерката притвор. Исто така секој граѓанин може да лиши од слобода лице кое е затечено при извршување на кривично дело доколку се работи за кривично дело кое се гони по службена должност, но должно е веднаш да го предаде на органот за внатрешни работи или на истражниот судија.

⁸ Чл. 12 ст. 4 од уставот на РМ.

дека никому не може да му биде ограничена слободата, освен со одлука на суд и во случај и постапка утврдена со закон.

Во случаите кога лицето лишено од слобода ќе биде доведено кај истражниот судија пред покренување на кривичната постапка, истражниот судија не може да донесе решение за спроведување на истрага без барање на јавниот обвинител. Во таква ситуација истражниот судија е должен во рок од 24 часа да го распраша лицето лишено од слобода⁹. По завршувањето на распитот истражниот судија ќе го пушти на слобода лицето лишено од слобода, доколку најде дека нема основи за водење на кривична постапка, или доколку најде дека нема основи за одредување на притвор. Доколку, пак, најде дека има основи за водење на постапката и во исто време и основи за одредување на притвор, лицето ќе го "задржи" и за тоа ќе го извести јавниот обвинител. Доколку во рок од 48 часа од страна на јавниот обвинител не добие барање за спроведување на истрага, лицето ќе го пушти на слобода¹⁰.

Тука би сакала да истакнам дека во работата на судовите и јавните обвинителства се постапува сосем спротивно од она што го пропишува Уставот и Законот за кривична постапка. Имено, лицето лишено од слобода редовно од страна на овластените службени лица на органот за внатрешни работи се носи кај јавниот обвинител кој одлучува дали со барањето за истрага ќе поднесе и предлог за одредување на мерката притвор или не, а дури потоа се носи кај истражниот судија, за кој не сум многу сигурна дека се впушта во оценка дали постојат или не основите за притвор или по автоматизам - бидејќи јавниот обвинител предлага, носи решение, со кое одредува спроведување на истрага, и мерка притвор. Во поткрепа на ваквото мое тврдење зборува и извршената анализа, по случаен избор, на решенија донесени од страна на истражните судии со кои е одредена мерката притвор, при што од 64 решенија донесени во периодот од 1990-1992 од страна на општинските судови во Скопје со кои се одредува мерката притвор, сите се донесени по претходно барање за

---

⁹ На овој прв и за лицето лишено од слобода најважен распит, Законот за кривична постапка посветил посебно внимание, што се гледа особено во правото исказот да се даде во присуство на бранител, за што истражниот судија е должен да му помогне на лицето лишено од слободата да најде бранител, што значи да му овозможи контакт со лицата кои по чл. 67 ст. 3, можат да ангажираат бранител, потоа да му стави на располагање список на адвокати и сл.

¹⁰ Се поставува прашањето за положбата на лицето задржано од стран анистражниот судија до поднесувањето на барањето за спроведување на истрага од страна на јавниот обвинител. Сметам дека независно од фактот што во овој случај не се работи за одредување на притвор за кој истражниот судија носи решение и што органот за внатрешни работи не носи никаков одлука при лишувањето од слобода, истражниот судија во вакви ситуации треба да донесе одлука во вид на решение во која повикувајќи се на законскиот основ ќе одреди задржување и истото ќе го образложи, при што задржаното лице ќе има право на жалба како и во случај на одредување на мерката притвор.

спроведување на истрага со предлог за одредување на мерката притвор од страна на јавниот обвинител, по истите оние основи по кои е предложен притворот од страна на јавниот обвинител и на ист начин како во предлогот - без образложување на основите по кои е одреден, како би можела да се види и цени основаноста на притворот. Во решенијата со кои се определува притворот од страна на истражниот судија, основите не се образложуваат туку се врши само парафразирање на законските основи што претставува битна повреда на постапката. Таму каде што овие решенија се обжалувани сите жалби се одбиени како неосновани. Сметам дека судовите и јавните обвинителства мораат крајно внимателно да се однесуваат при предлагањето, а посебно тоа важи за судовите при одредувањето на притворот, бидејќи основно право на човекот, што во постапката треба да ги обезбеди сите негови права и слободи, е постапувањето на судот во согласност со законот, што не е случај со нашите судови и јавни обвинителства кога стапува збор за уставната и законска обврска за доведување на лицето лишено од слобода кај истражниот судија, како и во однос на оценката за законитоста на лишувањето од слобода што треба да ја даде истражниот судија.

3. Како што веќе рековме, притворот претставува најтешка мерка за обезбедување на присуство на обвинетиот во кривичната постапка. Имено, обвинетиот се лишува од слобода пред да бидат обезбедени сигурни докази дека тоа лице е сторител на одредно кривично дело.

Примената на мерката притвор се оправдува единствено со причините што одат во прилог на брзината и ефикасноста на кривичното постапување, како и причините на процесната економија. Имајќи во предвид дека притворот во извесна смисла претставува негација на начелото на презумпција на невиност во кривичната постапка (предвидено во чл. 3), законодавецот во чл. 190 ги поставува општите правила кон кои мора да се придржува судот, како единствено надлежен, при одредувањето на притворот. Од овие причини, при донесување на решение со кое се одредува притвор против определено лице, мора да се пристапи со особена внимателност, водејќи сметка дека тој може да се одреди само кога се исполнети законските услови предвидени во чл. 191, чл. 353, ст. 1 и чл. 433 од ЗКП.

Единствено надлежен за одредување на мерката притвор е судот, при што истражниот судија може да одреди притвор, доколку се исполнети законските основи (чл. 191), кои можеме да ги поделиме на основ кој обезбедува присуство на обвинетиот (т. 1, ст. 2, чл. 191), основ кој претставува мерка за успешно водење на постапката (т. 2, ст. 2, чл. 191) и како основи кои претставуваат повеќе мерка на јавна безбедност и зачувување на јавниот ред, отколку како мерка на постапката (т. 3 и 4, ст. 2 на чл. 191). Покрај потребата од исполну-

вање на еден од законските основи, за одредување на притворот е потребно да биде исполнет и еден законски услов, а тоа е постоењето на основано сомнение дека едно лице е сторител на кривично дело, чие што постоење се утврдува со решението за одредување на истрага, на што се повикува решението за одредување на притвор, при што правило е решението за спроведување на истрага да му претходи на решението за притвор. Притоа, како што рековме, во решението за притвор посебно се образложуваат основите врз кои тој е одреден, односно конкретни причини, засновани на собраните податоци и докази, од кои со сигурност ќе може да се заклучи дека постои законски основ според кој е одреден. Ова е многу значајно, бидејќи од тоа зависи можноста за емство, како и одговорот на прашањето како и од кои причини притворот ќе може да се укине, односно колку тој ќе мора да трае?¹¹

При донесување решение за притвор на истражниот судија не му е потребен предлог од јавниот обвинител. Тој е должен во сите случаи, кога ќе донесе решение за спроведување на истрага, да цени дали постои некој од основите за одредување на притвор. Воедно, истражниот судија не мора да се сложи со предлогот за одредување на притвор даден од страна на јавниот обвинител, за што одлука донесува судскиот совет. Интересно е да напоменеме дека истражниот судија ќе бара за тоа одлука да донесе советот, дури и во случај кога нема да се согласи со основот што е даден во предлогот, односно кога ќе смета дека постои друг основ, а не оној што е предложен од страна на јавниот обвинител. Сметам дека Законот во овој дел треба да претрпи измени со тоа што поедноставно би било кога истражниот судија во тој случај би донел решение за одредување на притвор по оние основи за кои тој смета дека постојат, а пак јавниот обвинител или другите овластени тужители, доколку не се задоволни, можат да вложат жалба, а за тоа одлука ќе донесе советот.

4. Како што веќе истакнавме, лишувањето од слобода и притворот се две различни категории по форма, по содржина, по целта која се постигнува со овие мерки, како и по однос на органите и лицата, кои се овластени за одредување на овие мерки, за што во Законот за кривична псотпака постојат јасни и недвосмислени одредби, кои како решенија се предвидуваат и во новиот Закон за кривична псотапка (кој се наоѓа во собраниска процедура), со мали

---

¹¹ Во некои случаи нема потреба од донесување на решение за притвор. Имено, доколку лицето е наоѓа на издржување на казна затвор, нема потреба од донесување на решение за одредување на притвор се додека трае издржувањето на казната. Иста е состојбата и доколку против одредено лице веќе е одреден притвор по некој друг предмет кај истиот или друг надлежен суд. Најпосле, нема потреба од донесување на решение за одредување на притвор и во случај кога притворот е одреден од страна на истражен судија на чие подрачје е сторено кривичното дело (чл. 194, ст. 1), па дури и кога тој судија не е стварно надлежен за постапување по конкретниот предмет.

дополнија и измени наметнати од уставните одредби (чл. 12, ст. 4 од Уставот на РМ), согласно на кои од истражниот судија се бара во сите случаи, каде е дојдено до лишување од слобода, да одлучи за законитоста на лишувањето. Според мое мислење, оваа одредба е сосема во ред, бидејќи со неа се зголемува сигурноста кај граѓаните и нивната доверба во институциите на системот. Воедно ваквото решение претставува потврда на уставната одредба (чл. 12, ст. 2), според која никому не може да му биде ограничена слободата, освен со одлука на суд и во постапка утврдена со закон.

И покрај тоа што, за едно лице да биде лишено од слобода мора да постои некој од основите за одредување на мерката притвор, предвидени во чл. 191 од ЗКП, тоа не значи дека истражниот судија во секој таков случај ќе донесе решение за притвор, односно дека ќе најде дека се исполнети условите за притвор. Ова од причини што целта, која се сака и треба да се постигне со лишувањето од слобода и за притворот се сосема различни, а различни се и законските услови кои треба да бидат исполнети за одредување на овие мерки¹².

Сметам дека решенијата, дадени во новиот Предлог на Законот за кривичната постапка на РМ, во однос на условите и начинот на уредувањето на лишувањето од слобода и притварањето, се усогласени со уставната одредба од чл. 12, со што се овозможува целосна заштита на слободите и правата на човекот и граѓанинот. Она на што треба да се инсистира се однесува на судот, кој при одредувањето на притворот треба да постапува крајно внимателно и да го применува дури тогаш кога навистина се исполнети законските услови и основи и само тогаш кога со другите мерки за обезбедување на присуство на обвинетиот во постапката нема да се обезбеди успешно водење или завршување на кривичната постапка. Ова од причини што до ограничување на слободите и правата на граѓаните во кривичната постапка треба да дојде само кога тоа го бараат интересите на кривичната постапка, а не тие да претставуваат еден вид на принуда и присилба кон обвинетиот и другите учесници во постапката. Од тука со право можеме да заклучиме дека сите ограничувања на слободите и правата во кривичната постапка се подредени на целите на остварувањето на кривичната постапка и во најширока смисла на остварувањето на кривично-правната заштита на општеството од криминал.

¹² Кај лишувањето од слобода се бара да постои основи на сомневање и еден од основите за одредување на мерката притвор, додека за одредување на притворот потребно е постоење на основано сомнение како и исполнување на еден од основите за одредување на оваа мерка дадени во чл. 191 од ЗКП.

Elena Andreevska, LL.M.

THE CURRENT PROBLEMS CONCERNING DETENTION IN CRIMINAL PROCEDURE

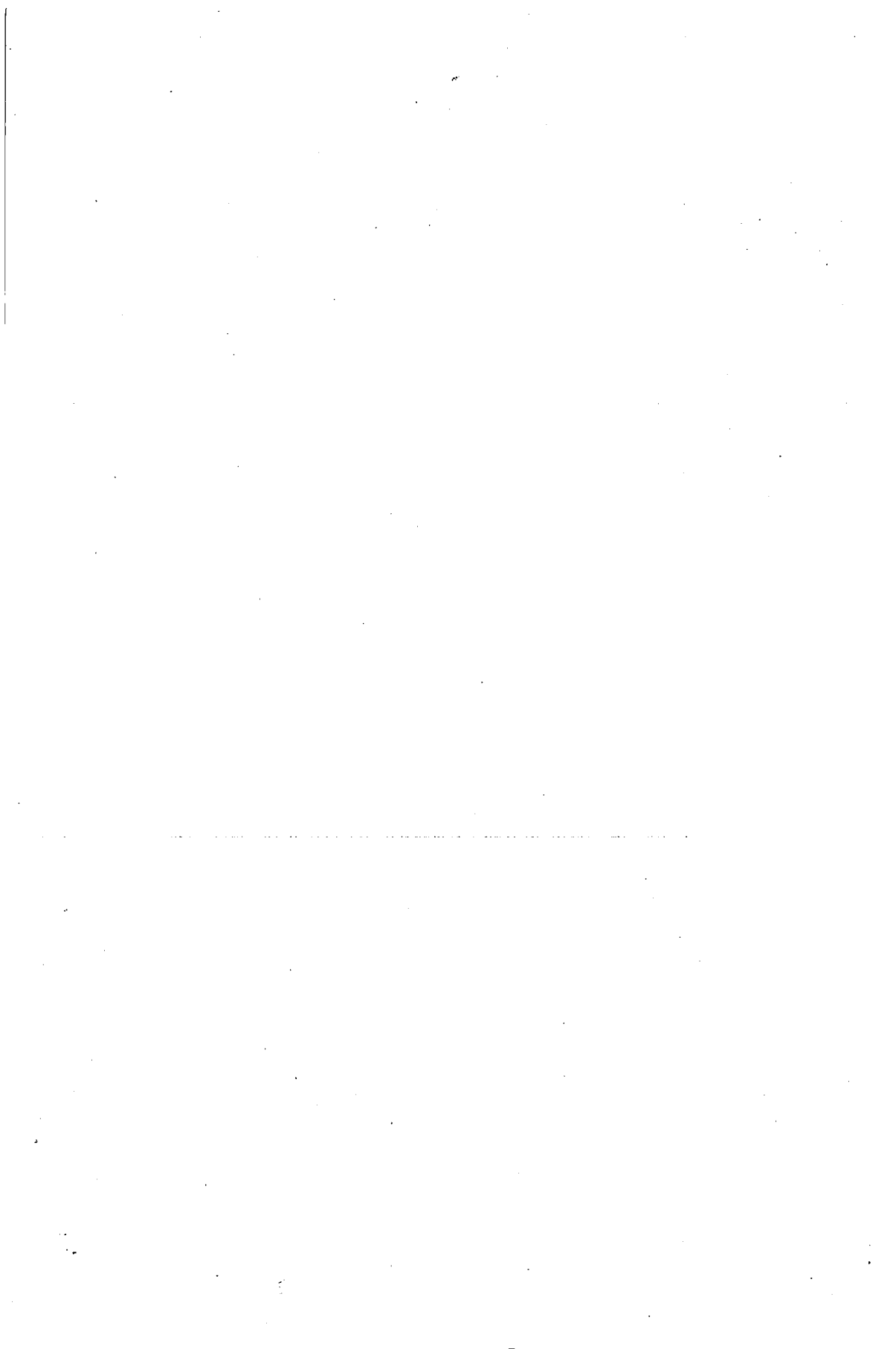
Summary

The idea of free man of inalienable rights and human dignity is no longer the vision of the liberal philosophers and freethinkers only. This idea is widely recognized in respective international documents, and has become a constituent part of the conscience of the modern world.

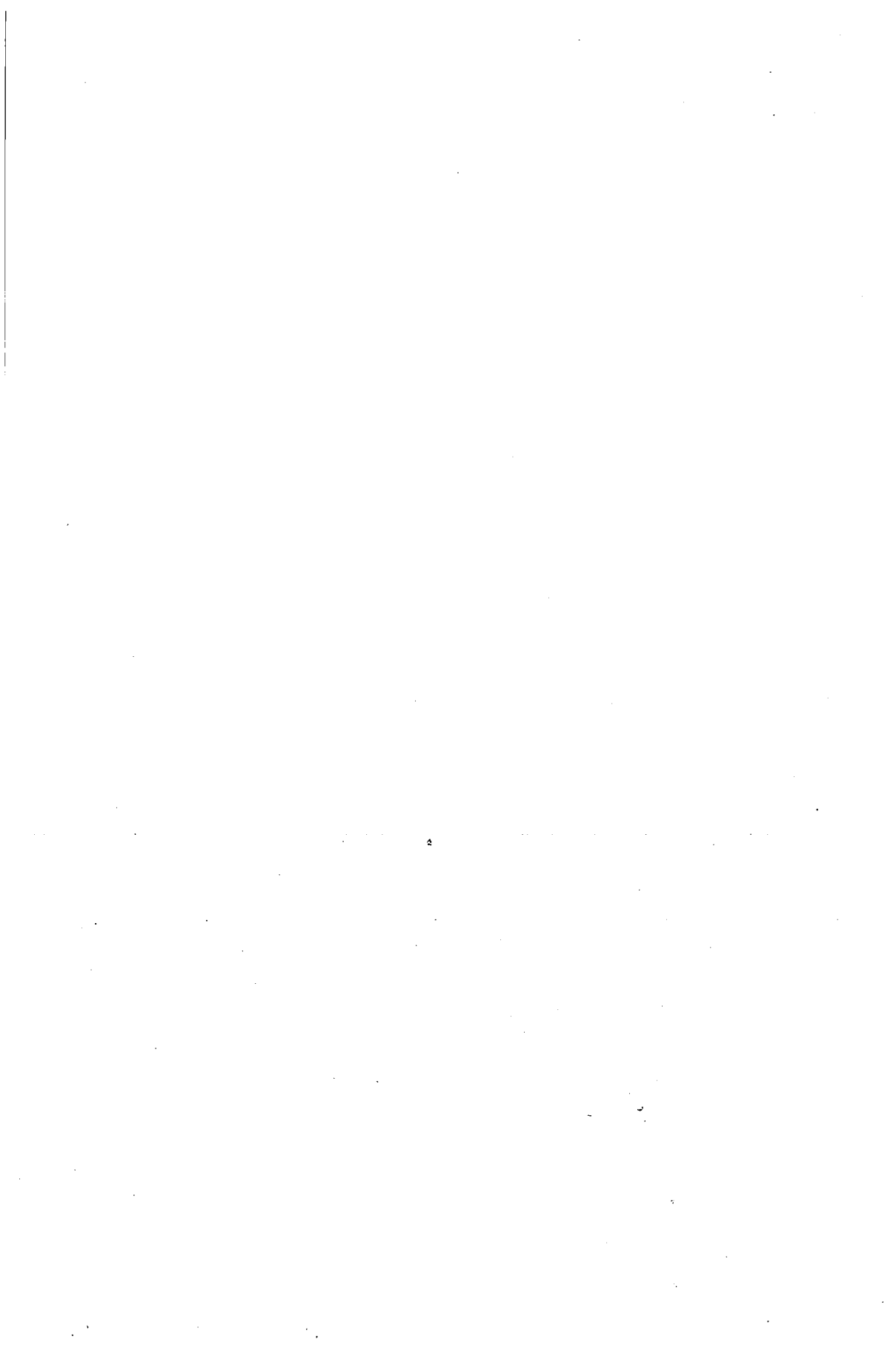
However, it is indisputable that individual freedoms and rights granted by the Constitution, statutes and international documents, in accordance with the objective and feasible conditions in each society, cannot be exercised without any restrictions. In criminal proceedings individual rights and freedoms must be balanced with other goals (e.g. truth finding, law enforcement, etc.)

Indeed, freedoms and rights may be restricted under the conditions and the grounds determined by law only. Although Macedonian Code of Criminal Procedure sets forth precisely the conditions and the legal grounds for detention, a judge should be very careful when rendering a decision, because a vital human right, i.e. right to freedom shall be restricted.

Bearing the above in mind, the author of this communication considers that the solutions proposed in the Draft Code of Criminal Procedure in regard to the conditions for arrest and detention are completely in conformity with article 12 of the Constitution, which provides respective protection of individual freedoms and rights.

**II. НОВИ ФОРМИ НА КРИМИНАЛИТЕТ
ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА**

СОВРЕМЕНАТА ФЕНОМЕНОЛОГИЈА НА СТОПАНСКИОТ КРИМИНАЛИТЕТ СО ПОСЕБЕН ОСВРТ НА КРИМИНАЛИСТИЧКАТА ДИЈАГНОЗА И ПРОГНОЗА

1. ВОВЕДНИ ЗАБЕЛЕШКИ

Стопанскиот криминалитет, како систем од групации на кривични дела со слични криминалистички карактеристики, според закономерноста и условеноста во настанувањето и начините на извршување што се издигаат до степен на една богата и разновидна криминална феноменологија, се одликува со широка распространетост и прилагодливост на сите стадиуми од развојот на општеството.

Заради осознавање на видот и обемот на загрозеноста од ваквите групации на специфични криминални напади, при планирањето на криминалистичката контрола на стопанскиот криминалитет се тргнува од предвидувањето на степенот за општествената опасност од претпоставените начини на извршување според работни места, сектори на работење и стопански гранки. Зависно од динамиката и квалитетот на оперативните информации, се врши дури и дефинирање на цели корумптивни или други видови криминални зони. За сите пив, заради соодветно оперативно "покривање", се планира (според време и место) цел сплет од оперативно-тактички мерки. Присобраните материјални, морални и психолошки индиции, кои според соодветните верзии и елиминаторните методи, го зацврстуваат уверувањето за евентуалното постоење на одреден криминален напад, претставуваат појдовен оперативен материјал за планирање на видот, редоследот, интензитетот и обемот на оперативно-тактичките мерки и дејствија што се насочени кон превенирање и откривање на стопанските кривични дела.

---

* Доцент на Факултетот за безбедност, Скопје

При определувањето и анализирањето на начинот за извршување во цела групација на сродни криминални напади, што се прави според факторите и влијанијата кои го условуваат, всушност, се врши прогноза на степенот на загроеноста во определена работна и поширока средина (стопански гранки, индустриски и други зони, општински подрачја и региони). Со тоа се дефинира правецот и текот на откривачката функција преку обликот на криминалистичка контрола, во која што: се анализираат и се комбинираат начините на дознавање за постоење на стопански кривични дела во потесни или пошироки административни подрачја; се врши надзор на криминогени и патогени пунктови и жаришта, како и над потенцијални стопански деликвенти според нивниот радиус и *modus operandi*; се одредуваат потребните сили и технички средства за непречено и континуирано спроведување на контролата, со назначување на нејзиниот основен носител, според линиското или територијалното работење на откривачкиот орган. Со други зборови, се врши откривање и контролирање на стопанскиот криминалитет, како масовна општествено-негативна појава, според видот и местото на неговото манифестирање, но се формира и круг на потенцијални сторители, што се опфаќаат во криминалистичката обработка, како логичен продолжеток на контролата. Со помош на индицијалните елиминаторни методи и познавањето на основните фактори, што го детерминираат стопанскиот криминалитет, се определуваат самите начини на извршување и се врши краткорочно или долгорочно проценување за можната загроеност од стопански кривични дела, со претпоставка за евентуалните нивни сторители, така што се врши диференцијација меѓу лицата, кои доаѓаат во допир со природниот или паричниот облик на имот. Ќе отпаднат оние лица кои, според објективната и субјективната ситуација на кривичното дело и според другите околности, не можеле да го извршат криминалниот напад, а ќе се издиференцираат оние лица против кои говорат индиции што се издигаат до степен на основано сомнение, така што против нив се иницира кривично гонење и се преземаат мерки за нивно обезбедување во кривичната постапка.

Од ова произлегува дека проучувањето на начините за извршување на стопанскиот криминалитет има едно од пресудните влијанија за проценка на степенот за загроеност од определена појавна форма на криминален напад, сторен во рамките на стопанското работење.

Откриениот стопански криминалитет не е одраз на фактички постојниот таков криминалитет. Одреден број стопански кривични дела и нивните сторители остануваат непознати за откривачкиот механизам. "Темната бројка" се смета за изразито висока. Токму заради значителната застапеност на "темната бројка", за него не треба да се извлекуваат заклучоци исклучиво врз карактеристиките на

откриениот криминалитет, бидејќи криминалната политика ќе се постави на погрешна основа. За нејзиното постоење упатуваат и материјалните индикации, односно последиците (користа) од кривичното дело, бидејќи според начинот на живеење, определено лице може да се претпостави и да се даде проценка за неговата криминална активност.

2. КРИМИНАЛНА ФЕНОМЕНОЛОГИЈА НА СТОПАНСКИОТ КРИМИНАЛИТЕТ

Да се навлезе во суштината на начините на извршување и да се откријат нивните бројни појавни форми, всушност, значи да се најде одговор на клучните криминалистички прашања. Со нивното конципирање, со планирањето на потребните верзии за обемот и видот на загрозувањата и анализирањето на факторите што го условиле раѓањето на кривичниот настан и со прогнозирањето на претпоставениот криминален напад, извршен во минатото (а за кој сега криминалистот врши мисловна и логична реконструкција врз основа на прибраните траги и други индикации), како и со предвидувањата и конкретното дејствие (или негов поединечен тактички начин) од системот на оперативно-тактички и итни истражни дејствија, се отпочнува кога дотогашните оперативни информации укажале на определена појавна форма за криминален напад во точно определена гранка или сектор на работење и кога повеќе конкретни индикации ја насочиле криминалистичката обработка кон определено лице како можен стопански делинквент.

Прецизноста во поставувањето на верзии за начините на извршување зависи од количината на информациите, од умешноста за проценка на загрозеноста, односно од сфаќањето во која мерка факторите ги условуваат појавните форми на начините на извршување¹. Со тоа преку криминалистичката обработка се определуваат и основите за претпоставената општествена опасност од одделни форми или од цели групации на начини за извршување на стопанскиот криминалитет и се планираат правците на откривачкиот механизам, според специфичните средства и методи што се прикладни да се открие, да се проучи, да се анализира и да се процени актот против имотот.

Доколку под поимот стопански криминалитет² ги подведеме начините на извршување на криминални напади против стопанскиот систем и општествено-економските односи во целост, а се сторени во

---

¹ Папеш, Д., Привредна криминалистика, РСУП СРХ, Загреб, 1986, с.330.

² Види: Ангелески, М., Современата стопанска криминалистика во услови на трансформација на општествената сопственост, Безбедност, 3/1992, Скопје, стр. 296.

рамките на стопанско-финансиското работење на сите видови претпријатија, тогаш произлегува дека се загрозуваат сите видови на сопственост по нивно вклучување и заживување во стопанските текови.

Од познати причини (поради актуелната доминација на општествената сопственост, која се наоѓа на прагот од нејзиното трансформирање во приватна и друг вид сопственост), и натаму најзагрозен е општествениот имот. Прелевањето на општествениот во приватен капитал на површина исфрли бројни, досега непознати, појавни форми на извршување на стопанскиот криминалитет. Некои новопечени бизнисмени на приватни или мешовити фирми и претпријатија преку ноќ се збогатија на сметка на сечијата и ничијата општествена сопственост, на сметка на дезорганизацијата на општеството и на сметка на работниците што се повеќе тонат во сиромаштија.

Нам, на Република Македонија, ни се случуваат сите оние работи, карактеристични за почетните чекори од развојот на капиталистичкото општество, кога во создавањето на високите општествени слоеви една од крупните улоги одигрува нелегалното стекнување приватен капитал и преку "криминалитетот на белите јаки" како форма на организиран криминалитет.

Стопанскиот криминалитет во современите услови се манифестира преку девет групации на начини на извршување. Накусо ќе ја изнесеме нивната суштина.

а) Присвојување неевидентирани вишоци произлезени од просечно пресметување дозволени загуби на стока и нормативи во производството

При работењето со натуралната форма на имотот (разновидна стока, суровини, полупроизводи или производи, предмети за работа и други основни средства со кои правното лице стопанисува), како резултат на својствата и начинот на користењето на ваквата форма на имот (променливост, варирање или пресметување на квалитетот и квантитетот и сл.), неминовно доаѓа до настанување неевидентирани вишоци кои се присвојуваат од користољубиви цели. Во прометот со стоката или при нејзиното складирање и одржување доаѓа до промени изразени преку: растур, кало, крш и други видови отпад што претпријатието ги определува во релативни износи и ги смета за дозволени загуби. Слично се прави во производствениот процес, каде преку т.н. нормативи се пресметува количината на потрошниот материјал. При ваквите проценки можни се отстапувања што сторителите вешто ги користат.

Карактеристично за оваа групација е тоа што "трагите, кои настануваат, по правило, не се изразени на самото работно место, каде што се врши нападот, туку на линијата на префрлувањето на

вредностите надвор од претпријатието и на линија на криминалната реализација"³, кога сторителот наоѓа јатаци и други лица на кои им ја препушта натамошната судбина на стоката (користа од кривичното дело како индиција). Ова, како и проценката на степенот на загрозеноста на одделни работни места или криминални зони, изучувањето на својствата на стопанскиот делинквент (поранешни казни, алчност, сомнително однесување и сл.) и остварувањето на широк увид врз нив, треба да бидат ориентири за криминалистичката контрола и обработка на овој начин на извршување на стопанскиот криминалитет.

б) Присвојување неевидентирани вишоци со измама на потрошувачиите

Овој начин на извршување е детерминиран од поткраднувањето на потрошувачите во стоковиот промет. Тој, според зачестеноста зазема размери на масовна појава, за чие опстојување решително влијание имаат повеќе фактори (недостиг на курентна стока; инфлаторните движења, динамиката на промена на цените итн.).

Тоа се, всушност, секојдневни скусувања, најчесто вршени од лица вработени во трговски или угостителски препријатија, но и во други сфери од стопанската дејност, со кои се приграбуваат огромни износи на пари или стока на штета на купувачите.

Скусувањето на потрошувачите се врши низ три форми:

1) Измама во количина (издавање по обем помала количина од пропишаната до што доаѓа како резултат на употреба на неисправни мерни инструменти или произволно мерење "од око" и сл.);

2) Измама во квалитет (во определени производи, наместо поквалитетни и поскапи, се додаваат поевтини материјали, со што се намалува квалитетот на стоката, која отстапува од пропишаните стандарди; наместо декларираната се издава стока со полош квалитет);

3) Измама во цена (продажба на стока со цена, повисока од регуларно пропишаната).

Стопанските кривични дела, што се вршат на овој начин, зад себе не оставаат материјални траги (освен во определени деловни документи и на местото на криминалната реализација), што создава тешкотии за нивното утврдување и докажување, така што оваа "групација според бројноста е најмасовна и односот меѓу откриените и неоткриените случаи се движи на стотици илјади"⁴.

Неистакнувањето на цената на стоката и зачестените жалби

---

³ Папеш, Д., исто, стр. 60.

⁴ Папеш, Д., исто, стр. 64.

на потрошувачите; повлекувањето на поедини стоки пред најавеното поскапување; брзото и сомнително збогатување; прекумерното трошење⁵ и други индиции можат да укажат на некои форми на стопански криминалитет извршени на наведениов начин.

в) Присвојување со рабошење за своја сметка

И овој начин на извршување е најприсутен во трговијата и во угостителството, а се состои во тоа што субјектот (кому, со евентуално актуелен недостиг на барана стока и доколку се работи за концентрација на функции: комерцијално работење, продажба и сл., му се овозможува користење на настанатата надворешна ситуација на делото за криминален напад) со свои или со пари од дневниот пазар набавува иста или родна стока и потоа (заедно со другата-легална) ја продава во своја корист.

Напорите за откривање и обезбедување траги, што неминувано ги предизвикува ваквиот начин на извршување, треба да бидат свртени кон набавката и транспортирањето на поголеми количини на стока, со или без соодветна документација, и во навлегувањето на спрегата меѓу лица вработени на прометни работни места во хотелско-угостителската и трговска мрежа со лица од други претпријатија. Постојаната практика, според која во трговското и друго работење се води само финансиско, а не и материјално задолжување на работниците, што манипулираат со натуралната форма на имотот, се покажува како една од тешкотиите околу откривањето и разјаснувањето на овј начин на извршување.

г) Присвојување кое резултира со кусок и негово прикривање

Секое посегание по доверената парична или натурална форма на имотот на осетливи работни места (работоводител, благајник, книговодител, магационер и др.) резултира со појавување кусок. Појавениот кусок, меѓутоа, не е секогаш резултат на противправно присвојување преку вршење проневера, бидејќи може да биде последица и на други околности⁶. Затоа кусокот претставува само индиција која има извонредно ориентационо-елиминационо значење во истражувањето на причините што довеле до негово настанување.

Кусокот најчесто се прикрива преку фалсификати на деловната документација или преку фиктивни книговодствени

⁵ Перик, В., Пошироко вклучување на оперативните работници во сузбивањето на стопанскиот криминалитет, Безбедност, 2/1980, стр. 172.

⁶ Кусок може да настане поради: виша сила (пожар, поплава и др.); книговодствена грешка, погрешно задолжување при примопредавање на стоката; поткрадување од страна на потрошувачите или од вработените во објектот; давање стока на вересија; расипување на стоката и сл. (пошироко види: Перик, В., Исто, стр. 173).

книжења што се вршат на најразлични начини со цел присвојувањето да се "стопа" во редовното деловно работење, а присвојувачот да остане неоткриен. Меѓутоа, со откривањето на фалсификатот и со "согледувањето на методот на прикривањето, фалсификатот се свртува против самиот автор"⁷. Најчесто фалсификатите се вршат со преправање на: датумот на деловната операција, количината на стоката или износот на парите. Кога се сака да се прикаже повисокиот (што е почесто и полесно изводливо) или помалиот износ, се врши допишување на бројката пред или зад постојаниот износ или, пак, таа се преправа (на пример: од 3 и 6 на 8, или обратно). Книговодствениот кусок, пак, лажно се прикажува со книжење на сомнителни побарувања, отпишувања итн.

Кусокот и фалсификатот (со кој се прикрива) како траги на кривичното дело се патоказ во ориентирањето на оперативната и на истражната дејност. Во проучувањето на факторите што го детерминирале кусокот и анализирањето и спроведувањето на деловната документација (чиј пат се следи низ книговодствените, аналитичките и други евиденции), со примена на елиминациониот индицијален метод при поставувањето на неопходниот број верзии за кривичниот настан, честопати ќе се бараат одговорите на најзначајните криминалистички прашања за секој конкретен случај што навестува постоење на присвојување преку предизвикување кусок.

д) Присвојување со корупција и злоупотреба

Поврзаноста на корупцијата со бројни други форми на стопанскиот криминалитет и консеквенциите од етичка природа ја детерминираат општествената опасност на оваа појава. Таа претставува еден од постарите форми на социјалната патологија, егзистирајќи до денешни дни во сите стадиуми од современото општество.

Злоупотребата зад себе крие висок степен на алчност и користољубие кон кое се стреми сторителот. Заедничката црта на корупцијата и злоупотребата, како една од најтешките форми на криминални напади се гледа во тоа што и во двата случаи се работи за специфични начини на извршување во кои сторителот за противправното присвојување ја користи деловната позиција (положбата, овластувањето, моќта) која произлегува од работното место на кое што се наоѓа во стопанската сфера.

Начините на вршење корупција и злоупотреба се бројни и разновидни, а се присутни како во стопанската, така и во општествените дејности (здравството, управа, образование итн.). Практично, нема област во која не егзистира корупција. Покрај класичните форми на поткупување "во четири очи" и каде двете

---

⁷ Папеш, Д., исто, стр. 64.

заинтересирани страни (давачот и примачот на митото) го прикриваат делото, познати се и посовремени форми на корупција и злоупотреба, и тоа: фиктивни вработувања; фиктивни патни сметки; злоупотреби при склучување договори во странство; одобрување и примање провизии или соодветен неоснован попуст; стекнување корист од нелегални зделки преку воспоставениот деловен однос со домашни или странски партнери; исплаќање хонорари за наводно извршена дополнителна работа, стручна консултација или прибавена идеја од надворешни соработници (за што обично се составува фалсификувана документација) и др. Загрозеноста на некои области од стопанското работење и од општествените дејности со вакви форми на криминални напади се диференцираат и како т.н. корумптивни зони.

Материјалните последици од корупцијата и од злоупотребата (користа од кривично дело како индиција) и другите факти треба да претставуваат основа за создавање претпоставки за начинот на извршување, за обемот и за опасноста од криминалниот напад. Затоа, утврдувањето и разјаснувањето на предметот на митото (по правило се работи за материјална корист, но и за друга противуслуга - во пошироките народни маси одлично е сфатена суштината на изреките: "Памти па врати" и "На ти-дај ми", што, во основа, го разрешуваат прашањето за воспоставените интерперсонални односи на релацијата услуга и противуслуга), потоа, проучувањето за нагло збогатување на поединци, како и пронаоѓањето други траги, што ги предизвикуваат корупцијата и злоупотребата, имаат големо значење за правилната криминалистичка дијагноза и прогноза на овој вид криминалитет.

џ) Присвојување со "корисни малверзации"

Злоупотребата на овластувањата во стопанството, како специфични напади, вршени од одговорните лица во претпријатието, кои за основна цел го имаат остварувањето корист за претпријатието, а со тоа и за вработените во него, но на штета на државата, на која и се скусуваат придонесите што и припаѓаат, се познати под поимот "корисни малверзации". Се работи за концентрација и присвојување огромни материјални средства што не потекнуваат од вложен труд и од резултатите од него, така што се работи за прелевање доход надвор од вообичаената распределба.

Одбегнувањето или плаќањето општествени придонеси во помали износи од законски пропишаните, измамувањето на потрошувачите со непридржување кон нормативите во производството и на прописите за квалитетот, квантитетот и стандардот на стоката; вршењето невестинити пресметки и биланси, формирањето т.н. "црни фондови" или илегални фирми во странство и други малверзации, се основните форми преку кои се врши противправно

присвојување.

Индицијалните факти за сторените "корисни малверзации" се препознатливи во трагите што остануваат во основната деловна документација која се фалсификува, како и во следењето и анализирањето на исплатени "вишоци" во претпријатијата што работат со загуби или на работ на рентабилитетот.

е) Оштетување на имотот со несвесно работење

Овој начин на извршување се однесува на групација што според феноменолошките карактеристики се формира како т.н. некористољубив стопански криминалитет (битно различен од другите групации), но со кој можат да се предизвикаат значителни оштетувања на имотот. Несвесното работење во стопанството е резултат на нестрочно, недисциплинирано, рамнодушно или однесување со негрижа кон управувањето, чувањето и ракувањето со натуралната и паричната форма на имотот. Таквиот однос отстапува од вообичаените нормативи и стандарди во стопанското работење, предизвикувајќи материјална штета за претпријатието и пошироко за општеството.

Овој начин на извршување е карактеристичен и по тоа што обично остава макро траги преку настанатите штети во процесот на стопанисувањето со имотот.

ж) Присвојување со даночно зајтајување

Присвојувањето со даночно затајување се состои во пријавување помал остаток на чист доход од оној вистинскиот што претставува основа за определување на данокот. Се работи за задоцнето плаќање данок или прикривање данок и придонеси со внесување лажни податоци во даночните пријави; непријавување данок; неза сметување на данокот за промет; вршење нерегистрирана дејност; непријавување вработени лица; узурпирање земјиште или деловен простор; прикажување зголемени трошоци што се прикриваат со измислена документација итн. Тоа се форми на општествено негативна појава со широки размери ("темната бројка" е висока).

Математичкиот карактер на материјалните индиции во утврдувањето на даночното затајување е од извонредно значење. Обично од појавните форми на овие индиции (манифестирањето пари, поседувањето луксузни автомобили; куќи, бутици, скапоцени и други предмети) се тргнува во прогнозирањето на криминалните зони при планирањето на криминалистичката контрола, а со тоа и во дефинирањето на сомнителни даночни обврзници. Ваквите податоци дискретно се проверуваат со оние што се внесени во даночната пријава. Секоја нелогичност и несразмерност ја засилува вредноста и

ориентационото значење на сомнежите со кои се располага и кои го одредуваат и стеснуваат кругот на сомнителните лица. Наталошният тек на криминалистичката контрола и нејзиното прераснување во обработка (што го детерминира квалитетот на индициите) ќе го реши и прашањето за видот и обемот на оперативно-техничките мерки и на истражните дејствија за расчистување на секој конкретен случај на даночно затајување, односно за утврдување на точниот износ на прикриениот данок, до кои се доаѓа со споредба на легалните и на нелегалните приходи.

Инаку, "прибавувањето докази за кривичното дело даночно затајување, пред се, зависи од познавањето на прописите со кои се регулирани даночните и други обврски и од примената на тие прописи"⁸.

з) Присвојување со недозволена трговија и кријумчарење

Нестабилноста на пазарот и недостигот на некои производи што влијаат врз понудата и побарувачката, постоењето огромни разлики во цените, отвореноста на границите, желбата за брза и висока заработувачка, претставуваат некои од основните фактори за опстојување на оваа групација за начини на извршување на стопанскиот криминалитет.

Овој начин на присвојување се расчленува на: 1) нелегално набавување актуелна и курентна стока (и тоа најчесто од странство) и нејзино транспортирање на домашниот пазар; и 2) препродавање на стоката (криминална реализација).

Можноста од прибирање материјални и други индиции треба да се согледа во: секавично и сомнително збогатување; купување лускузни возила; отворање штедилници, модни бутици и дуќани; зачестено патување во странство; трошење пари за бурен ноќен живот; поранешни казни или другарување со сомнителни лица; "транспорт на стока без документација за потеклото и за сопственоста; криење на стока во возило"⁹ итн.

Статистиките за откриениот стопански криминалитет покажуваат дека најзастапена (70-80%) е четвртата групација, додека учеството на другите групации е далеку помала (се движи во распон од по 2-10%). Обемот на познатиот стопански криминалитет е детерминиран од (не)дејствувањето на откривачките, заштитните и контролните механизми. Онаму каде што тие функционираат има откривање, онаму каде што затаиле - нема откривање. Затоа и се

⁸ Милановски, В., Откривање, пријавување, докажување на кривичното дело даночно затајување, Безбедност, 6/1971, стр. 23.

⁹ Перик, В., Облици оперативне дјелатности Службе јавне сигурности, РСУП СРХ, Загреб, 1987, стр. 164.

смета дека сликата за реалниот стопански криминалитет е поинаква од состојбите за распространетоста и за структурата на групациите на стопанските кривични дела, прикажани во статистиките на државните органи. "Темната бројка" е многу поизразена кај оние групации што помалку учествуваат во "светлата бројка", и обратно. Тоа е резултат, главно, на немоќта на откривачките и на другите државни органи, произлезена од општествената анемичност и дезорганизираност, а само делумно од законодавно-правните пропусти и недоречености, согледани преку нејасното или неблагоприятното инкриминирање на некои нови форми на стопанскиот криминалитет.

Групациите на начините на извршување на стопанските кривични дела се преточуваат во нивни бројни појавни форми, присутни во сите стопански сектори и гранки¹⁰. Простор не ни дозволува да се задржиме на сите нив, туку само на две: на стопанскиот криминалитет во надворешно-трговското работење, како и во општото раководење. Ваквиот избор произлегува првенствено од проценката за досегашните резултати во (не)откривањето на стопанскиот криминалитет во овие два сектори, од општествената опасност, како и од криминалистичката прогноза за идното егзистирање на појавните форми на начините на извршување на стопанските кривични дела во наредниов период во Република Македонија. Тоа е период кој е судбоносен во поглед на уредувањето на сопственичките односи и за заживување на стабилен стопански систем.

3. СТОПАНСКИОТ КРИМИНАЛИТЕТ ВО НАДВОРЕШНАТА ТРГОВИЈА

Вклучувањето на нашата земја во меѓународната стокова размена, како закономерна неминовност, го следат и криминални однесувања.

Увозот и извозот и другите форми на надворешно-трговското работење го детерминираат настанувањето и опстојувањето на соодветни појавни форми за начини на извршување на стопански криминалитет во оваа значајна стопанска гранка.

При увозот на стока најприсутни се два начина на извршување: присвојување со корупција и злоупотреби, како и присвојување со "корисни малверзации".

Има широк простор за разни форми на присвојување преку корумпирање и злоупотреби, бидејќи не функционираат контролните

---

¹⁰ Папешовата класификација на начините на извршување и на појавните облици според сектори ја надополнуваме со по два елементи. (Спореди: Папеш, Д., Сп. труд, стр. 58-79 и 108-262; и Ангелески, М., Докторска дисертација, стр. 205-272).

и заштитните механизми, така што не би можело да стане збор за остварување увид врз работењето на оние нашите претпријатија кои на светскиот пазар учествуваат во меѓународниот стоков промет. Трговските претставници даваат и примаат провизија, која "се избори" како составен дел на надворешно-трговското работење. Странските деловни партнери ја прифаќаат понудената провизија, бидејќи не ја плаќаат од својот џеб, туку ја засметуваат во продажната цена на стоката што ја продаваат. Провизија се зема за склучување деловни зделки што обично му одат во прилогт на странскиот партнер, и тоа: при купување поголеми количини на стока; при "купување опрема и технологии што не одговараат на потребите во однос на капацитетот на изворите за суровини и на пазарот"¹¹; при договарање повисоки цени или при купување артикли со лош квалитет; при купување странски лиценци и сл.

Разновидни се формите на присвојување со "корисни малверзации". Така, лажно се декларира стока заради остварување порентабилен увоз преку поповолен режим и заради избегнување на плаќањето општествени давачки; се врши купопродажба на девизи (до кои се доаѓа и преку странски кредити) помеѓу стопанските претпријатија по курс повисок од официјалниот (т.н. "штицунг"), која се прикрива со наводно извршени услуги, преку фиктивни договори, со фиктивен увоз на стока итн.

Присутни се и други форми на корисни малверзации, и тоа: фиктивно прикажување на доработка на стока при увоз (иако се работи за готов производ), со што претпријатијата ги избегнуваат царинските давачки; лажно прикажување на вкупниот доход на претпријатието; т.н. "свич зделки" (иако се работи за увоз од земји од конвертибилното подрачје, се пријавува како да е извршен увоз на стока од клириншкото подрачје, што се прикажува со фалсификувана документација и на тој начин, покрај стекнувањето материјална корист преку добивањето финансиски погодности за увозот, постојат можности вака или со фиктивен увоз да се формираат "црни фондови" во странство); т.н. "лизинг зделки", кои се однесуваат на "фиктивно прикажување на земање опрема под наем"¹², што се чини заради избегнување на општествените давачки или за стекнување царински олеснувања; непотребно вклучување странски посреднички фирми, со што се зголемува цената на стоката; "фиктивно прикажување стопанска соработка, а се работи за увоз на опрема"¹³, со што неоправдано се стекнува правото за земање девизен кредит од странство; фиктивна препродажба на увезена стока во повеќе

¹¹ Миљевиќ, Б., Привредни криминалитет у трансферу технологије, "Приручник", посебно издање, Загреб, 1982, стр. 40.

¹² Папеш, Д., Исто, стр. 206.

¹³ Исто.

наврати (стоката е складирана, а документите кружат).

Извозот на стока е проследен со разни форми на присвојување. Така, доколку при извозните аранжмани определено лице директно или индиректно е поврзано и со магацинското работење, се наоѓа во ситуација да врши присвојување на неевидентирани вишоци настанати со просечно пресметување на дозволени загуби и да овозможи да дојде до оштетување при транспортот на стоката што се пласира во странство.

При приемот на стоката странскиот купувач прави комисиски записник што му го испраќа на извозникот и тој потоа служи како основа за "бонификација" (признавање направени оштетувања, некавалитет и други промени на извезените производи). При ова се случува на странскиот партнер да му се признава и повисока стапка на "бонификација" за да не дојде до раскинување на договорот и до враќање на стоката. Секоја "бонификација" се пријавува во народната банка на Македонија, каде во определени случаи се поднесуваат и фиктивни документи.

При присвојување неевидентирани вишоци, што се резултат на работење за своја сметка, присутни во работењето на наши трговски претставништва или претпријатија (незаведување на сите деловни ефекти и нивно присвојување, земање провизија итн.), и при извозот на стока се вршат присвојувања со злоупотреби и корупција (примање провизија и присвојување со "корисни малверзации").

Провизијата се прима: за признавање стапка на "бонификација" повисока од фактичката; при продавање стока од повисок квалитет или по пониски цени; како и при склучување на други форми на штетни договори на извозникот.

Создавањето "црни фондови" е една од позначајните форми на присвојување со "корисни малверзации". Некои стопански претпријатија во странство нелегално чуваат огромни девизни средства со кои располагаат само одделни раководни лица, без да се води деловна документација и евиденција. Ваквите фондови се формираат: преку плаќање на стоки по повисоки цени од фактичките; со добивање провизија и рабат при склучување договори за деловно-техничка соработка; со средства добиени од продадената стока, а официјално пријавена за доработка; со неприкажување на дел од изведени работи во странство, особено ако матичното претпријатие има основано работна единица во странство, каде на отворено konto на име на друга фирма директно се слеваат средства од стопанските фирми, при што се избегнува плаќање преку банките во нашата земја.

Во надворешно-трговската активност е присутно и несовесното работење, кое се манифестира преку склучување штетни договори и пропусти во спроведувањето на договорените обврски.

4. СТОПАНСКИОТ КРИМИНАЛИТЕТ ВО ОПШТОТО РАКОВОДЕЊЕ

Во општото раководење и насочување на стопанската дејност на претпријатието (главен носител е директорот-менаџерот и управниот одбор, а со специфични задачи се застапени правната, кадровската и други служби), исто така, се вршат криминални напади. Едни од нив се присвојувањата поврзани со трошоците за службени патувања и за репрезентација, како основни форми на присвојување што резултира кусок и кое се прикрива со фалсификување на службената документација.

Почести и општествено поопасни се присвојувањата со корупција и злоупотреби, кои се јавуваат во повеќе разновидни форми: -здобивање со противправна материјална корист со овозможување или обезбедување работа на деловни партнери (или нивно снабдување со курентни стоки);

- овозможување на физички лица да набават стока без плаќање данок на промет и други општествени давачки;

- пресметување деловни операции што не се извршени;

- фиктивно или друг вид нерегуларно вработување;

- изградба или доградба на семејни куќи, викендички и други објекти на раководни лица на товар на претпријатието;

- давање или примање мито за склучување деловни зделки меѓу претпријатијата во различна сопственост;

- разни форми на т.н. "перење пари", меѓу кои и посредно вклучување пари стекнати со вршење на класичен или друг вид на криминалитет (деликвентот му ги отстапува парите на сопственик на приватно претпријатие, штедилница и сл., а добивката се дели);

- злоупотреба при паралелно работење во две претпријатија (обично поголемо општествено и помала приватна фирма), при што интензивните деловни контакти се на штета на општественото претпријатие, каде на раководно место се наоѓа лице кое воедно е сопственик на приватната фирма (или во таа улога се јавува негов роднина или пријател), со која се остварува деловниот однос;

- злоупотреби што се доведуваат во врска со т.н. акционерски криминалитет (нереално утврдување на вредноста на издадените интерни акции и манипулирање при нивното исплаќање, присилно или измамно преземање акции во матичното претпријатие, што обично го прават директори на општествени претпријатија на штета на работниците), итн.

Општо-стопанскиот сектор се карактеризира со овие "корисни малверзации":

- испорачување стока што не одговара на стандардите или се прикажува квантитет кој не одговара на фактичкиот;

- засметување повисоки транспортни и други трошоци при конечното

формирање на цените;

- смислено намалување (или зголемување) на обемот на производството заради манипулирање со цените или договарање други форми на остварување на монополистичка положба на пазарот;

- ограничување на стоката за широка потрошувачка заради одржување или зголемување на цените, како и обврзување на купувачот, покрај бараната, да купи и друга што не му е потребна;

- т.н. "верижна трговија" (при набавувањето и продавањето на стоката се вклучени повеќе прометни претпријатија, кои со пресметување повеќекратна маржа за секое претпријатие посебно, цената на стоката неосновано ја зголемуваат на штета на купувачот).

5. КРИМИНАЛИСТИЧКА ПРОГНОЗА НА СТОПАНСКИОТ КРИМИНАЛИТЕТ

Актуелните состојби во врска со проценката на ефектите од превентивно-репресивното реагирање против стопанскиот криминалитет покажуваат дека е крајно неефикасен постојниот модел за борба против оваа социо-паталожка појава. Така, и онака тесниот "светол појас" на овој вид криминалитет се сведува на т.н. полесни стопански кривични дела, кои се откриваат обично онаму каде што се покажале како делотворни заштитните (особено интерните) механизми; бројноста и специјализираноста на кадровскиот потенцијал не задоволува; недостига програмирана општествена профилактичка стратегија.

Предвидувањето, пак, на борбата против стопанскиот криминалитет е свртено кон иднината. Криминалистичката прогноза се темели на факторите што ја условуваат идната појавна форма на начинот на извршување според работни места, стопански гранки и сектори во општински и регионални подрачја и во покус или подолг временски период. Врз основа на криминалистичко-прогнозната информација за појавните форми на криминалните напади што се очекуваат да се извршат во конкретно определена сфера или сегмент од стопанското живеење, се определуваат и најцелесообразните средства, начини и методи за борба против најавуваниот променет состав на стопанскиот криминалитет.

Криминалистичката прогноза овозможува изградување и функционирање профилактичка стратегија што ќе се темели на изборот на најоптимални превентивно-репресивни криминалистички средства и методи. Само тогаш ќе се смета дека доследно се спроведувани стручните согледувања содржани во експертската оценка на криминалистичкиот прогнозер, кој своите истражувања и ставови ги темели врз екстраполацијата и моделирањето како научни методи, најчесто користени за вакви цели.

Криминалистичката прогноза на стопанскиот криминалитет се однесува на давање прогнозни информации во вид на проценки за претпоставените идни криминални напади и нивни модифицирани појавни форми во стопанското работење, а првенствено е од значење за криминалистичката контрола, со која се врши поширок увид врз стопанскиот криминалитет како масовен социо-паталогски феномен. Тука особено доаѓа до израз планирањето и одредувањето на криминалистичките средства и методи за "покривање" на криминогените и патогените жаришта на потенцијалните или познатите стопански деликвенти.

Експанзијата на стопанскиот криминалитет и инвентивноста на стопанските деликвенти како професионални деликвенти допрва се очекуваат. Првиот бран веќе е на виделина и ќе трае додека трае процесот на преобразбата на општествената сопственост, период во кој откривачките органи се среќаваат со наведените и со други, досега непознати, појавни форми. Потоа ќе стапат на сцена сите оние класични форми и катактеристики на "криминалитетот на белите јаки"¹⁴, познати во високоразвиените земји со пазарна економија. Доколку Република Македонија не изгради ефикасна профилактичка стратегија најтешко што може да и се случи е тоа што некои форми на стопански криминалитет ќе прераснат во организиран криминалитет, при што собено до израз ќе дојде поврзаноста на стопанските деликвенти со недопирливи луѓе "со сенка", вгнездени на значајни работни места во стопанската и воопшто во општествената сфера.

Тргувајќи од закономерностите во настанувањето и опстојувањето на досега познатите групации за начини на извршување на стопанскиот криминалитет, како и од спецификите на динамиката на стопанскиот развој на нашта земја, најактуелни ќе бидат петата, шестата и осмата групација.

Бранот од појавни форми на овие три, но и од другите групации за начини на извршување, особено ќе биде нагласен во секторите на комерцијалното работење, во надворешната трговија и во општото раководење. Сепак, нам ни се чини дека најризичен е секторот на општото раководење, со застапеност на злоупотреби и "корисни малверзации", особено во екот на приватизацијата на општествениот имот.

Интензитетот и другите својства за начините на извршување на стопанскиот криминалитет се тесно поврзани со објектите на напад и со обемот на општествениот капитал според стопански гранки и сектори на работење. Превентирањето ќе треба да се сврти

¹⁴ Пошироко види: Ангелески М., Кривично-правно и криминолошко дефинирање на поимот стопански криминалитет во високоразвиените земји, Безбедност, 3/1990, скопје, стр. 248-154.

особено кон големите стопански капацитети, кои во преодниот период најчесто ќе бидат загрозувани со разни форми на "акционерски криминалитет", како и со појавни форми на присвојување со корупција и злоупотреби, со "корисни малверзации" и со други видови криминални атаки, сторени од "внатрешни лица" во рамките на стопанското работење.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ангелески, М., Теоретски проблеми на криминалистичката методика, со посебен осврт на стопанскиот криминалитет, Докторска дисертација одбранета на Факултетот за безбедност, Скопје 1991.
2. Ангелески, М., Кривично-правно и криминолошко дефинирање на поимот стопански криминалитет во високоразвиените земји, Безбедност, 3/1990, Скопје.
3. Ангелески, М., Современата стопанска криминалистика во услови на трансформација на општествената сопственост, безбедност, 3/1992, Скопје.
4. Ангелески, М., Некои основни карактеристики на стопанскиот криминалитет, Годишник на Факултетот за безбедност, Скопје, 1989/1990.
5. Буниќ, Д., Привредни криминали у савременим условима, "Безбедност", 2/1983, Београд.
6. Баткоски, Т., Стопански криминалитет со елементи на странство, Безбедност, 1/1988, Скопје.
7. Василев, Н. А., Проблеми методики расследованија отделних видов преступленј, Изд. Московского университета, Москва, 1978.
8. Дворшек, А., Нека упутства за истражување привредног криминалитет у трговачком пословању, "Приручник", 1/1989, Загреб.
9. Лузгин, И. М., Моделирование при расследовании преступлений, Юридическаја литература, Москва, 1981.
10. Милановски, В., Откривање, пријавување и докажување на кривичното дело даночно затајување, Безбедност, 6/1971, Скопје.
11. Миљевиќ, Б., Привредни криминалитет у трансферу технологије, "Приручник", посебно издање, Загреб, 1982.
12. Перик, В., Облици оперативне дјелатности Службе јавне сигурности, РСУП СРХ, Загреб, 1987.
13. Перик, В., Пошироко вклучување на оперативните работници во сузбивањето на стопанскиот криминалитет, "Безбедност", 2/1980, Ск.
14. Папеш, Д., Привредна криминалистика, РСУП СРХ, Загреб, 1986.
15. Цеков, Ц., Методика за расследоване на документни преступленја, Наука и искуство, Софија, 1970.

CONTEMPORARY PHENOMENOLOGY OF ECONOMIC OFFENSES INCLUDING CRIMINAL DIAGNOSIS AND PROGNOSIS

Summary

In the contemporary society, economic offenses can be theoretically divided into nine groups. Various types of those criminal offenses are mutually linked and entangled. They are, very often, a result of a long-lasting criminal activity of groups and individuals who have been practically exposed to a criminal environment, which enable them to usurp unlawfully enormous amounts of money and merchandises.

The statistics of discovered economic offenses, including the white collar crime, show that the group of offenses involving usurpation and evasion of shortages is actually the predominant one. However, according to scholarly surveys, "the dark number" of these offenses remains very large.

The author of this article elaborates those criminal offenses in which international commercial and other transactions are involved.

Considering the nature and regular developments of economic offenses, and projections for their further development in the Republic of Macedonia, the author concludes that in the future the following three groups of offenses will be most present: corruption and misuse of office [position]; unlawful, but so called "useful transactions"; and tax evasion. In the author's opinion, general management sector is most likely to be abused due to the on-going process of privatization of the so called "socially-owned" capital.

РЕФОРМАТА НА КРИВИЧНОТО ЗАКОНОДАВСТВО ВО СВЕТЛИНАТА НА ИЗГРАДБАТА НА ПАЗАРЕН СТОПАНСКИ СИСТЕМ ВО МАКЕДОНИЈА

1. И покрај намерата да не се навлегува во чисто правната аргументација за карактерот на досега извршените измени во кривичното законодавство во РМ и за нивниот дострел, не може да се избегне констатацијата дека кривичното законодавство во Македонија мора да претрпи радикални промени во делот на определувањето на кривични дела во сферата на стопанскиот живот. Тоа го изнудува определбата за премин од договорна во пазарна економија поради тоа што од основа се менува институционалната рамка во која се одвива општествената репродукција. Бидејќи со новите институции и начела се воспоставуваат и нови норми на однесување на луѓето во стопанскиот живот, јасно е дека прво тие треба да се утврдат, па дури потоа (се разбира, може и истовремено) да се определи кои дела (однесувања) се општествено опасни (кривични), под кои услови ќе се изрекува кривична санкција и каква санкција може да му се изрече на сторителот на кривично дело. Затоа, се додека не се воспостават правилата на однесувањето на луѓето во стопанскиот живот не може да се изврши ни реформа на кривичното законодавство во делот во кој се определуваат кривичните дела во областа на стопанството.

Во овој контекст со право може да се каже дека правната наука во Македонија се наоѓа во ситуација која претставува школски пример за да се објасни дека определувањето на правната норма зависи од реалните односи со општеството. Во конкретниот случај во сферата на стопанскиот живот, од успехот во воспоставувањето и ефикасното функционирање на пазарот и пазарните односи во македонското стопанство, односно од успешното конципирање и функционирање на стопанскиот систем во целина. Правото не може да обликува односи што не постојат, да определува правила на однесу-

---

* Вонреден професор на Факултетот за безбедност, Скопје

вање на луѓето кои не кореспондираат со реалните односи во општеството и врз таа основа да утврдува кои општествено опасни однесувања ќе се сметаат за кривични дела. А доколку сето ова и се направи, кривичното законодавство, во тој сегмент, ќе биде неефикасно и подложно на брзи и чести промени заради неизбежното, на подолг рок, усогласување на правилата на однесувањето со реалните односи во стопанскиот живот, а врз таа основа и на кривично правните норми, со што ќе се загрозува начелото на законитоста.

Денеска веќе никој не треба да се убедува дека со правото не може да се создават нови односи, а со кривично правните норми да се изнудува почитување на правила кои не соодветствуваат на реалните односи во економската сфера. Во оваа смисла претстои активност системските решенија и кривично правните норми, на денешниот степен на развиеност на земјата, да се усогласат со стоковниот карактер на македонското стопанство. А клучна претпоставка за тоа е изградбата на нов стопански систем во кој централни институции се пазарот и пазарните механизми и државата со својата современа улога во стопанството. Посебно значење во овој контекст има и трансформацијата на општествената сопственост (досега сфатена и операционализирана како сечија и ничија) во други облици на сопственост.

2. Нема сомневање дека со воспоставувањето на пазарен стопански систем во Македонија ќе се вградат и нови правила на однесување на стопанските субјекти и меѓу нив, а од тоа ќе произлезе и редефинирање на општествено опасните однесувања во стопанскиот живот. Проблем е, меѓутоа, да се воспостави таков систем. И се додека тој успешно не профункционира ќе се судруваме со висок степен на арбитрарност во политиката на кривичното гонење. Тоа ќе ни се случува дури и кога би изградиле систем на кривично правна заштита што е примерен на земјите со развиени пазарни стопанства. Бидејќи постојат бројни проблеми на патот на преминот од договорна во пазарна економија за кои не се гледа прифатливо решение, меѓу другото, и за начинот на трансформацијата на општествената сопственост.

Ова, меѓутоа, не значи дека треба да се чека да се изгради и да профункционира пазарот и пазарните механизми и државата во својата нова улога, па дури потоа да се реформира кривичното законодавство во сферата на стопанството. Со реформите треба да се почне веднаш, имајќи ги предвид искуствата во кривично правната заштита во земјите со пазарни стопанства и водејќи истовремено сметка 1) за немоќта брзо да се воспостават слободни пазарни односи поради ограничените можности за либерализација на увозот и врз таа основа, слабата конкуренција на домашниот пазар; 2) за

опасноста од пречекорување на интервенциите на државата во регулирањето на стопанските текови заради "итно" решавање на "витални" прашања од репродукцијата и 3) за неизвесностите што произлегуваат од начинот на трансформацијата на претпријатијата со општествен капитал.

Очигледно е дека ќе помине подолго време до воспоставување на вистински пазарни односи и до ефикасно функционирање на државата што е својствено на развиените земји со пазарни стопанства. Затоа не треба да се чека. Треба да се појде во пресрет на времето што доаѓа, а тоа е време на систем на отворено стопанство т.е. стопанство во кое делуваат економските законитости, во кое се обезбедува рамноправност на стопанските субјекти независно врз кој облик на сопственост се организирани и каде што државата има прецизно утврдени ингеренции во стопанскиот живот.

3. Определбата за воспоставување на пазарни институции и начела во остварувањето на општествената репродукција во земјата т.е. вградувањето на пазарни "правила на играта" (стопанисувањето) имплицира потемелна реформа на кривично правната заштита во сферата на стопанскиот живот. Факт е, меѓутоа, дека такви се уште немаме. Допрва треба да се утврдат пазарните правила на стопанисување и да се создадат и одржуваат услови за поцелосна конкуренција меѓу стопанските субјекти. Зошто, нема пазар и пазарно стопанисување без конкуренција. Тоа значи дека во стопанскиот систем треба да се вградат колку е можно помалку исклучоци со кои се ограничува конкуренцијата и да се создадат претпоставки за ефикасно сузбивање на монополските тенденции.

Ова е лесно да се констатира, меѓутоа, во неговата операционализација се наидува на објективни тешкотии кои произлегуваат од малиот стопански простор на Македонија и релативно ограничениот број на стопански субјекти, особено во одделни гранки и групации. Во крајна линија, безмалку, сите покрупни стопански субјекти се наоѓаат во позиција да имаат малку конкуренти (било во понудата или во побарувачката), а тоа ја ограничува конкуренцијата и потхранува монополски однесувања. Тешкотиите се усложнуваат со фактичката и потенцијална (заради стремежот за побрз развој што би се потпирал врз дополнителната акумулација од странство) нерамнотежа во економските односи со странство и, поради тоа, ограничените можности за јакнење на конкуренцијата на домашниот пазар преку зголемување на либерализацијата на увозот.

Нема сомневање дека сузбивањето на монополистичките однесувања треба да се санкционира. Меѓутоа, не смее да се испушти од предвид сложеноста на утврдувањето на условите под кои би се изрекувала кривична санкција. Прашање е колку се виновни стопанските субјекти кои ќе се однесуваат монополистички само заради тоа

што нема можности за либерализација на увозот. Таквата ситуација на објективно намалена конкуренција за нив е системски услов да ги зголемат своите приходи. Исто така, прашање е колку е општествено опасно натрупувањето или повлекувањето на стоки од прометот во услови кога постојат бројни стопански субјекти организирани врз различни облици на сопственост и нагласена конкуренција меѓу нив. Во такви услови нема резон да се зборува за нелојална конкуренција во односите со странство доколку некој субјект понуди поефтино отколку друг. Таквите потези зависат од калкулациите на стопанските субјекти и нема резон да им се забележува доколку во нив наоѓаат свој интерес.

Во кривично правната заштита, која е во функција на успешно остварување на пазарните законитости, посебно внимание треба да се посвети и на меѓусебните односи на стопанските субјекти. Пазарниот стопански систем претпоставува правило според кое должникот мора да го врати долгот на доверителот. Без тоа нема динамизирање на деловните односи, бидејќи секој би се сомневал во секого, а тоа не е добра основа за соработка, односно соработката се сведува на ниво што го овозможува индивидуалната меѓусебна доверба. Тоа не е доволно за поинтензивна соработка меѓу стопанските субјекти и за подинамичен развој на вкупното стопанство. Гледано од овој аспект, општествено опасно е она дело кое го загрозува интересот на доверителот, а системот на кривично правната заштита тоа треба да го санкционира. Доверителот мора да биде заштитен во максимално можна мера, освен, се разбира, од нормалниот деловен ризик. Особено треба да се разработат лажните банкротства како дела со поголема специфична тежина против доверителите.

Пазарот треба да се штити и со санкционирање на измамите на штета на купувачите.

Следејќи ја логиката на одвивањето на пазарните односи, очигледна е потребата за заштита и на инструментите преку кои се остваруваат купопродажните односи. Казнената интервенција мора да биде таква да го поддржува и унапредува плаќањето преку хартии од вредност и да ги оневозможува или барем сведе на минимум, обидите да се издаваат меници и акцептни налози кои не можат да се наплатат. Иако има друга функција (безготовинско средство за плаќање) слична е потребата и за заштита на човекот. Не смее да се дозволи да ги избегнат последиците оние што издаваат чек без покритие, уште помалку оние кои издаваат меница и акцептни налози кои не можат да се наплатат. Толеранцијата на ваквото однесување ќе го кочи развојот на пазарот и пазарните односи, а инструментите ќе ја изгубат смислата на нивното постоење.

Од ова произлегува дека овде не се работи само за потреба од заострување на санкциите, туку, пред се, за зголемување на

ефикасноста на извршната судска власт. Неопходно е да се утврдат соодветни гаранции и брза постапка во која доверителот ќе го наплати своето побарување, а должникот ќе го плати долгот. Во овие односи нема место за сентименталности и социјала, бидејќи со нив се нарушува функционирањето на пазарот.

Развојот на пазарните односи (слободно движење на стоки, пари, капитал и работна сила) и потребата за побрз развој на земјата изнудуваат да се воспостават и правила на игра околу изнесувањето на капитал од земјата, а секој што ќе ги наруши да сноси соодветни консеквенци.

Успешното функционирање на пазарниот стопански систем претпоставува и соодветно регулирање на правата и обврските на сопствениците на претпријатијата, менаџерите и работниците за да може да се дефинираат и оневозможуваат општествено опасните однесувања во претпријатијата независно од тоа врз кој облик на сопственост се организирани. Без таква регулатива и санкционирање на општествено опасните однесувања често ќе се доаѓа до недоразбирања и судири во претпријатијата кои ќе го нарушуваат текот на репродукцијата во самото претпријатие и пошироко, во стопанството на земјата. Посебно тешки проблеми можат да произлезат доколку не се утврди одговорноста на лицата што раководаат со претпријатијата со оглед на можностите, од позициите што ги заземаат, да се впуштаат во прибавување на противправна имотна корист преку склучување на штетни договори, оддавање деловна тајна, предизвикување стечај, измама на купувачите, оштетување на доверителите и тн. Ваквите дела беа санкционирани и досега, но од позиција на општествената сопственост над средствата за производство и во услови на потиснување на пазарните законитости.

Очигледно е дека во услови на пазарен стопански систем и присуство на претпријатија организирани врз различни видови сопственост спомнатите дела добиваат подруги карактеристики иако во суштина станува збор за остварување на сопствени цели на недозволен начин. Склучувањето штетни договори, на пример, не е актуелно во приватните претпријатија, каде сопственикот е и менаџер, но во сите други облици на претпријатија опасноста е присутна. Во измамувањето на купувачите и во оштетувањето на доверителите интерес можат да најдат сопствениците и менаџерите. Во секој случај, потребно е прецизно да се утврди кривичното дело и објектот односно субјектот на кривичното дело.

Во интерес на успешното функционирање на стопанството во стопанскиот систем треба да се вградат правила на однесување на мултинационалните компании на домашниот пазар, а потоа да се санкционираат општествено опасните однесувања. Притоа, треба да се води сметка да не се претера во ревноста да се заштитиме од делувањето на МНК, па со тоа да го елиминираме нивниот интерес да

делуваат и кај нас.

Посебно значајна станува потребата да се санкционираат опасните однесувања на стопанските субјекти во однос на човековата околина.

Системот на кривично правната заштита треба да се промени и од аспект на остварувањето на новата улога на државата во стопанскиот систем на земјата. За тоа е неопходно јасно да се утврдат ингеренциите на државата и врз основа на тоа да се утврдат и квалификуваат општествено опасните однесувања.

Во овој контекст значајна промена треба да претрпи регулативата околу даночното затајување со намера да се сведе на најмала можна мера. Фискално правило е секој што стопанисува да придонесе за унапредување на општата и заедничката потрошувачка, во зависност од својата економска моќ, а секој што ќе се обиде да ја избегне таквата обврска мора да сноси соодветни последици. Тие треба да бидат такви да не се исплати дури ни обидот. Кога веќе развиените земји ни се пример за се, неопходно е да се изгради регулатива со која ќе се обезбеди данокот да се плати "како што мора да се умре". Се разбира тој мора да биде така определен и да може да се плати. Сузбивањето на затајувањето на данокот е потребно заради ефикасно остварување на макроекономската стабилизациона политика на државата. Без ефикасна даночна политика потпомогната и со неизбежна казнена интервенција, во определени ситуации, државата ќе посега по други мерки (најчесто, емисија на пари) за да надмине соодветни дебаланси, а со тоа ќе ги нарушува условите за стопанисување на штета на оние што совесно ги исполнуваат обврските.

Од досега реченото очигледно е дека кривичното законодавство во Македонија треба да претрпи значајни промени од аспект на изградбата и развојот на современ пазарен стопански систем иако е неспорно дека бројни кривични дела против имотот ќе останат како и досега. Јасно е, меѓутоа, дека определени деликти, со оглед на промената на системот, ќе отпаднат, други ќе претрпат промени од аспект на објектот или субјектот на кривичното дело, а ќе треба да се воведат и нови инкриминации. Сите промени, меѓутоа, можат да се извршат откако ќе се констатира новиот стопански систем т.е. откако ќе се утврдат новите правила на стопанисување или барем паралелно со донесувањето на системските решенија. Факт е дека, следејќи ја логиката на функционирањето на пазарниот стопански систем, утврдувањето на општествено опасните однесувања можат и да се антиципираат. Меѓутоа, постои опасност или нешто да се превиди или да се претера во квалификацијата, па и да се прејудицираат определени системски решенија.

Нема сомневање дека во реформата на кривичното законодавство во Македонија ќе дојдат до израз сите пристапи со намера

колку е можно побрзо да се определи што е бизнис, а што е криминал во стопанскиот живот и, врз таа основа, да се создаваат услови за унапредување на стопанските активности, односно за спречување на општествено опасните однесувања.

Остварувањето на ваквата цел наидува на сериозен проблем во лицето на недовршената трансформација на општествената сопственост, како главен објект против кого се насочени кривичните дела во стопанството. Со системот на кривично правната заштита треба да се штити сопственоста и тоа треба да дојде до израз во кривичното законодавство. Проблем е, меѓутоа, како да се заштити досегашната општествена сопственост која, во најголем дел, се уште не е титулирана. Не вреди да се апелира да не се граби, па дури и да се утврдуваат ригорозни санкции за такви дела кога таквиот имот нема сопственик кој би укажал на евентуален грабеж. Решението е во изборот на модел за брзо титулирање на општествената сопственост. Предложениот модел, кој се заснива на проценка и продажба на општествениот капитал, ќе се остварува подолго време, а во меѓувреме нема можности за ефикасна заштита на т.н. општествена сопственост, бидејќи "интензивно" ќе се работи и на продажбата, а притоа на мнозина ќе им се чини дека е нормално нешто и да "заработат", особено ако тоа се чини на сметка на "имот без газда".

Не би сакал трудов да го завршам со расправата за (сега веќе) предлог-законот за трансформација на претпријатијата со општествен капитал. Очигледно е, меѓутоа, дека моделот што таму се предлага го оддолжува времето на трансформацијата на општествената сопственост во други облици на сопственост, а со тоа ги потхранува апетитите на различни субјекти да остварат определена имотна корист. Уште повеќе што, во сегашни услови на стопанисување, и продажбата во бесценост може да се оправда како пазарна цена во таа смисла што "нештата вредат толку колку што за нив некој ќе плати". Таквите потези ги охрабрува долго време создаваната општествена клима за приватизација на општествената сопственост по секоја цена, па дури и како цел самата за себе. Во вакви услови мал е дострелот на евентуалното иновирање на кривично правната заштита на општествената сопственост во периодот на транзицијата. Тоа не може да ги отстрани слабостите на лошото системско решение.

Prof. Agis Sajnovski, Ph.D.

**THE REFORM OF CRIMINAL LAW IN THE LIGHT OF
BUILDING A MARKET ECONOMY IN MACEDONIA**

Summary

The current process of social and economic changes extort a reform of the criminal law in Macedonia, and especially a radical reform of those criminal offenses detrimental to the economy. This is due to the fact that the process of introducing and establishing new institutions and principles which correspond to the market economy anticipate completely new standards of people's behavior in the economic sphere. This situation has an impact on determining which acts should be prosecutable in a criminal proceedings, and, hence, what kind of penalties should be imposed on the offender.

One should not wait for the market economy to be completely established (and for the government to perform its new role in the economy) before the beginning of the criminal law reform. It should start immediately, taking into consideration respective legal experiences of developed countries. At the same time, one should consider the following facts: 1) inability to establish free market relations in a short period of time; 2) a threat from the government to exceed its limitations in regulating economic relations under the pretext of "an urgent need" for resolving "vital" issues of reproduction; and 3) uncertainties which derive from the process of transformation of the so called "socially-owned" capital.

КРИМИНАЛИТЕТОТ - ФОРМИТЕ И ПОТРЕБАТА ОД РЕФОРМА НА КРИВИЧНОТО ЗАКОНОДАВСТВО

Криминалитетот како сложена индивидуална и асоцијална општествена појава предизвикува мултиплицирани и тешки последици во речиси сите сегменти на општеството. Неговата содржина и форма се разновидни, како по однос на сторителите, така и по однос на начинот на извршување, нападнатиот објект и сл. Имајќи ги предвид овие факти, речиси сама по себе се наметнува констатацијата дека современото превентивно-репресивно спротивставување на криминалитетот е невозможно без примена на соодветни криминалистички средства, начини и методи, што самостојно ги издиференцирала криминалистичката емпирија - наука или пак ги модифицирала, преземајќи ги од другите науки. Во тесна врска со тоа е и фактот дека без соодветна и конситентна законска регулатива нема ни успешно спротивставување на криминалитетот.

Кога се расправа за содржината и формите на "новите" криминогени истапувања и случаи, треба да се тргне од поимите и прашањата: Дали овие таканаречени нови форми на криминалитет навистина се "нови", или пак се работи за вообичаениот расчекор меѓу нормативното и фактичкото (практиката или законски пропишаното), односно она што е она што треба да биде. Без претензии да се навледува во разни теоретски опсервации и да се разгледува поимот на нормативното и фактичкото и нивната дијалектичка спротивставеност, треба да се имаат предвид неколку аксиоми.

Прво, расчекорот меѓу емпиријата (практиката) и теоријата бил отсекогаш присутен во криминалистичката теорија и практика и воопшто во севкупната наука. Од овие причини, во принцип треба да се има мошне внимателен, длабоко научен пристап кон прашањата од областа на криминалитетот што денеска се поставуваат пред нас.

* Заменик началник на ГУВР - Скопје

** Началник на СОА

Тука, пред се, треба да се издвојат следните прашања, односно:
Прво, кои се новите појавни форми на криминалитет?
Второ, каква реформа на кривичното законодавство?

КОИ СЕ НОВИТЕ ПОЈАВНИ ФОРМИ НА КРИМИНАЛИТЕТОТ?

По однос на првото прашање, во основа, се јавуваат многу дискутабилни согледувања. Емпиријата и теоријата по однос на новите појавни форми на криминалитет во Република Македонија се богати, но теоретски недоволно анализирани и проучувани. Ова, пред се, од причини што за да стане збор за нова форма на криминалитет и таа да го стекне прерогативот "нова појавна форма", потребни се подлабоки научно теоретски и емпириски истражувања, што во моментот отсутствуваат. Во овој контекст, првата премиса и услов без што е невозможно натамошно истражување на новите форми на криминалитетот, секако е прашањето на вршење објективен и сеопфатен "Попис на таканаречените нови појавни форми на криминалитетот" во Република Македонија, што е основен предуслов за ефикасно нормативно поставување на соодветно законодавство, а согласно со тоа и соодветно оперативно-акционо дејствување на извршните органи на власт.

Во недостиг на соодветни емпириски показатели првичните проценки и сознанија укажуваат дека сепак, нашата нормативна регулатива, односно кривично законодавство заостанува зад практиката (многу повеќе од вообичаениот расчекор меѓу нормативното и фактичкото), односно многу области од криминогеното однесување што уште од порано биле нормативно регулирани во кривичното законодавство на пазарно ориентираните земји, каде што капиталот игра главна улога, во случајот на Република Македонија, се уште, не се соодветно нормативно регулирани.

Во овој контекст треба да се спомне и фактот дека се наметнува потребата од антиципирање на моментот и прашањето кои нови форми, односно општествени вредности ќе се штитат и како ќе се штити државата. Тука, речиси само по себе се наметнува прашањето, дали не го знаеме стопанскиот систем, односно не знаеме што ќе биде под директна заштита на државата, а прашањето за егалитарната употреба на сите закони познати под латинскиот лозунг дека законите дејствуваат еднакво за сите (*erga omnes*) е прашање што бара посебна теоретска расправа, бидејќи практиката избобилува со примери каде и постојната законска регулатива, иако ја сметаме за несоодветна, доследно не се применува во практиката.

Всушност, кога станува збор за новите појавни форми на криминалитет во Републикава и потребата од реформа на

кривичното законодавство, ние треба да расчистиме со старата практика да зборуваме едно, а во практиката да дејствуваме поинаку, односно во "некои случаи да бидеме пофлексибилни". Во овој поглед, како што е тоа и во соодветните држави со плуралистичко уредување и пазарна економија треба да настапуваме строго по законите, без исклучок. Притоа, никако не треба да одиме по инерција, односно по соодветна аналогија да се врши буквално пресликување на соодветните законодавства бидејќи практиката е богата со разни модификации и разновидности, особено кога се работи за инкриминираните однесувања, специфични за нашето подрачје.

Имајќи го предвид севе ова, очигледно е дека постојните закони и нормативна регулатива, воопшто, пред се, од непостоењето на интердисциплинарен пристап во третирањето на новите поими и појавни форми на криминалитетот не обезбедуваат соодветна заштита на новите вредности.

КАКВА РЕФОРМА НА КРИВИЧНОТО ЗАКОНОДАВСТВО?

Во силна желба нешто да се измени, по секоја цена, само со цел тоа нешто да изгледа ново и пронајдено од "новите просветители", најчесто извршените промени се или само од формална природа (смена на идеолошки обоените наслови со нови) или се направени суштински грешки. Поаѓајќи од фактот дека нешето кривично законодавство спаѓа во редот на современите и светски признаени кривично правни нормативи, секое брзоплето впуштање во него може да предизвика непроценливи штети. Опасностите да се повлече таков избрзан потег се резултат на вистинска потреба што ја чувствуваме, што побрзо адекватно да се одговори на промените во општеството, кои се движат со брзина на светлината. При тоа се чинат во основа погрешни толкувања, кои се резултат на неизградениот систем на нови општествени вредности, кои треба да бидат заштитени од државниот механизам.

Тоа честопати доведува до тоа да се залута во одреден правец, а потоа цели процеси се стопираат и се враќаат, што предизвикува збунетост и погрешни потези. Во таа смисла постои една огромна празнина од таканаречените системски закони во сферата на економијата. Нивниот недостаток не смее и во ниеден случај не може да се пополнува со нови кривично-правни норми. Што значи, дека секое посуштинско впуштање во кривичното законодавство пред донесувањето на основните системски закони во државата е погрешно. Бидејќи не може да се заштитува систем на вредности, кој се уште не е општествено изграден и правно регулиран со системски закони, само со ново измислена кривично-правна заштита. Без донесување на системските закони, како: Законот за трансформација на

општествениот капитал; законите за надворешно-трговско работење; за системот на банкротство; за девизното работење и многу други, секое, па дури и најбрилијантното кривично законодавство ќе ја доживее судбината да биде анатемисано дека:

1. Не пружа кривично-правна заштита;
2. Дека е застарено;
3. Дека предвидените санкции не се адекватен одговор на сторените дела;

4. Дека кривичното законодавство е сосема неефикасно.

При ова целосно се губи од предвид дека кривично-правната заштита не може да постои сама по себе и за себе. Таа мора да се темели на одреден стабилен систем во вредности, воспоставени во општеството. Се дотогаш тоа ќе манифестира низа слабости и неефикасност. Сосема јасно, кога знаеме дека кривичното законодавство е целосно насочено кон последиците, а само посредно може да влијае врз причините. Уредувањето на основните односи е далеку од моќта на кривично-правната заштита. Кога тие односи веќе ќе се воспостават, заштитата ќе може успешно да функционира. Во спротивно вакуумот од недостаток на системски закони на државата, го оневозможува остварувањето на сегашното кривично законодавство, а ќе го задуши и било кое друго "идеално замислено законодавство".

Значи, од една страна, се зборува за хаос во општествената сопственост, за немање правна држава, за лутање на полицијата, за корупција на судството, за неефикасност на обвинителството, како и многу други негативности, за да на крај причината за злото ја најдеме во кривичното законодавство.

Но, да тргнеме со ред од конкретни појави во сферата на економскиот живот и нивните последици:

- а) Трансформацијата на општествената сопственост, во недостиг на системски закон за трансформација, се одвива хаотично. Сојузниот закон за купување интерни акции, што од сите републики на бивша Југославија е применет само во Македонија, ги предизвика следните последици: започна масовно да се врши запишување на минимална книговодствена вредност на основните средства во општествените претпријатија, со што се создадоа услови општествениот имот во бесценетост или со минимален надомест да замине во приватни раце. Од друга страна во претпријатијата се прикажуваше зголемен доход со цел да се купат интерни акции од поголема вредност. Иако државата реагираше со задоцнување, овој започнат процес е запрен. Но, што понатаму?

Дали државата ќе дозволи и претпријатијата од јавен интерес да преминат во акционерски друштва, без да обезбеди свое влијание во одлучувањето преку 51% од акциите, или ќе ги задржи целосно под државна контрола како јавни претпријатија?

Дали државата ќе изврши ревизија на веќе создадените ак-

ционерски друштва и како тоа ќе се стори?

Како да се спречат раководните структури во општествените претпријатија, под форма на акционерство, општествената сопственост да ја прелеат во свои раце, а потоа и целосно да ја приватизираат, речиси бесплатно? Како да се спречи прелевањето на општествениот имот речиси бесплатно во приватен, под форма на мешовити друштва? Со еден збор, како да се овозможи општествената сопственост да се прелее во акционерски друштва и приватна сопственост, од пазарни законитости и со реална проценка на вредноста, а да се спречи општиот грабеж на општествениот имот во бесценетост?

Во КЗ на Македонија постои чл. 129 - Злоупотреба на овластувањата во стопанството, кој ги санкционира сите овие недозволености состојби на безвредно прелевање на општествениот имот. Но, оваа норма нема да живее и нема да се применува, се додека не се донесат системски решенија кои ќе овозможат нејзина примена.

б) На голем број општествени претпријатија, со намера да се доведат во стечај, нивните раководни структури - директорите, кои се роднински или од интерес поврзани со приватните претпријатија, а со цел општествениот имот да се распродаде безвредно и да се прелее во приватни раце, му кумуваат на ваквите криминогени исгалувања.

Во КЗ на Македонија, постои чл. 126 - Несовесно работење во стопанството и чл. 127 - Предизвикување стечај, кои нормативно ги санкционираат овие недозволености состојби. Меѓутоа, во практичното остварување се неефикасни. Зошто?

Директорот на општественото претпријатие може да стапува во деловни односи, без ограничување со секое приватно претпријатие, без оглед на тоа дали е тоа сопственост на него самиот или на неговите деца или на некој негов роднина. Ова е сосема разбирливо и тука не може да се создаваат пречки. Меѓутоа, системски треба да се реагира во регулирањето на односите: општествено и приватно претпријатие, на пример во овие сфери:

- Приватен бизнисмен да не може да регистрира нова фирма, без претходно да ги регулира сите должничко-доверителски односи со старата фирма, со која веќе работи. Како поинаку да се спречи ситуацијата кога после неколку крупни зделки со една општествена фирма, приватната фирма која и должи огромни суми пари од продадената стока, а има остварено и голем профит, едноставно пропаѓа, со без ниту еден денар на жиро-сметката.

Да се објавува "црна листа" на приватни фирми и приватни бизнисмени, кои се бават со нечесен бизнис. На овој начин ќе се воспостави одредена превенција и одбегнување да се работи со веќе познати нечесни бизнисмени.

- Да се лимитира правото на зделки со приватни фирми, до нивото за кое имаат покритие во пари или недвижен имот;

- Задолжително да се воспостави хипотека над целоокупниот имот на фирмите со кои се стапува во деловни односи.

Постојат и многу други идеи како да се застане на патот на намерниот стечај на општествените претпријатија, преку прелевање на капиталот во приватните фирми, кои потоа се гаснат. Секако дека ќе биде потребно и кривичните дела од чл. 126 и чл. 127 да се прилагодат на новонастанатите услови во смисла:

Под "одговорно лице" од чл. 126, ст. 1 и чл. 127, ст. 1 да се подразбира и сопственикот на приватното претпријатие, односно директорот на акционерското друштво или мешовитото друштво, само во случаите кога ќе се констатира дека со намера оштетиле доверители (без оглед дали станува збор за приватно или општествено претпријатие). На овој начин судбината на акционерските друштва и приватните претпријатија ја препуштаме на пазарните законитости, бидејќи тоа не е грижа на државата, а од друга страна се става кривично правна заштита на должничко-доверителските односи во случаите кога едно приватно претпријатие намерно се доведува во стечај, за да уништи едно општествено претпријатие. Во ниеден друг случај не смее да навлегува во слободата на иницијативата (за формирање или затворање) на приватна сопственост.

в) Извозот на капитал од Република Македонија, по илегални канали, поприми загрижувачки размери. Масовна појава е во странските банки да се чуваат големи суми девизни средства, сопственост на наши претпријатија кои се бават со увоз-извоз. Иако декларативно се изјаснуваат дека немаат жиро-сметки во странство, односно согласно Законот не смеат таму да чуваат девизни средства, сепак тоа се чини речиси во сите фирми, било приватни, било општествени.

Во чл. 129 - Злоупотреба на овластувањата во стопанството е опфатена и оваа инкриминација. Со тоа што поради формулацијата "одговорно лице", ова кривично дело не се однесува на акционерските друштва и приватните фирми. Меѓутоа, суштината на проблемот, повторно е во донесување системски решенија во областа на надворешно трговското работење, девизното работење и банкарскиот систем. Едноставно, секоја увозно-извозна фирма е принудена, поради несоодветно системско решение, да го крши законот. Тој што има деловни односи со странство, треба и да располага со заработените девизи, за да може да работи. Бидејќи нема сигурност во банките, фирмата мора да држи "илегален фонд" во странство. Со тоа оневозможува друг да располага со неговите девизни средства и да определува кога ќе ги употреби, а кога не. Значи, не е проблемот во создавање реални услови во извозно-увозното работење со странство, туку во спречувањето на вистинскиот одлив на капитал во странство, што го спречува секоја држава со сите средства. Меѓутоа, се додека вака реско не се одвојат овие два проблеми, од суштинско

значење за економските односи со странство, со соодветни системски решенија пред се во областа на девизното работење, кривичното дело од чл. 129 не ќе може да живее и да ја остварува својата улога во оваа област.

д) Избегнување на плаќање данок спрема државата веќе е масовна појава кај приватниот бизнис. За таа цел се изготвува фиктивна документација или воопшто не се води документација за продадена стока. Со неколку системски решенија можно е оваа појава да се сведе на минимум штетни последици за буџетот на државата. Како?

- Производителот и увозникот да бидат обврзани на секоја стока по утврдувањето на трошоците да пресметува и наплатува данок, така што трговецот да не може да манипулира со данокот, туку само со маржата. Во спротивно, секое пресметување на данок од крајниот продавач значи губиток за државната каса. Стоката влегува во големи кругови и се движи по нив 2-3 месеци, а тоа овозможува извршување одредени махинации со неа и конечно да и се изгуби секаков траг во писмената документација. па така по индекс 100, за наплата на данок останува само индекс 20 од целокупната количина на стока.

- Данокот мора да се намали, а со тоа ќе се добие во ефикасност на наплатата.

Во чл. 144 - Даночно затајување, од КЗ на Македонија е инкриминирано ова однесување. Но, како спорен, а многу битен елемент на извршување на ова кривично дело се јавува: времето на извршување.

Кога делото е извршено?

1.. Кога ќе се сочини завршната пресметка на крајот на годината?

2. По периодичната пресметка по 6 месеци?

3. Дали кога не е извршено книжење, иако документацијата постои и се чува во фирмата?

4. Кога документацијата е уништена, фалсификувана или скриена?

Заради ова е битно чл. 144 да содржи рок во кој даночниот обврзник треба да го пријави данокот, од моментот на реализацијата. Во праксата е прифатен рокот од 15 дена, во која ќе се книжи целокупната реализирана документација. Овој рок мора да има важност за сите даночни обврзници. Секако, доколку документацијата е книжена, а обврзникот не го платил данокот, државата мора да пресметува камата по определени даночни стапки за секој ден.

Втората забелешка за чл. 144 од него да се избришат лимитирачките износи за кои важи, односно не важи ова кривично дело.

ф) Присилната наплата на долгови меѓу приватните фирми добива загрижувачки размери. Доверителите не можат да ги

услов: чл. 36 да содржи одредба според која важноста на овој член е само во случаи кога:

1) Приватниот сопственик поднесе кривична пријава до надлежниот орган како оштетен од страна на вработен во своја фирма;

2) Кога е поднесена кривична пријава од општествена фирма против друга приватна фирма.

ж) Голем дел од општествениот капитал се прелева во приватни раце, речиси багателно, преку склучување на очигледно штетни договори. Како поинаку да се објаснат определени неповолни состојби, имајќи ги предвид и севкупните состојби во светската економија, како што се:

- Во текстилната индустрија, шиењето, на пример, на една кошула за странски партнер чинеше 6 ДМ, за да цената моментално падне на само 3 ДМ. Ваква ниска цена во голема мерка е резултат на склучени низа штетни договори, каде разликата од 3 до 6 ДМ се прелива во приватните џебови на потписниците на договорот (странскиот нарачувач, посредникот и договарачот на зделката).

- Како поинаку да се објаснат определени набавки од странство на пример, на метража текстил, каде цената е нагло порасната од 1 ДМ на 7 ДМ, а квалитетот на стоката е под секој светски стандард? Во никој случај тоа не е резултат на пазарот, туку на големата провизија од 1 ДМ за купувачот (менаџерот на домашната општествена фирма); 1 ДМ за посредникот и 1 ДМ за странскиот продавач. Кога знаеме дека се работи за количини од 50.000 м. и повеќе, јасна е големата заработувачка.

Каде е конкурентноста на општествените фирми? Кога девизите ги купуваат по "штицован курс", кој за 5% е поголем од црниот девизен курс; кога мора да плати царина во висина од 30% на увезената стока, а потоа и данок во висина од 25%, а згора на тоа е штетниот договор, покриен со целокупната легална документација.

Со години наназад, плејада полицајци, обвинители и судии не успеале да го докажат најбитниот елемент на кривичното дело од чл. 130 - склучување на штетен договор од КЗМ, а тоа е "склучен договор за кој не знае дека е штетен", ниту ќе успеат да докажат. На тој начин вентилот за одлив на општествен капитал во бесценетост, до крај е отворен, без можност за државна интервенција.

Кривично дело од чл. 130 не живее во практиката, поради неможност да се докаже намерата, додека општествената сопственост брутално се граба и уништува.

Примери за незаконско и криминално однесување на ова еминентно советување во Република Македонија има повеќе отколку времето и моментот допушта да се изнесе. Меѓутоа, од исклучителна важност е констатацијата што се наметнува дека за надминување на горенаведените состојби е неминовно да се имаат

предвид следните предлози:

1. Неопходна е реформа на кривичното законодавство на Република Македонија, преку создавање на стручен и компетентен тим од стручни лица емпиричари и теоретичари, што ќе ги имаат предвид сите емпириски показатели и врз основа на тоа и премисите за создавање на ново кривично законодавство, настанато врз основа на функционирање на пазарното и плуралистичко општество, ослободено од сите идеолошки предрасуди.

2. Дел од законите, со кои се регулираат економските односи, е потребно под итна постапка да се донесат, било во форма на амандмани или уредби, со цел во најкус временски период да се стеснат законските вакууми што постојат во сегашната нормативна регулатива за смета на што настанува енормно и незаконско збогатување на поединци, при што доаѓа до нагло осиромашување на државата. Од овие причини, во догледна иднина се поставува и прашањето на финансирање на институциите што ги извршуваат нејзините основни функции (извршни органи, полиција, судство) до толку повеќе, што ако ова прашање навремено не се реши, ќе имаме состојба улицата и мафијата, да ни ја диктира безбедноста на граѓаните.

3. Исто така се налага потребата од итна преобразба на соодветни државни служби што егзистираа во поранешниот општествено-политички систем. Ова, пред се, се однесува на институциите: царината, СОК, инспекциските служби, Народна банка со контрола над контингентите на увоз и др. Во овој контекст се наметнува иманентна потреба, во склад со времето во кое живееме, да се формира и посебна "финансиска полиција", единствена мрежа од терминали со централна банка на податоци во министерството за финансии и царината.

4. Во овој контекст посебно треба да се актуелизира прашањето на институтот: докажување на приходите од имотот, односно "миењето пари". Во смисла државата да го заштити чесниот "бизнис" и легално стекнатиот капитал од нелојалната конкуренција што ја наметнува илегално стекнатиот капитал преку недозволена трговија, шверц со дрога, оружје, даночно затајување, проституција и комарот, каде што "рекетот" најмногу се екстраполира. Ова од причина што "миењето на пари" претставува латентна опасност што ја задушува и лимитира слободната конкуренција на пазарот и ги става во потчинета положба лојалните граѓани на државата.

Dusko Dimitrov, LL.M.
Mr. Mihajlo Todorov

TYPES OF CRIME AND THE NEED FOR CRIMINAL LAW REFORM

Summary

The authors of this article consider that the substance and types of crime are various with reference to the offender, modus operandi, the objects of the crime, and the like. Bearing those facts in mind, the authors deem that without respective and consistent criminal law it would be impossible to control crime.

The authors, herein, point out the discrepancies which exist between the normative and the factual, since there are new types of crime still not regulated in the current Macedonian law. In this respect, they have in mind particularly offenses which have already been included in criminal codes of states with developed market economy.

They propose a professional and competent team of experts (both academics and practitioners) to be formed. These experts should take into consideration all practical indicators, as well as new premises upon which the new criminal law should be based, including market economy, political pluralism, and building of a society of no ideological constraints. Consequently, the authors also think that this process of criminal law reform should be followed up by reforms in different departments and agencies within the government such as, establishing a special Financial Police, unique network with a central "data bank", etc.

ДИСКУСИИ

РЕФОРМА НА КРИВИЧНОТО ПРАВО

И јас имам право на 15 минути, но се надевам дека тие нема да траат помалку од оние на колегата Камбовски.

Инаку, ние со колегата Камбовски, барем во овој момент, сме едномисленици и јас немам приговори на содржината на неговиот реферат. Двата реферати беа пишувани во различно време. Мојот е релативно краток, не затоа што во меѓувреме сум созрел и сум почнал да пишувам концизно. Не. Краткоста на мојот реферат се должи на една сосема прозаична причина: сум ги побркал датумите! Некој ми беше рекол дека рефератот треба да биде готов до 17 април, а јас разбрав дека рокот е до 17 март, така што ми дојде дека сум мошне кнап со времето. Меѓутоа, откако го напишав ми беше тешко да го преправам, да го проширувам, да го дотерувам. Така се случи воведните реферати да не бидат меѓусебно координирани. Но, како што може да забележи, секој што ги прочитал, или оној што ќе ги прочита (а јас немам желба да им помагам на мрзеливите и да им ги прераскажувам содржините), тие на некој начин се дополнуваат, согласни се во најбитните работи, употребуваат дури иста терминологија (на пример, казнено наместо кривично право) и т.н.

Меѓутоа, по однос на она за што би сакал овде да зборувам, тоа е остварливоста на оваа либерална концепција. Тука, меѓу колегата Камбовски и мене, веројатно, ќе има дисонантни тонови. Не затоа што јас не сум либерално настроен интелектуалец, туку напротив, затоа што ми се чини дека правото секогаш на некој начин ја рефлектира состојбата на општествените односи, а во тој поглед не гледам никаква либерализација во Македонија. Не гледам никакви промени во животот, а особено во власта, нејзиното поседување и нејзината употреба. Како да се оствари една ваква тенко предена либерална концепција во општеството во кое не е тешко да се за-

---

* Редовен професор на Правниот факултет во Скопје

бележи значајна доза на заострување на репресијата.

Не треба да потсетувам дека и меѓу нас овде има барем дваесет до триесет души казнети со најновите прекршочни закони на г. Данаилов-Фрчковски, при што секој мора да даде една третина од платата за најбанален прекршок. Да не зборувам посебно за ужасот што се случи врз планот на казнувањето со тоа што прекршочните казни се поголеми одошто казните за кривични дела. Секој што има претстава за овие реалности може да постапи вака: кога ќе биде казнет со 1.350 денари за прекршок, за да ја одбегне казната, треба само да земе залет со колата и да тресне во полициската кола. Резултатот ќе биде - кривично дело, постапката ќе се води пред кривичниот суд, а таму има олеснителни и отежнителни околности, таму има (далеку поблага) парична казна, таму има условна осуда. Единствено така можете да се спасите од тешката казна што ве чека според прекршочното право.

Мислам дека е ова вистински нонсенс. Јас не сум човек што сака да го забавува народот, иако ова што го зборувам звучи забавно. Факт е, меѓутоа, дека вака строгите прекршочни закони може да се јават како криминоген фактор, како фактор што произлегува за вештачко зголемување на криминалитетот на нашево поднебје.

Друг нонсенс е енормното зголемување на буџетот за полицијата. Ние, да речеме, имавме претстава дека комунизмот беше полициска држава, а комунистичката власт почиваше врз полицијата. Меѓутоа, што се случи, како прва работа во нашиот македонски плурализам (парламентаризам). Прва работа беше да се зголеми буџетот на полицијата за 250-300%, ако не се лажам. Министерот на полицијата г. Данаилов-Фрчковски упорно не убедува дека така било во Европа. Тој особено сака да оперира со бројки, во стилот "полицаец по глава население". Такви сметки, меѓутоа, мора да го земат предвид и националниот доход *per capita*. Не можеме ние, со македонската продукција (што постојано паѓа), со македонскиот национален доход (кој е за никаде), да правиме полиција што ќе се мери со онаа на една богата и пребогата Швајцарија, Германија или Франција.

Ете токму ова забележително зголемување на репресијата во Македонија не ме окуражува да верувам дека има некоја поголема шанса за едно либерално кривично право кај нас. Кај нас едноставно се уште нема клима за либерално казнено право. Тоа е причината за моите сомненија. А, инаку, сосема сум согласен дека ние правниците знаеме да ги фетишизираме законите. Штом нешто не ни се допаѓа во животот на општеството, прво на што помислуваме е - реформа на законите! Небаре се тие лек за секоја општествена болка.

Чудно, но мојата правничка кариера, мојата академска кариера, што започна во 1965 година, е одбележана со неколку истапи токму на бреговите на ова езеро и тоа - сите врзани за некои

планирани или остварени реформи на казнените закони. Така, некаде во далечната 1966 година, на едно од редовните годишни советувања на југословенските кривичари во Охрид разговаравме за реформа на системот на кривичните санкции, потем 1971 година, пак во Охрид, дебатиравме за или против поделбата на законодавните компетенции во областа на кривичното право меѓу федерацијата и републиките (покраините). И денес, во Охрид, пак разговараме за реформа на казненото право.

На она прво советување (во 1966 година) професор Златариќ спомена дека ние "боледуваме" од склоност кон реформи. Ми се чини дека вирусот на таа болест го пренесовме во новото општество што сакаме да го воспоставиме. Патем речено, тоа и не е некакво ново општество. Ова што го правиме денес е просто реставрирање на стариот граѓански поредок што ние (на наша штета) го урнавме 1945 година. Ние, значи, не градиме ништо ново, ние градиме нешто што другите го имаат одамна, нешто што добро функционира, а ние недомаќински го растуриравме.

И навистина тие 45 години за нас, беа едно време на некаква постојана реформа, или барем постојано се зборувавше за реформа, и на научен план (реформа на високото школство!) и на законодавен план. Реформата на Универзитетот главно се состоеше во тоа што, да речеме, на планот на правните науки, кривичното право ќе се поделише на два предмета (општ и посебен дел), за пет или десет години, некому да му текне повторно да го спои во еден предмет. По пет или десет години ќе им се видеше дека студентите не можат да го совладаат тој (сега огромен предмет), дека резултатите се никакви, па пак ќе го делеа на две. И се така, во духот на онаа српска "пресипање из шупљег у празно". Истото се однесуваше и на "реформата" на нашите кривични закони.

Ние на почетокот имавме (за оние што се сеќаваат на историските излагања за развитокот на кривичното право кај нас по војната) 12 вида казни, а денес дојдовме само на две. Да успејеме навистина да избришеме цели десет вида казни, тоа ќе беше фантастичен успех. Очигледен доказ за "одумирање на правото"! За жал, сиот овој "развиток" беше само правило на развиток. Секоја санкција што ќе ја избришевме од регистарот на казните ќе се појавеше во регистарот на правните последици на осудата или на "мерките за безбедност". Само и се менуваше етикетата: она што порано се викаше казна, сега беше нешто друго, нешто сосема поинакво според својата правна природа!?

Секоја измена пак, во казненото законодавство се образлагаше со некаква "хуманизација". А казненото право се "хуманизираше" на тој начин што стануваше се построго и построго. На некој чуден начин, меѓутоа, овој вид "хуманизација" кореспондира со она познато учење за одумирање на државата во социјализмот,

што во реалсоцијализмот се остваруваше на тој начин што државата одумираше, јакнејќи се повеќе!?. Какво е тоа одумирање ако државата станува се посилна и посилна, тоа мене никогаш не би меше јасно?!

А сега збор-два за фетишизацијата на кривичните закони. Лично сметам дека состојбата со кривичните закони не е така драматична како што се обиде да ни ја претстави колегата Камбовски. Во суштина, и јас сум согласен со мислењето дека тоа треба да се менува, особено овој нонсенс на постоење два кривични закони. Беше неприродно што до тоа воопшто дојде и тогаш кога бевме сојузна држава. Но, некој (големиот експериментатор со југословенскиот самоуправен социјализам - Едвард Кардељ, Бог да го прости!) беше решил дека кривичното законодавство треба да се подели меѓу федерацијата и републиката (покраината) и тоа надвладае.

Во Охрид 1971 година, упорно се боревме против таа концепција. Поголем дел од учесниците на тоа советување беа против. Никогаш не сум видел собир што толку еднодушно застава врз стојалиштето дека тој законодавен потег е нонсенс, дека тоа ќе излезе на наша штета, па затоа и не треба да го правиме. Сите бевме согласни дека кривичниот законик е една хармонична целина со своја внатрешна логика и дека многу односи ќе бидат нарушени доколку таа целина се подели меѓу федерацијата и републиката (покраината).

Бевме толку гласни во тоа настојување да се зачува единството на кривичниот законик, што еден друг господин (и тој е покоен, Бог да го прости!) Бакариќ, во една прилика јавно иронизирал на сметка на оваа наша еднодушна настојчивост: "Кога човек ги слуша овие дискусии на кривичарите добива впечаток дека единствена причина на нашата социјалистичка револуција беше - да имаме единствено кривично законодавство!" Прикаската вели дека професор Златариќ на ова одговорил со достојна мера на иронија: "Југословенските кривичари добро знаат дека единственото кривично законодавство не беше причина што доведе до југословенската социјалистичка револуција. Причината за таа револуција беше желбата на југословенските народи и народности да имаат единствена вонпарнична постапка!"

Беше тоа мошне горчлива иронија, но не помогна! И сега сме на едно уште почудно дереце. Македонија е унитарна држава, а во неа кривичното законодавство е поделено, иако нема ни зошто, ни со кого да го дели. Требаше белким некому да му текне дека (при преземањето на законите од поранешната југословенска федерација) не е доволно тие само да се преименуваат.

Па сепак, мислам дека ќе згрешиме ако сега се фрлиме во една брза и непромислена реформа на кривичното право. Би добиле само еден закон повеќе, а во суштината - не би добиле ништо ново. Впрочем, либералниот дух на законот мора да биде инспириран од

либералниот дух на државата што го донесува. А во Македонија има толку малку суштински промени во таа насока. Впрочем, старото кривично законодавство и не беше особено лошо, освен кога стануваше збор за материјата за заштита на државата, во која се протежираше само една идеологија и во таа смисла се притискаше врз луѓето. Ако се из земе уште и заштитата на нашето "самоуправување", во се друго нашиот законик одвај да биде битно поинаков од оној на Германија, на пример.

Не ретко буквата на законот може да се сообрази со нивните реалности и без менување на законот. Ако во оваа земја денес нема веќе самоуправување, тешко ќе може да дојде до кривични гонења за "повреда на самоуправувањето", дотолку повеќе што за овие кривични дела не се гонеше ни кога го имавме самоуправувањето. Затоа, спрема деловите од кривичните закони што се надминати од новото време, што, поинаку речено, станале опсолентни, беспредметни, судиите и јавните обвинители ќе се однесуваат како спрема мртви букви во законот. Тие инкриминации може да се бришат, но може и да стојат (се вели: не бараат ни леб ни вода!). Сами по себе тие не зборуваат ништо за духот на новото време.

Меѓутоа, сосема друго е прашањето (што многу зборува за духот на времето) дали денешните судии се битно поинакви од оние што судеа до вчера. Зошто, ние имавме луѓе што судеа, да речеме, во некакви монтирани политички процеси (како оној против Алија Беговски). Беа тоа процеси што траеја и по пет-шест години. На крајот, луѓето сепак беа ослободувани и - никому ништо! Тие исти судии, што останаа на своите места, како да им велат на своите жртви со полна уста иронија: "Простете се шегувавме!"

Се прашувам само, што ќе прави оваа држава ако тие луѓе денес си побараат надомест за тоа што биле несправедливо осудени. Особено, ако државата реши да постапува еднакво спрема сите свои чеда, па за сторените неправди да плаќа исто онака богато како што му плати на семејството на Ченто!

Сега имаме нови докази дека судиите пак се инструменти на тековната политика. Дека потребите на дневната политика го диктираат толкувањето на законите од страна на судиите, не ретко во директна спротивност на буквата на законот. Така, на пример, во последно време има случаи на обвиненија и осудителни пресуди за кривично дело надозволено држење на оружје или распркувачки материи од чл. 218, ст. 2 КЗМ и кога се работи за само два револвери. Ова е чудна логика: некој продава два револвера и тоа е "поголемо количество на огнено оружје", а казната е до десет години; друг продава еден топ и тоа, се разбира, не е "поголемо количество", па казната се одмерува според ст. 1 и изнесува најмногу три години. Судијата веројатно мисли дека пиштол може да купи секој, а топ не. Меѓутоа, на меѓународниот пазар може да се купи се.

Сакам да кажам дека треба многу работи да се сменат во менталитетот на нашето судство. Судиите не смеат да бидат инструменти за остварување на нечија политика, што некој им ја шепка од страна. Судиите мора да разбера дека се сега судии на една држава со амбиции да биде правна држава, дека сега веќе не е време кога залагањето за правна држава се сметаше за контрареволуционерно барање, дека денес мора да обврзува буквата на законот. Инаку, лично не би одел толку широко, што да пледирам за судење директно врз основа на Уставот. Друго е прашањето за сообразување на некои кривични одредби со Уставот, доколку сметаме дека се несогласни со него. Во таа смисла, да речеме, може да се покрене постапка за испитување на уставноста на забраната за јавно истапување, макар што добар начин да се ослободиме од оваа одредба е и оној што досега го практикуваме: едноставно никому да не му се изрекува (иако тоа не е исто).

Она што во овој момент е важно - да не се затрчаме на брзина ("боси в трње") во некаква импровизирана реформа, само за да направиме нешто ново. Во таа смисла треба, секако, да следиме некои европски узуси, да направиме една комисија за реформа на кривичното право. Тука е министерот за правосудство, па ова може да го започне уште од утре. И ќе го паметат ако стори така. Или ќе паметат некој друг министер, ако овој не го стори тоа. Комисијата треба да биде од стручњаци по кривично право и кривична процедура. И тоа како професори така и практичари, за заемно да се дополнуваат. Комисија што ќе работи подолго време и ќе даде резултати.

Ова што досега го правевме е чиста импровизација! Само така и може да се разбере онаа дебела "утка" со членовите 90 и 91 од КЗМ. Кога се распрашував во Министерството за правосудство, како можело да се случи вакво нешто, ми беше одговорено дека тие два члена исто така биле предвидени за ревизија, но текстот ("ливчињата") се затуриле на патот од Владата до Парламентот (!?). Затоа, се некако ме убедува дека ние продолжуваме да боледуваме од старата болка од која боледувавме цели 45 години: денес само козметички измени, бидејќи за потемелна реформа немаме време (!?), потем десетина-петнаесет години ништо, а потем пак, дај на брзина некаква промена. А инаку, насекаде и во секоја прилика барај само реформа, па реформа.

Проблемот кај нас не е толку во законите колку во нивното оживотворување. Мора да признаеме дека и денес малку кој води сметка за буквата на законот кога него го кршат луѓето од власта. Да го земеме, на пример, кривичното дело фалсификување на резултатите од изборите и гласањето (чл. 77 КЗМ). Кривичното дело, според буквата на законот, е сторено и тогаш кога некој ќе уфрли макар само едно единствено ливче во гласачката кутија. Тоа не е

"незначителна општествена опасност"! А ние на минатите избори само во една изборна единица пред Врховниот суд на Македонија со пресуда констатиравме 35 фалсификувани гласови и - никому ништо! Ниту еден од нашите, достоини за почит, судии на Врховниот суд, не најде за потребно да каже дека тие избори мора да бидат поништени. Тие расудуваа чисто политички (и тоа како припадници на партијата што го доби пратеничкото место): разликата меѓу победникот и второпласираниот е 800 гласови. Овие 35 (фалсификувани) не можеле битно да влијаат врз исходот! Не верувам дека никому не му падна на памет да се посомнева оти таму каде што има 35 судски утврдени фалсификати, може да има уште сто пати толку судски неутврдени, а извршени фалсификати.

Вака, меѓутоа, не се прави во СР Германија, што е правна држава. Таму за едно противправно ливче во гласачката кутија се поништуваат изборите и така се создава правна свест дека тоа не се исплатува, и дека затоа и нема смисла да се обидуваме да ги фалсификуваме изборите. И затоа тие имаат власт каква што заслужуваат, но - и ние!

КАЗНИТЕ ВО КАЗНЕНОТО ЗАКОНОДАВСТВО

Прифаќајќи го во целост излагањето на проф. д-р Владо Камбовски за потребата од кодификација на казненото законодавство и за неговата реформа, напълно сум согласен со либералниот концепт на казненото право и со исфрлањето на сите инквизициски елементи во казнената постапка. При тоа ќе изнесам и некои свои размислувања и забелешки, кои укажуваат на потребата од итна реформа на казненото право.

Постојните закони на бивша СФРЈ, во голем дел, се во директна спротивност со Уставот на Република Македонија, кој содржи низа современи решенија. Поради тоа тие мораат итно да бидат заменети со македонски закони. Во периодот до донесувањето на македонски закони, можат да се применуваат одредбите од законите на бившата СФРЈ, само доколку не се во спротивност со Уставот на Република Македонија. Ако се во спротивност, тогаш важат одредбите од Уставот на Република Македонија, кои можат и директно да се применуваат. Сепак, со оглед на тоа што Уставот секогаш не дава конкретни решенија, туку само начелни, тоа попречува секогаш да дојде до примена на темелната вредност на Уставниот поредок на Македонија "владеењето на правото".

Уставот на Република Македонија ја укина смртната казна, но останатите решенија за висината на казните останаа исти. Така, не постои решение за пополнување на вакуумот, настанат со укинување на смртната казна, особено кога се работи за тешки злосторства. Сите современи казнени законодавства, кои ја укинале смртната казна, имаат замена на истата, главно со подолги временски казни. Ние тоа го немаме, па така тешките злосторства остануваат во рамките на казните од поранешните закони, т.е. до 20 години затвор. Ваквата празнина може да претставува "поттик" за извршување на

---

* Адвокат од Скопје

тешки кривични дела. Притоа, не сум за казна доживотна робија, но сум за тоа за тешки злосторства казнениот систем да оневозможи било какво намалување на казната пред истекот на поголем дел од неа. За тие дејанија да нема помилување, амнести и слично. И понатаму, сметам дека смртната казна е чиста одмазда, така што никој, па ни државата, нема право некому да му го одземе животот.

Во казненото законодавство целите на казнувањето мора да бидат конципирани кон заштита на темелните вредности на уставниот поредок на Република Македонија, а тоа се: основните права и слободи на човекот и граѓанинот. Поради тоа, општата цел на казнувањето не може да се дефинира само како "Општествени вредности заштитени со кривичното законодавство" (чл. 5, ст. 2 последна реченица од КЗ Општ и посебен дел), ниту пак како "зајакнување на моралот и влијание врз развојот на општествената одговорност и дисциплина на граѓаните (чл. 33, т. 3 од споменатиот закон), туку како заштита на темелните вредности на Уставниот поредок на Република Македонија. Оттука основната цел на казнувањето мора да биде "заштита на човековите права и слободи". Поради тоа се наметнуваат и низа поинакви решенија од оние што се содржани во законите на бивша СФРЈ.

За казнените дејанија, со кои е предвидена казна до 5 години затвор, или за казнени дејанија, сторени од небрежност, треба да се даде право на оштетениот од неговата волја да зависи прогонот и казната и посебно да се води сметка за неговото обештетување. За обештетувањето мора да се води сметка како и за сите други казнени дејанија. Тоа мора да биде приоритетно, оди на човекот и граѓанинот. Поради тоа, општата цел на казнувањето не може да се дефинира само како "Општествени вредности заштитени со кривичното законодавство" (чл. 5, ст. 2 последна реченица од КЗ Општ и посебен дел), ниту пак како "зајакнување на моралот и влијание врз развојот на општествената одговорност и дисциплина на граѓаните (чл. 33, т. 3 од споменатиот закон), туку како заштита на темелните вредности на Уставниот поредок на Република Македонија. Оттука основната цел на казнувањето мора да биде "заштита на човековите права и слободи". Поради тоа се наметнуваат и низа поинакви решенија од оние што се содржани во законите на бивша СФРЈ.

За казнените дејанија, со кои е предвидена казна до 5 години затвор, или за казнени дејанија, сторени од небрежност, треба да се даде право на оштетениот од неговата волја да зависи прогонот и казната и посебно да се води сметка за неговото обештетување. За обештетувањето мора да се води сметка како и за сите други казнени дејанија. Тоа мора да биде приоритетно, а не да биде од второстепено значење. Впрочем, обештетувањето е големо, а некаде и целосен дел од сатисфакцијата за претрпеното зло или оштетеното добро. Казната не е секогаш соодветна сатисфакција. Понекогаш таа не е и

никаква сатисфакција за оштетениот граѓанин, чии права и слободи се основна цел на заштита во казненото законодавство. Праведното обештетување на оштетениот не може да се замени со никаква казна. Поради тоа обештетувањето во казнената постапка мора да биде приоритетна задача на судовите, а посебно кај дејанијата каде е предвидена казна од 5 години и кај дејанијата сторени од небрежност. Казната затвор во сите такви случаи мора да има алтернатива во неефективна казна затвор или парична казна, особено кога оштетениот е обвинет.

Во областа на казнената постапка, со оглед на примената на Законот за кривичната постапка, како Републички пропис, повеќе конкретни решенија се во спротивност со Уставот на Република Македонија.

Правото на слобода на граѓаните го заштитува Уставот на Република Македонија со ограничувањето на времетраењето на притворот. Според чл. 12 од Уставот "притворот може да трае по одлука на судот најмногу 90 дена". Притоа Уставот не прави разлика меѓу притвор пред поднесување на обвинението и по поднесување на обвинението. Меѓутоа, дилемата настанува поради неспремност на судовите во тој период од 90 дена правосилно да ја окончаат казнената постапка. Навистина, доколку се користат сите правни средства од одбраната, казнената постапка во рок од 90 дена може да заврши само со голема ажурност во постапката, така што тој рок на судовите им претставува проблем. Но, без оглед на тоа, бидејќи уставното начело за "владеење на правото" обврзува, оваа уставна одредба судовите се должни доследно да ја применуваат. Сепак, праксата тоа го демантира. Така, Врховниот суд на Македонија на 16.12.1991 година, донесе начелен став кој гласи:

"Притворот до поднесување на обвинение може да трае најмногу 90 дена, сметано од денот на притворањето, доколку е определен по влегување во сила на Уставот на Република Македонија и Уставниот закон за спроведување на Уставот на Република Македонија".

Споредувајќи ја Уставната одредба со овој начелен став, воочливи се квалитетни разлики. Со начелниот став се прави разлика меѓу притворот пред поднесувањето и по поднесувањето на обвинението, што не е случај со Уставната одредба!!! Така, и понатаму се можни ситуации граѓанинот објективно да биде неограничено време во притвор. Се уште се свежи примерите од минатото кога притворите траеја преку една година, што Уставот го попречува, а начелниот став тоа и натаму го дозволува. Поради ова може да се постави и прашањето: Дали се работи за "Начелен став" или за "уставен амандман"? А ниту одредбата од чл. 49 од Законот за редовните судови, ниту чл. 101 од Уставот на Република Македонија, не му дава право на Врховниот суд со "начелен став" да го менува Ус-

тавот. Следователно на тоа се поставува и прашањето: дали при овој начелен став и при неговото донесување, Врховниот суд водел сметка за уставното начело "влееење на правото"?

Со чл. 15 од Уставот на Република Македонија, се гарантира правото на жалба против поединечните правни акти на првостепен-ниот суд, управен орган или организација или друга институција што врши јавни овластувања. Меѓутоа, низа решенија од Законот за кривична постапка, што се применува како републички пропис, не предвидуваат право на жалба. Истото се однесува и за други закони што се применуваат. Така, на пример, за времено одземање на предмети, според чл. 154 и 211 од ЗКП, применет како републички пропис, граѓанинот нема право на жалба. Поради ова, такви предмети, времено одземени, особено од полицијата, можат да се држат неограничено, бидејќи времетраењето на таквото одземање не е ограничено и за тоа граѓанинот нема право на жалба! А со такво постапување, бездруго, се повредуваат човековите права и правото на сопственост, како темелна вредност на Уставниот поредок на Република Македонија (чл. 8, ст. 1, ал. 7 од Уставот). Во пракса евидентни се случаи на долго држење на такви предмети, непредавање на истите на судовите, а има и такви случаи кога времено одземени предмети и девизи долго се задржуваат во полицијата без било каква постапка. Со тоа, очигледно, се повредуваат граѓанските права, но во време на вакуумот со недостиг на прописи, никој надлежен, па ни Врховниот суд, за ова нема никаков "начелен став". Така се попречува "влееењето на правото" и се овозможуваат несоодветни субјективни однесувања.

Во постојните решенија од ЗКП, кој се применува како републички пропис, правото на одбрана е конципирано како формално право. Меѓутоа, современото право на одбрана мора да биде конципирано како материјално право. Ова значи дека во идната регулатива на казнената постапка, решенијата по однос на правото на одбрана мора да бидат такви што ќе овозможат материјална одбрана, а тоа значи да се овозможат договарања на одбраната со обвинетиот, задржаниот или осомничениот. Такви договарања мора да се обезбедат помеѓу обвинетиот и бранителот пред првиот распит на обвинетиот, со цел тој да не дава исказ "на препад" и без разговор со стручњак - бранителот. Првиот распит на обвинетиот, посебно ако е доведен од "задржување", не му овозможува сталожено, неконфузно и со познавање на правните норми и правила да ја изнесе и правилно да ја насочи својата одбрана. А таквиот негов исказ на "препад" во натамошната постапка е битен, бидејќи секоја промена на одбраната во иднина, може да се протолкува негативно по однос на обвинетиот. Исто така треба да се овозможи и одбраната - бранителот /чл. 53 од Уставот -врши јавни овластувања/ да истражува докази во полза на обвинетиот и да постои обврска на сите органи да го почитуваат тоа

биде доволно оригинално втемелено врз современите цивилизациски придобивки и ослободено од бројните наши предрасуди и заблуди", а јас би додал, и со полно уважување на специфичностите од ова наше поднебје, традиција и култура.

Оттаму, е нескриено моето (верувам и Вашето) задоволство од така масовниот одзив на поканата од нашето Здружение за присуство за учество во расправата по одредените теми. Несоборлив доказ, во таа насока, е и високиот квалитет на материјалите што се изработени за ова советување. Овие елементи (одзивот и учеството на стручната јавност) ги разбираам и како чин на патриотски долг за спремноста и искрената желба да се придонесе за квалитетно реформирање на нашето казнено право.

Искрено да речам, сум воодушевен од бројноста, инвентивноста и смелоста во промовирањето на нови идеи, определби и размисли, од вложените усилби да се надминат закостенетите заблуди и предрасуди и храброста да се понудат нови решенија во оваа чувствителна казнено-правна област.

Сите ние ова го разбираме како процес, а не како чин. За транзицијата во реформирањето на нашето севкупно живеење ќе ни треба и време за да можеме досегашните стандарди, мерила, вредносни скалила, кои очигледно, се изместени од своите лежишта, да ги превреднуваме со нови индивидуални и општествени мерила и да ја изградиме нивната нова хиерархија. Нагласена е потребата новото казнено право што побрзо да го ослободиме од т.н. "источен грев", што побргу да престане да биде неопходен инструмент на државата во "заштитата на интересите на владеачката класа", туку да стане инструмент, (како тоа убаво го вели почитуваниот професор Владо Камбовски "вистински да обезбеди заштита од напад и загрозување на добрата и вредностите на општеството изградено врз слободата на човекот").

Тоа ќе се постигне ако севкупните реформи во казнено-правната област бидат во насока на јакнење на начелото на законитост и гаранциите за слободата и правата на граѓаните, како во материјалното, така и во процесното право.

Заложбите за измена на името од кривично во казнено материјално и процесно право, апсолутно ги прифаќам како нужно, соодветно на смислата, намената и функцијата.

Повеќе од сигурно е дека не смееме да се задоволиме со промената на имињата на многу институти, туку нашата заложба треба да биде насочена кон енергично настојување за промена и на содржината и на целите на многу институти и поими од казненото, материјално процесни закони.

Во таа насока ги поддржувам оние кои се залагаат основните категории на казненото право - кривичното дело, вината и казната да се редесфинираат и да добијат сосема друга смисла и содржина, со

почитување и на инструменталните интереси на граѓаните како поединци-вредносен модел. Така на пример:

- општествената опасност на к.д. не може да се изразува како напад и загрозување на виталните интереси на владејачката класа, туку низ тоа што кривично дело е противвредносно дело од стојалиште на индивидуалните вредности и добра, или

- вината не може повеќе да биде социјално етички ин-прегнирана категорија под знакот на моралот и етиката на владејачката класа, туку затоа што тоа е општо цивилизациска вредност;

- на казната како несомнено најстрога казнена санкција да и се поврати порано одзементиот, а толку потребен ретрибутивен елемент -правилна одмазда за извршеното кривично дело.

Во оваа смисла како насушна потреба се јавува темелното преиспитување на системот на казнени санкции, растеретување од т.н. "повисоки", а не разбирливи цели и тие да се конципираат по мерка на поединецот и на неговата лична одговорност.

Во таа насока се наметнува потреба репертоарот на казните да се збогати.

Новото уставно решение за укинување на смртната казна, треба да биде предмет на дополнителна анализа и оценка, дали постојното решение со максимирање на казната затвор од 20 години може да биде соодветна реакција на организираното општество на казнените дела со најтешки последици. Дали во оваа смисла не е нужно да се зголеми општиот максимум на казната затвор, ако веќе сме категорични во определбата дека во нашето казнено право не се предвидува смртната казна. Во спротивно ќе обезбедиме еднострано хуманизам само по однос на извршителот на к.д., заборавајќи ги интересите на жртвата и заедницата. А тоа не е ништо друго, туку лажен хуманизам што не и одговара на вистинска правна и демократска држава.

Исто така, заслужуваат преиспитување и преоценка краткотрајните казни затвор и пронаоѓање на нивна соодветна замена со друг вид на казна.

Во последно време, во некои европски земји, накнадата на штета се предвидува како алтернативна кривична санкција. Според логиката на нештата таа е мошне прифатлива и за наши услови како похуман одговор на криминалитетот проследен со помала доза на одмазда, отколку што е самата казна. Со неа ќе се обештети жртвата-оштетениот, а со тоа, значи, ќе се оствари фундаменталното начело на правдата спрема лицето кое е погодено со последиците од кривичното дело. Со неа ќе се изврши посебно влијание врз сторителот на кривичното дело во смисла на негова ресоцијализација, со тоа што јасно и категорично ќе му се предочи дека со кривичното дело не ја повредил само општествената норма, туку и поединечниот - ин-

дивидуалниот интерес. Оваа кривична санкција содржи во себе можности за комбинирање како на пример, во вид на паричен надомест на жртвата - оштетениот; како парична накнада на општеството како супситут на жртвата - оштетениот; како форма на вршење на одредени услуги на оштетениот (работна накнада на штетата) и како работна накнада на општеството во вид на општествено корисна работа - симболична реституција. Разбирливо, оваа кривична санкција како алтернатива ќе биде прифатлива само кај полесните видови на кривични дела, на чии извршители им се изречени парични казни или условна осуда и судска опомена. Многу аргументи зборуваат во прилог на прифаќање на надомест на штета како алтернативна кривична санкција. Паричните казни да се определуваат на друг начин, според системот ден-глоба. Сигурно е дека дел од мерките на безбедност и правните последици на осудата, заслужуваат да се предвидат како казни, а другиот дел да се бришат како такви и тн.

Во посебниот дел на казненото право се наметнува потребата од селекција и избор на инкриминациите, така што низ еден соодветен избор ќе се обезбеди ефикасност и законитост во заштитата на сега најактуелното прашање за трансформацијата на општествената во другите видови на сопственост. Со тоа ќе се обезбедат основни претпоставки за ефикасна заштита на општествениот капитал од сега најординарниот присутен грабеж.

Кривичните дела против стопанството, очигледно, не можат да постојат онака како што се конципирани во сегашниот кривичен закон, заради промените во стопанскиот и политичкиот систем. Од тие причини сите треба да се проценат и предефинираат, со тоа што дел од нив ќе се вградат во група на кривични дела против имотот и имотните интереси, а дел од нив, што се во врска со финансиите, да се предвидат како кривични дела против јавните финансии, дел како кривични дела "фалсификат". Сигурно е дека некои од постојните во глава 14 од КЗ ќе треба да се декриминализираат.

Апсолутно е неразбирливо и неоправдано стопанските престапи, како посебен вид на казнени дела, самостојно да постојат при вака квалитетно изменети општествено политички и економски односи. Оттаму, ги поддржувам заложбите на оние кои категорично се залагаат тие како казнени дела да не постојат самостојно, туку со претходна селекција да се предефинираат како посебни видови на кривични дела (потешкиот вид). Тие од последниот вид да се предвидат како прекршоци, а некои од нив, сигурно, ќе има потреба да се избришат како казнени дела.

Прифатливи ми се, исто така, аргументите кои упатуваат кон вградување на посебен институт за кривична одговорност на правните лица што управуваат со фирмите, без оглед дали станува збор за приватни, мешовити или општествени правни лица.

Рекетарството, како нов појавен облик на мошне опасен ор-

ганизиран криминал, да се предвиди како посебно кривично дело. Тоа од причини што постојнава норматива не е во состојба целокупната негова криминална количина и содржина да ја изрази и да ја супституира низ кривичните дела: изнуда, уцена, присилба, насилничко однесување или евентуално разбојништво. Овој нов облик на кривични дела има одредени елементи од сите погоре наброени кривични дела, но слеак, има и своја специфика и посебната општествена опасност, налага тоа да се предвиди како посебно кривично дело.

Горните прашања го привлекоа моето внимание, но сигурен сум дека уште многу други институти од општиот дел на КЗ, како и инкриминации од посебниот КЗ, заслужуваат внимание и потреба за темелна проценка и предефинирање. Изготвувачите на материјалите, со право, нив посебно ги третираат, а не се сомневам дека другите учесници на ова советување ќе понудат мошне корисни и употребливи излезни решенија.

Ценам за нужно да нагласам дека реформирањето на КЗ го разбираам како процес и тој за да биде резултатен ќе ни треба и време, знаење, но и трпение. За правно нормирање на односите сигурна претпоставка е нивното претходно општествено вреднување. Предвременото правно нормирање во спротивно може да биде сериозна кочница за нивно соодветно развивање. Се разбира дека од снаодливоста на нашиот законодавец ќе зависи кога, како и во која мерка нормативата во казнено правната област ќе содејствува со нашата реалност. Колку работите ќе можат да се ефектуираат, во многу ќе зависи и од помошта на стручната јавност, како што е и ова наше здружение.

И на крајот, би сакал да се произнесам само по уште еден проблем од областа на процесното КЗ, а тоа се прашањата сврзани со мерката притвор.

Притворот како најтежок вид на превентивно лишување од слобода на граѓанинот, по својата содржина, намена, функција и ризикот од можноста за настапување на несогледливи, неосновани и неоправдани штетни последици за слободата и правата на граѓанинот, од една страна, и за обезбедување на неопходни услови за непречено и ефикасно спроведување на казнената постапка, од друга страна, несомнено претставува еден од најкомплексните, најсуптилните и најчувствителните проблеми и прашања што се сврзани со правата на граѓанинот во секое цивилизирано општество, што со право го истакнуваат почитуваниот професор - д-р Никола Матовски и колешката м-р Елена Андреевска.

Прашања сврзани со мерката притвор:

1. Дали само судот или и некој друг државен орган може да го определува?
2. По кои основи тој ќе се утврдува? и

3. Колкаво да биде неговото времетраење?

Овие прашања биле и се во центарот на вниманието, не само кај стручната, туку, воопшто, и кај пошироката јавност. И, разбирливо, од оправдани причини.

Во изнаоѓањето на соодветни решенија ќе треба да ги уважиме потребите на новото време во овој процес на трансформација, а за тоа ќе ни требаат многу усилби, но и добра волја за да можеме да ги совладаме досегашните сопствени сфаќања, но и заблуди и предрасуди. Само на тој начин ќе бидеме во можност да изнајдеме квалитетно решение за погоре споменатите прашања со должно уважување на решенијата вградени во процесните системи на демократските држави во светот, но и на нашите специфичности, традиција и култура.

Иако и досега, а секако и во иднина, притворот беше и останува мерка за обезбедување присуство на осумничениот во постапката, не можеме да спориме дека од некои субјекти притворот се третираше и сфаќае како казна. Ова изместување од неговото лежиште и намена очигледно поразително се одразувало на штета на правата и слободите на граѓанинот. Значи, најпрвин треба да се надмине ова и вакво искривено сфаќање на намената, содржината и функцијата на притворот.

Сите тие прашања, сврзани со притворот како превентивно лишување од слобода, што често пати се темели на лабави и лесно соборливи претпоставки за вината на осомничениот, се уште еден додатен мотив за да се направи мошне рестриктивен и критичен однос кон притворот. Треба да се изнајде такво меѓурешение што ќе биде доволна гаранција за граѓанинот дека кон него притворот ќе биде определен само тогаш кога навистина се присутни неопходните претпоставки и за време што е најнеопходно за да се обезбеди непречено завршување на започнатата постапка.

Во однос на овие основни прашања, новиот Устав во чл. 12 дава категоричен одговор. Да се присетиме, единствен орган кој го определува притворот е судот. Оваа и ваква определба апсолутно ја поддржувам и ја прифаќам како израз на најсигурна гаранција за законитост при неговото определување.

Во однос на основите, под кои ќе се определува мерката притвор, ценам дека треба критички да се преиспитаат постојните услови: опасноста од бегство - недостапност на органите; осуетување на постапката, опасност од повторување на кривичното дело и предизвикување вознемиреност на граѓаните. По однос на првите три, цениме дека има сериозна причина тие како такви да останат со евентуално допрецизирање, додека последниот - предизвикување вознемиреност кај граѓаните, како мошне недефинирана категорија (и како таква мошне погодна за манипулација), да биде бришан.

Во однос на времетраењето на притворот Уставот определу-

ва дека тој може да трае најдолго до 90 дена - низ целиот тек на постапката (без да прави дистинкција на притворот во претходна постапка и по поднесувањето на обвинението). Очигледно дека ова решение е чекор напред во сооднос со решението на ЗКП, прифатен како РЗ. Тоа особено се однесува во однос на траењето на притворот по подигнувањето на обвинението кога истиот можеше (и денес може) да трае неограничено, дури и до застареноста на кривичното гонење. Ова решение на ЗКП, гледано и од денешно стојалиште (но и од изминатите времиња) е крајно неразумно, нехумано и излегува од секоја логика и намена на притворот, ако навистина него сме го разбирале како мерка, а не како казна. Но ваквото траење, односно можноста за траење по поднесувањето на обвинението дури и до застареноста на казненото гонење, во никој случај не може да биде мерка, туку само казна без претходно на недвојбен начин да биде утврдена неговата вина.

Од овие причини заложник сум притворот да трае онолку колку што временски е потребен, но не повеќе од 90 дена (со тоа што треба да се имаат во предвид решенијата од развиените казни системи во светот).

По донесувањето на новиот Устав, конкретно одредбата од чл. 12, со која на квалитетно поинаков начин се разрешуваат прашањата сврзани со притворот, во практиката се наметна една дилема: дали по прашањето за притворот непосредно да се применува чл. 12 од Уставот, или пак и понатаму да се применува ЗКП, прифатен како РЗ, до неговото усогласување со оваа уставна определба.

За разрешување на оваа дилема, заради несоодветната интервенција на законодавецот, Врховниот суд на Македонија, на својата општа седница од 15.12.1991 година, донесе начелен став, со кој ја стави во примена одредбата од чл. 12 од Уставот на РМ и со тоа делумно ги исклучи од примена одредбите од ЗКП - преземен како РЗ.

Неспорејќи ја добрата волја и желбата на Врховниот суд да изнајде соодветна разрешница на поставената дилема, по мое мислење, начелниот став, наместо да ги разреши дилемите, тој отвори нови дополнителни и сериозни дилеми.

Меѓу другото, се поставува прашање, дали Врховниот суд на Македонија има(л) овластување и врз кој правен основ, со начелен став од општа седница "да ја стави" во непосредна примена одредбата од чл. 12 на Уставот и со тоа да ги исклучи од примена дел на соодветните одредби на ЗКП - преземен како РЗ? По мое длабоко убедување, Врховниот суд нема(л) ниту овластување, ниту правен основ за тоа. Во конкретниот случај не станува збор само за прашања на единствена примена на Републичките закони (согласно чл. 68 и 70 од Законот за редовните судови - Сл. весник бр. 10/76), туку станува збор од кога ќе се применува одредбата на Уставот, за кое прашање

единствено е надлежен да го разрешува законодавецот со Уставниот закон, што тој и го сторил со одредбите од чл. 1, 5 и 6 на мошне јасен и дециден начин. Зошто така постапил Врховниот суд, причините ни се непознати (начелниот став нема образложение)?

Иако во Уставот категорично се определува дека притворот може да трае најдолго до 90 дена, но бидејќи тој не прави разлика со претходната постапка, односно со постапката по донесувањето на обвинението, единствено може да се разбере дека притворот во целиот тек на постапката може да трае најдолго 90 дена, а никако повеќе. Наспроти тоа, во начелниот став се прави дистинкција и траењето на притворот во претходната постапка да трае до 90 дена, а по поднесувањето на обвинението да важат одредбите од ЗКП. Необјасливо е зошто е тоа така? Она што не го сакал законодавецот, ете Врховниот суд со начелниот став го определил. Ова негово решение, всушност, е меѓурешение што е искомбинирано од решението во чл. 12 од Уставот на Република Македонија и од постојниот ЗКП - прифатен како РЗ. Според мене, ова е апсолутно неодржливо решение, кое сериозно го доведува во прашање принципот на законитост. Заради тоа се јавува потребата во догледно време да се донесе нов ЗКП, под итно да се преиспита начелниот став и да се донесе ново решение. Во спротивно, последиците ќе бидат поразителни.

ПРАВАТА НА ЧОВЕКОТ И МОДЕЛОТ НА КАЗНЕНАТА ПОСТАПКА

Во последниве десетина години се извршија значителни реформи во повеќето европски казни постапки, во голема мера под влијание на правото и праксата на Европската конвенција за правата на човекот. Денес особено новите демократии во Европа се наоѓаат во потрага по една модерна казна постапка, во која ќе се почитуваат човековите права и слободи, но која истовремено ќе биде и доволно ефикасна. Притоа не се поставуваат само прашања во врска со одделни процесни институти кои се јавуваат како критични точки во рамки на постојниот модел, туку се укажува потреба од преиспитување на самите основи на казнената постапка, нејзините цели, вредности, тип и структура.

Тезата дека европските континентални постапки имаат за цел единствено утврдување на материјалната вистина, а дека цел на англо-саксонските постапки е правичноста како таква, значи упростивање на работите. Точноста (вистината) и чесноста се цел на секоја современа кривична постапка. Имено, разјаснувањето на фактичкото прашање на виноста или невиноста на лицето обвинето за кривично дело е централно прашање на секоја кривична постапка од обете страни на Атланттикот. Тоа што *common law* системите повеќе ја нагласуваат правичноста на постапката не значи дека истите ја запоставиле грижата за нејзината точност. Она што нив вистински ги разликува од континенталните системи е токму вербата дека изразената контрадикторност и непосредност на постапката, која се одвива како спор помеѓу странките, е и најдобар начин да се дојде до вистината. Оттука, правата на обвинетиот, општо земено, се земаат и како средство да се дојде до вистината. Секако, покрај правата кои имаат за цел токму унапредување точноста на постапката и утврдувањето на вистината, одредени гаранции имаат поинаква позадина и се оправдуваат со други интереси и вредности надвор од

---

* Помлад асистент на Правниот факултет во Скопје

постапката.

Се работи до некаде и за разлики во традициите и во убедувањето. Така, повеќето европски автори тврдат дека токму активната и доминантната улога на судот е не само подобар начин за утврдување на вистината и со тоа осварување на "материјалната праведност", туку е подобар гарант и за правата и интересите на обвинетиот. Не ретко се тврди дека, при една пасивна улога на судот, квалитетна одбрана ќе обезбедат само оние кои можат да ангажираат добар бранител.

Како и да е, правата гарантирани во Меѓународниот пакт за граѓанските и политички права и Европската конвенција за правата на човекот се еден минимален стандард кој мора да се почитува во секоја казнена постапка. Оттука пред нас, очигледно, се поставува и прашањето дали овие инструменти за заштита на правата на човекот бараат промена на структурата на континенталната кривична постапка во смисла на придвижување кон акузаторна (странечка) кривична постапка. Мислам дека во таа смисла претерано би било тврдењето дека правата на обвинетиот, зародени во англо-американското право се компатибилни единствено на странечките (акузаторни) кривични постапки. Истите, впрочем, (историски) се појавуваат не како контрабаланс на овластувањата на органите на кривичниот прогон, туку како ограничување на моќта на судиите. Тоа потврдува дека не се работи (само) за "*сйранечки*" права, туку (и) за *права на одбрана*, права кои на обвинетиот ќе му овозможат активно да учествува во постапката и да се брани, во крајна линија независно од тоа дали против себе го има обвинителот како спротивна странка, а пред повеќе или помалку пасивен суд, или пак овие истите како државни органи обврзани на објективност и утврдување на вистината по службена должност. Колку судот и другите државни органи да се задолжени да бидат објективни и непристрасни, презумпцијата на невиноста, правото на бранител и другите лични права и правата на одбрана се најдобра гаранција против злоупотребата на моќта на државниот апарат на присила. На ваквата теза, од друга страна, не и противречи сознанието дека правата гарантирани со меѓународните инструменти сепак значат (бараат) афирмација на обвинетиот како активен субјект, ако не и странка во постапката. Развојот на модерниот англосаксонски модел тоа, впрочем, и не го негира, туку го потврдува.

Оттука би можеле да заклучиме дека почитувањето на правата на обвинетиот не бара нужно востановување на странечки (акузаторен) модел на пресудување, но делува во оваа насока, изискувајќи одредени елементи на истиот. Правата на одбраната затоа не се ништо неспоиво со континенталните кривични постапки (истите затоа и се нарекуваат "мешовити"), за постапно да доведуваат и до трансформација на истите.

Во таа смисла сметам дека активната улога на судот и не мора да пречи за обезбедување на правата на обвинетиот и може да биде значајна гаранција за истите, доколку со ова не се оди во крајности. Имено, ваквата (активна) улога на судот не смее да се исполни како пречка за остварување на правата на обвинетиот и за негова афирмација како активен субјект во постапката. Со други зборови, патерналистичкиот однос или грижата на судот за обвинетиот и преголемата верба во непристрасноста и објективноста на судот па (дури) и другите државни органи (обвинителството, полицијата) не може (и не смее) да биде покритие (оправдување) за ограничување на правата на обвинетиот. Ова особено поради тоа што праксата од обете страни на Атлантикот покажува дека и покрај обврската за објективност, осудата, а не обезбедувањето на правда, е цел и мерило за успешноста не само на органите на прогонот, ами (често) и на судиите.

Пожелно е судот да се растерети од обврската самиот по службена должност да го разјаснува случајот. Функцијата на кривичен прогон би требало во целост да ја преземе обвинителството, кое би го презело водењето на претходната постапка, како и товарот вината да ја докаже надвор од секакво разумно сомнение, што на извесен начин ќе придонесе судот да остане независен и непристрасен арбитер. Од друга страна, со афирмацијата на обвинетиот како активен субјект со силни права во постапката, судот ќе биде ослободен и од патерналистичкиот однос кон обвинетиот, иако и натаму ќе остане значаен гарант за обезбедување на неговите права.

Првенствено е значајно и корисно обезбедување на поголема иницијатива на странките при предлагањето и изведувањето на доказите. Дури и без поголеми структурални промени, можно е ова да се обезбеди со овозможување на непосредно повикување на сведоците и со внесување на внакрското испитување на истите. Тука за пример можат да послужат, пред се, германските решенија.

Судот треба, по наше мислење, да се "активира" особено или само тогаш кога странките (пред се одбраната) ќе се покажат неспособни во одигрувањето на својата "улога". Моделот на новата италијанска кривична постапка се чини оптимален, токму затоа што во предлагањето и изведувањето на доказите иницијативата ја препушта на странките, а на судот му остава можност на крајот и самиот да поставува прашања, да изведува и други докази и слично, кога овој смета дека ова е неопходно.

Инаку, настојувањето да се обезбеди што поголема непристрасност и објективност на судот доведе до промени во структурата на постапката во повеќе европски држави. Се напушта институтот на истражен судија, а водењето на предходната постапка се препушта во надлежност на обвинителството, со полицијата како негов по-

мошник. Улогата на судот се сведува на гарант на законитоста и правата на обвинетиот, поради што, за сите мерки кои значајно ги засегаат правата на граѓанинот одлучува судија. Така од поодамна е во Германија, од не така одамна - во Италија, а извонредно голема расправа околу напуштањето на судската истрага се води веќе неколку години и во Франција, Австрија и Холандија.

Во европски рамки се позначајни се и прашањата на преоптовареноста на судовите, предолгото траење на постапката, и во врска со тоа, нејзиното поедноставување, напуштање на принципот на легалитет, внесување на консензуални елементи и сл. Во таа смисла, се напуштаат (не и без значителни отпори) и некои традиционални континентални становишта и принципи. Така, гонењето за секое кривично дело (стриктното придржување до начелото на легалитетот) се смета за практично неспроведливо, додека воведувањето на консензуалните процесни форми е последица и на напуштањето на материјалната вистина и правдата (традиционални цели на кривичната постапка) како неостварливи. Под влијание на праксата во САД (*plea bargain*) спогодувањето е најсилно застапено во новата италијанска кривична постапка, но постепено навлегува и во реформираните инквизиторни постапки. Притоа, од аспект на правата на обвинетиот најважно е обезбедување на негова слободна волја, онолку колку тоа е нужно и реално можно. Така, покрај засилувањето на контрадикторните, внесувањето на консензуални елементи претставува најактуелен тренд во современата кривична постапка.

ЗА НАЗИВОТ НА КРИВИЧНОТО ПРАВО ЗА КАЗНАТА ЛИШУВАЊЕ ОД СЛОБОДА И ЗА СМРТНАТА КАЗНА

Пред да кажам нешто во врска со предметот на расправата, чувствувам потреба да го истакнат моето лично задоволство и благодарност до членовите на организациониот одбор и посебно до претседателот Павел Манев за успешната организација на ова советување.

Она што овде сакам да говорам, главно, е поврзано со ставовите од мошне инспиративниот реферат на проф. Камбовски. При тоа, веднаш подведувам: немам цел да го посочувам и да го елаборирам она што во овој реферат е значајно и прифатливо, зошто во тој случај би требало да ви одземам многу повеќе време за работи што веќе толку концизно и убаво се кажани од самиот професор. Од тие причини ќе се задржам само врз три прашања, за кои лично, имам поинакво мислење. Тоа се прашањата: за називот на кривичното право, за алтернативите на казните лишување од слобода и за проблемот на смртната казна.

1. За називот "казнено" наместо "кривично" право, за што се зборува и во рефератот на проф. Марјановиќ. Мислам дека можат да се изнесат исто толку аргументи, ако не и повеќе, во прилог на задржување на стариот назив "кривично право". Ќе наведам само некои од нив:

- Најпрвин, сметам дека со задржувањето на стариот назив ќе се лишиме од можноста да ни префрлат дека реформата на кривичното право сме ја започнале "од она најглавното": од промената на називите и да не поистоветуваат со реформаторите на глобалниот систем кои во тој поглед започнаа со промена на назиц-

---

* Виш научен соработник при Институтот за социолошки политичко-правни истражувања

рителите на кривичните дела да бидат еднакви пред законот со оглед на нивната имотна состојба. Неговата примена овозможува сторителите на и то дело да бидат казнети со ист број "ден-глоби", а вистинскиот износ на паричните казни да бидат различни. Во суштина на овој систем е, меѓутоа, и задоволувањето на барањето паричните казни да се изрекуваат само тогаш кога постојат вистински можности за нивно извршување. Меѓутоа, тоа не значи дека со овој систем е решено ова значајно теоретско и практично прашање. За тоа зборува околноста што најголем број законодавства и натаму го задржуваат суплеторниот затвор. Имено, тогаш кога од било кои причини осуденикот не може или не сака да ја исплати паричната казна, а тоа не може да се стори ниту по принуден пат, таа најчесто автоматски се претвора во соодветна казна лишување од слобода. Но и во оваа насока не изостануваат нови решенија. Така на пример, во законодавството на Германија, Швајцарија, Франција, Норвешка, Аргентина и во поголем број држави на САД постои можност наместо суплеторен затвор да се примени мерката вршење на општествено корисна работа. Доколку осуденикот од определени причини не бил во можност да ја исплати паричната казна некои законодавства дозволуваат можност да се продолжи рокот во кој тоа може да се стори или да се исплати парична казна во рати.

На системот "ден-глоба" може да му се упати поголем број забелешки. Иако во извесна мера ги изедначува нееднакво ситуираните сторители на кривични дела, што, всушност, се истакнува како основна слабост на системот на парични казни во фиксен износ, овој систем не може докрај да ги отстрани разликите што се јавуваат кај енорно богатите и сиромашни лица. Тука се јавува и проблемот на точното утврдување на материјалните прилики и личните примања на осуденикот што од низ причини судот не може да го реши. Определен проблем е и постапката на изрекувањето на овие казни зошто за материјалните можности на осуденикот се решава дури откако ќе биде утврден бројот на "деновите-глоба", што значи во преден план се става ретрибутивниот елемент на оваа казна. Оттаму произлегуваат и сите слабости на овој систем во случаите кога треба да послужи како замена на кратките казни лишување од слобода. Со различното парично казнување на имотно нееднаквите навистина се постигнува поголема правичност, се отстрануваат штетните последици на затворот и се полнат државните каси. Меѓутоа, она што овде изостанува е постигнувањето на ресоцијализацијата на осуденикот и грижата за жртвата на делото, а тоа се веќе аргументи што наведуваат кон повнимателен однос и кон потреба од емпириска проверка на странските искуства пред да се извлекуваат конечни заклучоци од било кој вид.

3. Она што ме наведе за проблемот на смртната казна да напишам и посебно соопштение, всушност, и не е толку директно

поврзано со уводниот реферат кој што во врска со ова прашање само ги провоцира проблемите, колку со се почестите манипулирања со чувствата на јавноста од страна на масовните медиуми, па и некои научни работници во насока на повторното воведување на смртната казна. Во таа смисла, во последно време често се слуша мислењето дека прерано сме ја укинале смртната казна, без да се наведат вистински аргументи што го потврдуваат тоа. Од тие причини, и заради должината на соопштението (32 стр.), во оваа прилика ќе потсетам само на аргументите што одат во прилог на уставното решение за смртната казна. Притоа, се надевам дека целото соопштение како и другите соопштенија, дискусии и заклучоците од ова советување ќе бидат накнадно објавени и на тој начин ќе бидат пристапни за сите заинтересирани.

КОДИФИКАЦИЈА НА СИСТЕМОТ ЗА ИЗВРШУВАЊЕ НА КРИВИЧНИТЕ САНКЦИИ

Разгледувајќи го материјалот за ова советување и слушајќи ги досегашните дискусии, а во смисла на потребата од реформата на кривичното законодавство согласно моите сфаќања по истата, чувствувам недозволена празнина како во конципирањето на советувањето, така и во сфаќањето на криминалната политика на нашата земја воопшто.

Станува збор за системот на извршувањето на кривичните санкции, односно за потребата од негова паралелна и истовремена кодификација за што овде денес и утре ми се чини дека не може да не стане збор.

Ако проблемот на извршување на кривичните санкции особено на есенцијалната меѓу нив - казната затвор, веројатно, намерно е оставен за некој иден собир на пенолозите, сепак, постои мало оправдување за тоа. Ако пак овој финален продукт на криминалната политика е изоставен од други причини, дури и тие да се добронамерни, фрлаат сенка на комплетноста на проблематиката на разгледување и значат уште во почетокот базична грешка со неогледливи последици по резултатите од криминалната политика.

Но, како и да е, сакам да изнесам пред Вас неколку размислувања, имајќи го во предвид ценетиот состав на врвни македонски теоретичари и практичари во врска со дозаокружувањето на идната политика, на идните реформи на кривичното законодавство и на се што значи заштита на општеството од сите форми на криминалитет, од една страна, и соодветна постапка на општеството спрема сторителите на кривични дела, од друга страна.

Во таа смисла ги поставувам следните пунктови на реформа на пенитенцијалното право кое заслужуваше денес да се најде пред

---

* Управител на Казнено-поправната установа, затвор - Охрид

нас со соодветен третман паралелно со другите сегменти на криминалната политика.

Прво, итна измена на Законот за извршување на кривичните санкции,

Второ, модификација на системот на извршувањето на казната затвор,

Трето, целосно втемелување на минималните правила на светската и европската заедница и

Четврто, утврдување минимални стандарди за извршување на казната затвор.

А сега, не злоупотребувајќи го Вашето време, со по неколку зборови за претходното.

1. Момент е господо, еднаш засекогаш, да се ослободиме од сознанието кое го имаме дека извршувањето на казната затвор, ако не целосно барем делумно, е полициска или административна, а не правосудна работа иако тоа претставува или треба да претставува супстрат на севкупната криминално-политичка акција на секоја држава. За тоа, секако, потребно е темелно, суштинско и итно менување на Законот за извршување на санкциите и тоа **паралелно со Кривичниот закон и со Законот за кривична постапка**. Ја потенцирам паралелноста на реформата од едноставни причини, зошто во тоа не гледам никако поинаку, освен свето тројство помеѓу кривичниот закон, кривичната постапка и извршувањето на изречената санкција. Секако друго однесување ќе го маргинализира извршувањето - тој завршен, најтежок и најдолг чин, што е дел од криминалната политика.

Господо, залуден е добар кривичен закон, солиден кривичен прогон, законита кривична постапка и правилно и соодветно одмерена казна **без целосно, соодветно, институционализирано и прогресивно извршување на таа санкција**.

Тоа е еден од моментите како потреба од паралелна и истовремена кодификација на светото тројство.

Внесување на влијание на судската функција во извршувањето на кривичната санкција затвор е друг или натамошен елемент. Можеби, поради ова прашање и најповеќе го поставувам ултимативното барање за паралелизмот во донесувањето и измените на споменатите закони. Сакале да признаете или не, Вие господо судии, ама скоро воопшто не сте вклучени во организацијата и практичното функционирање на македонските пенитенцијални установи. Не ми е целта ниту да Ве обвинам, ниту да Ве навредам. Судскиот систем е така поставен и тој ниту Ви дава за право, ниту Ве обврзува да водите грижа и за таа сфера. Но ако тоа подобро би го знаеле, односно ако законите за кои се залагаме на тоа Ве обврзат, притворите не ќе траат толку долго и во услови на ќелијско затворање од времето на феудализмот. Или пак, што е уште полошо, траењето на

притворот да заврши со истекот на казната затвор!

Исто така, осмислената и паралелна кодификација, новелирана во севкупната криминална политика, сигурно дека нема да дозволи изречените казни, да речеме од 12 години за убиство или за било кои други потешки облици на тешки кривични дела, Парламентот со едноставно дигање на рака, со две амнести и во период од околу една година, да бидат намалени на 6 години без во тоа, сестрано и сериозно, да учествува судот со свое елаборирано мислење за позитивните и негативните последици по севкупната криминална политика. Исто така, истата таа казна понатаму една административна комисија, па нека се вика и Комисија за условен отпуст, во која судството најмалку партиципира, може да ја сведе на степен на одговорност за обично небрежно дело, условувајќи ја во границите на постојниот институт. Така доаѓаме во состојба правосудните органи скоро најмалку да учествуваат во казнената политика, односно за она за што се најповикани.

Овде, секако, треба да стане збор и за краткотрајните казни. Нивното натамошно непостоење е повеќе од очебијно. Но, во овој момент ние нив да ги погледаме од друг аспект. Можноста нивното времетраење да зависи од доброто расположение на управителот на казнено поправната установа, исто така ја девалвира изречената судска одлука. Уште и во името на народот! Засега истото е предвидено во Законот за извршување на кривичните санкции, чии измени не смеат да ја одминат партиципацијата на судството во нивното скрапување.

Сигурен сум дека се разбираме. Никако не противречам на институтите амнестија, условен отпуст и формите на извршувањето на казната затвор. Напротив. Затоа, особено се залагам за условниот отпуст како за сега највисок дострел во алтернативните патишта на ефективното затворање. Овде сакам само да ја нагласам потребата од истовремено и паралелно работење и на Законот за извршување на санкциите, што би се сфатило како неделивост на правосудството како закон, постапката и на извршувањето каде што судијата, односно судот, ќе има доминантно место во севкупната криминална политика. Во спротивно, ако не се постапи така и не се имаат во предвид изнесените показатели и параметри, пенитенцијалната индивидуализација ќе ги надвлее законската и судската, со можност за отворање на врата и на политичката индивидуализација. Тоа, секако, ќе биде криминална политика со криминогено дејство.

2. Кога сме на теренот на казната, да ги погледнеме состојбите и аспектите на денешната казна затвор, - како најдоминантна во системот на казните, чие извршување најповеќе го засега поединецот и општеството.

И овде новите кодификации не можат и не смеат да ги елиминираат искуствата од досегашното извршување на овој вид

казна.

Во досегашните два казнено-поправни домови во Републикава и шесте казнено-поправни установи со четири отворени одделенија, како систем на казнено поправни установи, се извршуваат казните затвор, почнувајќи од еден ден до дваесет години (нормално, сметајќи ги и прекршочно-казнените).

Новата и итна кодификација мора да воспостави и нови односи. Колективниот групен систем на извршување на казната затвор, не смее и понатаму да доминира како единствен систем за што е потребна итна промена, бидејќи последиците од криминалната зараза и призонизацијата се повеќе од очигледни.

Исто така, натамошното заедничко издржување на казната затвор на прекршочно-казнените и осудени лица е нон сенс.

Крајно време е да ги предвидиме формите на супституирање на казната затвор, бидејќи викенд затворот, издржувањето на казната во сопствената организација, ноќното затворање, работната терапија и слични алтернативи не смеат и понатаму да останат само во сферата на теоријата и како добри желби.

Заслужуваат особено внимание и краткотрајните казни. Тука по сопствена класификација ги ставам казните затвор до 6 месеци. Тргувајќи од општоусвоената максима дека осудениот со казната треба да се поправи или барем социјално да се адаптира, со ваквите казни од неа нема ништо. Ваквиот период е незначителен дури и за запознавање на структурата на личноста, а камо ли за ресоцијализација. Тој период е добар само за криминална зараза. Практиката во повеќе земји, кои се далеку пред нас во пеналната наука и практика, веќе подолго време ваквите казни затвор ги замениле со друг вид казни особено со паричните. Користа е повеќедимензионална и за поединецот и за општеството, а криминално гледано политичката акција во ништо нема да изгуби.

Но, сето ова, почитувани колеги, е можно само ако на задачата и се пристапи од сите димензии без фаворизирање на било кој сегмент.

Во овој момент една од најсуштествените потреби е прогресивно извршување на казната затвор до колку сакаме, барем малку, да одговориме на потребата за ресоцијализација, како основно кредо во извршувањето на казната затвор, кај оние осудени, кај кои истата е можна. Затоа новиот систем на извршување, во рамките на севкупната криминална политика, извршувањето на казната затвор треба да го осмисли така што осудениот ќе може да прогресира од една во друга к.п.у., односно да започне од "најсурови" услови во Идризово, завршувајќи во затвор од отворен тип. Сигурно не сите осудени, туку само оние кои во превоспитувањето свесно, некомформистички, ангажирано ја внесуваат и својата личност и волја.

3. Само целосно познавање на состојбите во казнено-по-

правните установи може да даде одговор на прашањето дали и како добриот кривичен закон и постапка, односно казната изречена преку нив, се извршува во нив. Многу одамна и многу поумни луѓе рекле дека затворите се огледало на состојбите во секоја држава. Организацијата и функционирањето на истите мораат да се имаат во предвид во конципирањето на споменатите закони, а особено материјалните можности за нивно организирање. Тука особено треба целосно да најдат примена минималните правила на светската и европската заедница, зошто нас во иднина, како признати и вклучени во светската заедница, "амнести интернешенел" и други организации слични на неа, нема само да ни пишуваат писма, туку и да бараат одговор на нив.

4. Тука, секако, спаѓа и утврдувањето на минималните стандарди за извршување на казната затвор, бидејќи сегашните состојбени оддалеку не се доволни, што новите прописи, за кои се залагаме, треба да ги имаат неизбежно во предвид.

Идната кодификација ќе мора да ја обврзе државата со исто должно и можно внимание да се осврне и на пенитенцијарните установи како и кон било кој друг сегмент на нејзиното постоење. Условите во к.п. установи мора да соодветствуваат на криминалната типологија и на целите што треба да се остваруваат и со казнената политика и со извршувањето на казната затвор.

ПРЕД РЕФОРМАТА НА МАКЕДОНСКОТО КРИВИЧНО ЗАКОНОДАВСТВО

I НЕКОЛКУ НАЧЕЛНИ ПРАШАЊА

1. Пристапувајќи кон реформа на материјалното кривично законодавство, законодавецот би требало да ги има предвид, меѓу другото, и следниве неколку моменти:

а) Дали и во која мера постојното кривично законодавство (што го наследивме од поранешната СФРЈ) е компатабилно со законодавствата на современите цивилизирани држави. Притоа, првенствено мислам на кривичните законодавства на европските држави, зашто Република Македонија е пред се европска држава, чија долгорочна стратегија е да се интегрира во европските асоцијации. Едновремено, треба да се испита дали и во која мера ова кривично законодавство ги уважува нормите и стандардите што постојат во оваа сфера во редиците документи на меѓународната заедница.

б) Да се настојува системот на кривичното право да се изгради така што ќе претставува заокружена целина со што се намалуваат можностите за внатрешни противречности. Не велам без внатрешни противречности, затоа што сметам дека е илузија да се верува оти било кој дел од правниот поредок, па и кривичното право, може да се изгради како заокружен систем без никакви внатрешни противречности.

в) Да се настојува да се афирмираат и да се операционализираат што е можно поконсеквентно следниве основни карактеристики на кривичното право: неговата супсидијарна природа (односно неговата улога на *ultima ratio* на правниот поредок) и неговиот фрагментарен карактер. Тоа, со други зборови, значи да се

---

* Асистент на Правниот факултет во Скопје

изнајдат вистинските критериуми врз кои ќе се засновува проценката за тоа кои односи, добра, интереси и вредности ќе ја уживаат кривично-правната заштита.

г) Да се води сметка за тоа дека ситуираноста на кривичното право во општество што се наоѓа во процес на транзиција ја става оваа гранка на правото во извонредно деликатна позиција. Така, на пример, постои опасност на кривичното право да му се наметне извесна антиципативна улога, која воопшто не е примерена на неговата природа и функции. Имено, познато е дека основната функција на правото воопшто (а тоа значи и на кривичното), е да уредува и санкционира односи и вредности што веќе се воспоставени, а не оние што допрва треба да се воспостават. Оваа опасност е сосема реална кога се знае дека голем дел од определбите содржани во новиот Устав на Република Македонија се само проекции, список на желби, за чија што реализација е потребен подолг временски период, а постои обврската за сообразување на сите правни прописи, (вклучувајќи ги и кривично-правните) со одредбите на Уставот.

II РЕФОРМА СО "ДВЕ БРЗИНИ"?

Прифатливо е залагањето на некои од воведничарите за реформа што ќе се изведува во две фази, со тоа што првата (краткорочната) би била во функција на втората (долгорочната). Со најголема брзина би требало да се извршат измени и дополнувања (значи, новела, а не реформа), што не трпат никакво одлагање: обединување на двата постојни кривични закони во еден единствен кривичен (казнен) законик, сообразување на одделни законски решенија од општиот и од посебниот дел со уставните одредби, укинување на некои обсоделтни инкриминации итн.

Со помала брзина (во еден подолг временски период, поспокојно) би требало да се изведе втората фаза од реформата, со која ќе се изврши темелна ревизија на целокупното кривично законодавство. Меѓутоа, се сомневам дека оваа фаза од реформата ќе може да се реализира одеднаш, целовито, туку таа нужно ќе се одвива етапно, "со повеќе брзини", паралелно со процесот на воспоставувањето на новите односи и систем на вредности (и новата хиерархија на вредностите во тој систем).

III. КОНКРЕТНИ ПРЕДЛОЗИ DE LEGE FERENDA

1. Ойшii дел

а) **Продолжено кривично дело.** Овој институт е креација на кривично-правната теорија, која подолго време се залага за негово воведување во кривичното право како општ институт. Тој е еден од

решението на сторителот на продолжено кривично дело мора да му се суди како за едно дело и казната да му се одмерува во рамките на казната за најтешкото дело од серијата. Мора да се признае дека тоа е голема привилегија за сторителот, што беше причина за извесна резерва кон овој институт од страна на дел од субјектите на кривично-правната теорија и судската практика. Меѓутоа, сметам дека овој проблем не е нерешлив. Има предлози продолженото кривично дело да се третира како факултативна основа за поострување на казната, што ќе значи судот да може да ја поостри казната, но притоа да не смее двократно да ја надмине казната, ниту нејзиниот општ законски максимум. Тоа, според мене, е однево во друга крајност. Затоа, предлагам да се размислува за следното решение: можноста за поострување на казната за продолжено кривично дело да се лимитира до една половина од пропишаната казна за најтешкото дело од серијата.

б) **Правна заблуда.** Анализата на некои законски решенија, сврзани со кривичната одговорност, покажува дека во постојното кривично законодавство на Република Македонија е вградена т.н. психолошка концепција за вината. Една од консеквенциите на ваквата концепција е решението за кривично-правното дејство на правната заблуда (член 17 КЗМ општ и посебен дел), според кое не постои можност за исклучување на кривичната одговорност дури и во најоправданите случаи на правна заблуда - тогаш кога сторителот немал (ниту можел да има!) ни најелементарна претстава за забранетоста на делото што му се става на товар.

Сметам дека претстојната реформа е можност да се размислува за напуштање на психолошката концепција и за прифаќање на нејзиниот антипод - нормативната концепција, бидејќи само таа е примерена на современиот динамизам на правото. Впрочем, за оваа концепција веќе подолго време се залага доминантниот дел автори од кривично-правната теорија, а добар дел од кривичните законодавства на современите држави е инспириран токму од оваа концепција за содржината на вината.

Тоа нужно ќе се одрази врз регулативата за правното дејство на правната заблуда, која ќе мора да го уважува нејзиното екскулпаторско дејство (сообразно со максимата *ignorantia iuris prodest*).

Притоа, при конципирањето на правното дејство на правната заблуда може да се оди по аналогија со постојното решение за правното дејство на стварната заблуда. Тоа, со други зборови, ќе значи: неотстранливата (нескриената) заблуда да се предвиди како

облигаторна основа за исклучување на кривичната одговорност, а отстранливата заблуда (скриената заблуда од небреженост) како факултативна основа за поблаго казнување, или за ослободување од казна.

Со тоа ќе се стави знак на равенство во правното дејство на овие два вида заблуди и ќе се елиминира еден од последните реликти на објективната одговорност (за која, како што е познато, веќе одамна нема место во кривичното право).

в) **Делотворно каење.** Овој институт ги опфаќа ситуациите кога сторителот, откако го довршил делото, делувал во правец на отстранување или ублажување на штетните последици, ја надоместил причинетата штета, односно презел други дејности вперени кон тоа да се намали штетното влијание предизвикано со кривичното дело. Општата одредба од член 21 КЗМ (каде што е предвидена можност за ослободување од казна во случај на доброволно откажување од подготвување, односно од обид на кривично дело) не се однесува на овие ситуации. Меѓутоа, кај одделни кривични дела законодавецот ја уважува оваа позитивна и полезна активност на сторителот по довршувањето на делото, така што предвидува можност за ослободување од казна (таков е случајот на пример, кај кривичното дело Давање поткуп -член 182, став 3, кај кривичното дело Кражба -член 155, став 2 итн.).

Сметам дека сегашното решение за селективна примена на делотворното каење треба да се напушти и овој институт да се востанови како општ институт на кривичното право. На тој начин тој ќе претставува општа (факултативна) основа за ослободување од казна што ќе важи без исклучок за сите кривични дела.

Вложувањето усилби од страна на сторителот за отстранување или ублажување на штетните последици од делото, што не вродиле со плод, би можело да се вреднува како факултативна основа за ублажување на казната.

г) **Одмерување на казна за дела во стек.** На постојниот механизам за одмерување на казна за дело во стек, кривично-правната теорија и судската практика веќе подолго време му упатуваат редица сериозни приговори: дека е комплициран, дека доведува до вештачко разбивање на целината на криминалната ситуација, поради што го отежнува одмерувањето правилна казна; дека наполно е неприменлив кога се работи за т.н. идеален стек на кривични дела; дека предизвикува конфузија кај судијата кога треба да реши кои олеснителни и отежителни околности ќе ги земе предвид при утврдувањето на казната за секое одделно дело, а кои при одмерувањето на единствената казна; дека стајајува во случаите кога треба да се одмери казна за дела во стек сторени од страна на повеќекратен повратник, бидејќи не се знае кога и како ќе се поострува казната (дали при утврдувањето на поединечните казни или при одмерување-

то на единствената казна) итн.

Сите споменати и други недостатоци ги присилуваат судните во практиката да постапуваат токму обратно од механизмот што го предвидува законот. Имено, тие, прво, неформално ја одмеруваат единствената казна (поаѓајќи од целината на криминалната ситуација), а потоа, за да го задоволат словото на законот, формално ги утврдуваат казните за секое од одделните дела.

Затоа, сметам дека во иднина треба да се размислува за востановување на еден друг систем за одмерување на казната за дела во стек, според кој, единствената казна би се одмерувала директно (како што тоа се прави при одмерување на казната за дела во стек сторени од малолетно лице), без претходно утврдување казнени рамки во кои ќе се движи судијата при одмерувањето на казната.

д) **Загуба на граѓанските права.** Се залагам за воведување на казната загуба на граѓанските права - како споредна казна. Со тоа, меѓу другото, најбезбедно ќе се реши проблемот на некои мерки на безбедност и на правните последици од осудата (кои по својата суштина се казни) на тој начин што ќе се стават под режимот на казанта.

Исто така, по примерот на доминантниот дел од европските и другите законодавства, во рамките на оваа казна би требало да се востанови и казната загуба на некои политички права на граѓаните. Првенствено мислам на активното и на пасивното избирачко право. Оваа казна би се надоврзувала на осудата за некое од кривичните дела против изборниот систем (или на осудата за некое друго кривично дело), што го прави сотрителот недостоен за вршење на овие политички права. Времетраењето на оваа казна би требало да биде најмалку пет години, зашто нејзиното пократко траење не би имало никаква смисла кога се знае дека изборите се одржуваат, по правило, на секои четири години.

ѓ) **Парична казна.** Новата регулатива за начинот на одмерување и изрекување на паричната казна во прекршочното и стопанско-престапковното право како да го прејудиира прашањето за моделот на одмерување и изрекување на паричната казна во кривичното право. Најчесто споменуван модел кој се препорачува и за нашето кривично право е системот "ден - парична казна". Овој систем не е без недостатоци, но тие се минорни во споредба со недостатоците на постојниот систем за одмерување на паричната казна. Се чини дека токму сега е моментот конечно да решиме дали ќе го вградиме овој модел и во нашето кривично право.

е) **Условна осуда со заштитен надзор.** Овој институт фигурира во нашето кривично право од 1979 година, но, колку што мене ми е познато, тој ниту еднаш не е применет во практиката. Затоа, сосема се разбирливи барањата за преиспитување на потребата од неговото постоење како општ институт на кривичното право.

2. ПОСЕБЕН ДЕЛ

а) **Преиспитување на степенот на репресивноста.** Кривичното законодавство на поранешната југословенска федерација по својата строгост котираше мошне високо меѓу европските кривични законодавства. Дури беше оценето како едно од најстрогите кривични законодавства во светот! Иако новиот Устав на Република Македонија ја укина смртната казна, оваа оценка во целост важи и за сегашното македонско кривично законодавство, бидејќи тоа е преземено како правно наследство од поранешната СФРЈ. Затоа сметам дека од овој непријатен епитет треба што побргу да се ослободиме, така што претстојната реформа ќе се ползува и за ревизија на извонредно строгите казни што се пропишани за одделни дела. Исто така, треба да се преиспитаат и мошне широките казни рамки што се предвидени за редица кривични дела.

На тоа не обврзува и ставот на нашата јудикатура, која од самиот почеток пројавуваше значително поголемо чувство за справедливост од законодавецот, зашто при одмерувањето на казните речиси редовно се определуваше за казни кои гравитираа кон посебниот законски минимум. На тој начин таа демонстрираше казнена политика која претставуваше своевидна "тивка ревизија" на казнената политика вградена во кривичниот закон, не обрнувајќи се на критиките дека форсира блага казнена политика.

б) **Нова систематика на посебниот дел.** Радикалните промени во нашиот општествено-економски и политички систем навестуваат промени и во постојниот систем на вредности како и нова хиерархија на вредностите во тој систем. Ако колективизмот му го отстапува местото на либералниот индивидуализам, логично е да се очекува дека на врвот од таа хиерархија конечно ќе избие човекот - граѓанинот и неговите основни слободи и права.

Системот на посебниот дел би требал да се изгради така што и формално ќе биде сообразен со новата хиерархија на вредностите во општеството. Токму затоа, посебниот дел не би требало и натаму да започнува со групата на кривичните дела со кои се штити уставниот поредок на државата и нејзината безбедност, туку со некоја од групите што содржат инкриминации против основните слободи и права на граѓаните (на пример, со групата на кривичните дела против животот и телото).

в) **Изборните и другите кривични дела против политичките права.** Укинувањето на кривичните дела против самоуправувањето (што од за мене од непознати причини премногу се оддолжува), ќе го отвори проблемот на систематската позиција на изборните деликти, кои, по некоја чудна логика, беа систематизирани во рамките на

главата што ги содржи кривичните дела против самоуправувањето.

Овој проблем би можел да се реши така, што во рамките на главата за кривичните дела против слободите и правата на граѓаните, би се востановила посебна подгрупа, резервирана само за кривичните дела против политичките права на граѓаните. Во неа, покрај постојните кривични дела против политичките права, би биле систематизирани изборните кривични закони, како и некои нови кривични дела со кои ќе се обезбедува заштита на други (нови) политички права на граѓаните (на пример, правото на политичко организирање, правото на законска иницијатива, правото на граѓаните да иницираат распишување референдум итн.).

Тихомир ВЕЛКОВСКИ*

ЗА ПРИТВОРОТ И НЕКОИ ОДЛУКИ НА ВРХОВНИОТ СУД

Дами и господа,

Чувствувам задоволство да го поздравам ова Советување од името на Врховниот суд на Република Македонија и да му пожелам успешна работа, бидејќи и Врховниот суд е еден од иницијаторите за ова Советување.

Сакам да укажам на две работи:

- Прво, во врска со притворот, за што спомна и дискутантот пред мене и,

Второ, во врска со некои одлуки на Врховниот суд, што беа предмет на некои дискусии.

Како што ни е познато на сите, Уставот на Република Македонија повеќе пати беше предмет на стручна расправа, почнувајќи од Предлогот за донесување, а особено по Нацртот, по кој што имаше и јавна расправа. Иако оваа расправа не беше долготрајна, сите ние дадовме свој придонес, а Врховниот суд организираше и стручна расправа со претставници на сите правосудни органи и други докажани правни стручњаци, на која беа присутни и изготвувачите на текстот на уставот. Дobar дел од предлозите што произлегоа од оваа расправа беа прифатени и внесени во конечниот текст на уставот. Меѓутоа, колку што мене ми е познато, во чл. 12, ст. 5 од Уставот не беше предвидено никакво ограничување на времетраењето на притворот до 90 дена, бидејќи ако имаше такво нешто ние веднаш ќе реагиравме. Како што бевме известени од предлагачот, таа уставна одредба е вметната дополнително на расправа пред Уставната комисија. Со ваквата одредба ние се запознавме по донесувањето на Уставот и, искрено да Ви кажам, зборувам како судија - практичар, бевме вчудоневидени. Потсетувам дека во Уставот на СРМ (во врска

---

* Претседател на Врховниот суд на Македонија (сега член на Републичкиот судски Совет)

со притворот), беше предвиден притвор до подигање на обвинение во траење до 6 месеци и тоа:

- до еден месец, што го определуваше истражниот судија;
- уште два месеца можеше да го продолжи советот на истиот суд;

- а Врховниот суд можеше да го продолжи притворот уште за три месеци.

После подигање на обвинението, до правосилност на донесената пресуда, немаше ограничување во врска со времетраењето на притворот.

Идентична одредба имаше и во Уставот на СФРЈ.

Со уставот на Република Македонија, како што реков порано, се предвиде времетраење на притворот до 90 дена, без да се определи дали притоа се мисли на притвор до подигање на обвинението или за притвор до правосилност на пресудата. Очигледно ваквата одредба не стави во дилема што да правиме понатаму: Дали да продолжиме со примената на ЗКП (преземен како републички пропис), или пак да го примениме непосредно Уставот?!

Сите практичари знаат дека во сегашни услови објективно е неможно постапката по тешки кривични дела (крвни деликти, стопанско-сметководствени, кривични дела каде е потребно психијатриско посматрање), правосилно да заврши до 90 дена. Притоа, мислам дека неможноста доаѓа оттаму што по завршената истрага е потребно време јавниот обвинител да го проучи предметот и да подигне обвинение, па време што му е потребно на судот да го подготви и да го одржи главниот претрес, па времето потребно во жалбената постапка и времето што е потребно второстепениот суд да донесе одлука. Притоа, не го земам предвид времето што му е потребно на третостепениот суд за кривични дела каде што е предвидена жалба и на второстепената одлука. Ако се следи внимателно постапувањето во сите фази на постапката, што ги наброив, сами ќе заклучите дека рокот од 90 дена изминал пред да дојде предметот до второстепениот суд. А доколку второстепениот суд ја укине првостепената пресуда и постапката пред првостепениот суд започне одново на главен претрес, веднаш се наметнува неминовното прашање: Уште колку време е потребно за нов главен претрес, за допесување нова првостепена одлука и доставување на истата до странките и нивните бранители, за нова жалбена постапка, за нова второстепена (евентуално третостепена) пресуда, со која може предметот да се врати на првостепениот суд на повторно судење и т.н.? Навистина, тешки дилеми кои го принудуваат Врховниот суд на Република Македонија да свика стручно советување за да ги консултира стручњациите од правната теорија и практичарите, како и составувачите на Уставот. Заклучокот од ова Советување беше: Врховниот суд да донесе начелно мислење за времетраењето на притворот, така што Уставот

ќе го примени, ограничувајќи го селективно времетраењето на притворот до 90, дена до подигањето на обвинението.

И покрај тоа што во конкретниот случај се определивме за директна примена на уставното решение, сметаме дека ова прашање задолжително треба да биде разрешено со соодветен пропис, заради што веднаш се обравивме до Претседателот на Уставната комисија (инаку претседател на Собранието на Република Македонија), до Претседателот на Републиката и Претседателот на Владата, со предлог чл. 12, ст. 5 од Уставот на Република Македонија да се дополни. Но, до денес, од тоа наше обраќање не гледаме дека нешто е преземено. Известен сум дека, доколку дојде до измени на Уставот, овој наш предлог ќе биде земен предвид.

Ова е првото прашање за кое сакам да зборувам.

Второто прашање, за кое се јавив да дискутирам, е нападот на почитуваниот професор Марјановиќ на судиите во нашава Држава, особено на неколку одлуки на Врховниот суд во врска со изборите во 1990 година. Морам да потсетам дека почитуваниот Професор, неznam дали е тука некаде, ја користи секоја прилика да ги нападне одлуките и судиите на Врховниот суд, бидејќи тие не мислат исто како него. Тоа го стори и пред Уставниот суд, кога се расправаше за сосема друга работа, односно за Уставното право на слободата на мислењето, тоа го стори и во една ТВ емисија, а и во Министерството за внатрешни работи, кога се дискутираше за нови облици на кривични дела. Видовте дека тоа го стори и денеска овде. Всушност, случајот се однесува на жалби на кандидати за пратеници од партијата, чиј претседател е професорот Марјановиќ, кои жалби Врховниот суд ги одби како неосновани.

Посебно сакам да одбележам дека во случајов се работи за изборна постапка за пратеници, и конкретно се одлучуваше во таа изборна постапка според изборниот закон, во кој, покрај другото, недвосмислено е наведено дека доколку наведените причини во жалбата не се од битно влијание за резултатите од изборите, истите нема да се поништат. Колку што јас сум известен, противкандидатот за пратеник, кој што е избран, имал повеќе од 800 гласа од кандидатот на партијата на чие чело е професор Марјановиќ. Од сево ова произлегува дека и да се одземеа 20-30 гласа на противкандидатот за пратеник, битно немаше ништо да се измени, бидејќи тој ќе имаше значително поголем број гласови, односно повеќе од 700. Ова значи, дека Врховниот суд правилно го применил Законот.

Друго е прашањето дали некој фалсификувал гласачко ливче, со што би се јавило сомнение за сторено кривично дело. Ако професорот мисли дека има основано сомнение за поведување на кривична постапка, тогаш секој од нас со право би можел да се запраша: Зашто тоа не го пријави до надлежниот орган? Или пак, очекувал наместо него тоа да го стори друг, или Судот веднаш да от-

почне кривична постапка?

На сите ни е познато како тече постапката, дека по пријавата ќе треба да се произнесе надлежниот јавен обвинител, а ако тој истата ја отфрли, тогаш пријавителот може сам да ја продолжи кривичната постапка. Изгледа до новите парламентарни избори ќе бидеме принудени на секој собир да ги слушаме нападите на професор Марјановиќ во врска со некои одлуки на Врховниот суд, а се однесуваат на спроведените избори во 1990 година.

Она што сакам во оваа прилика посебно да го подвлечам е потребата од чувањето на личноста и интегритетот на судијата што учествува во донесувањето на одлука на суд која не е по наш "кеиф". Ние може да изнесуваме забелешки на некои судски одлуки, да дискутираме за работата на судот и тие дискусии и забелешки може само да ни помогнат да ја збогатиме праксата и преку размена на мислења да придонесат да дојдеме до нови сознанија, поблагопријатни за разрешување на определени случаи, но никако не би требало да си дозволиме да дискутираме и да ставаме забелешки за конкретен судија кој одлучувал во донесувањето на одлука, бидејќи тој секогаш настапувал во името на Судот.

Благодарам на вниманието.

ЗА РЕФОРМАТА, ДОЖИВОТНАТА РОБИЈА И ПРИТВОРОТ

Дозволете во смисла на темата на советувањето да ги изнесам своите ставови околу она што Господата професори го изнесоа во своите реферати. Двата реферата на господата Камбовски и Ѓорѓи Марјановиќ се околу потребата за тнр. трансформација или изградба на казненото право. Дали ќе треба да се мени името или ќе треба да остане истото, дали околизација на дејствување за повеќе закони и дали, на крај, ќе треба да говориме пак за некоја реформа. Господа, во целиот свет уставот се вика конституција. Ние донесовме Устав на Република Македонија како Држава и штом имаме уставна држава, не можеме да употребуваме термин "реформа". Мораме да создадеме свое право, дали тоа ќе биде од сферата на кривичното право или од цивилното право, или слично, тоа е одвоено прашање. Сакам да речам следново. Тоа што е кажано во Уставот и Уставниот закон за спроведувањето на Уставот, ќе треба да се почитува. Имено, навистина е во право Господин Камбовски кога во рефератот вели: "Имаме право на глупост". а тоа е за примечата на двата закона - Кривичниот закон на Република Македонија и Законот на Република Македонија (општ и посебен дел). Во последниот имаме заштита на Социјалистичка Федеративна Република Југославија. Значи, имаме заштитен објект кој воопшто не постои. Не само кај нас, туку тоа го нема никаде на земјината топка. Заради тоа сакам да го речам и ова: "Ако веќе е поминат рокот за усогласување, а законите се уште не се усогласени ќе треба да се применува Уставот. Тоа е основно начело во правната наука. Ние во тој Устав предвидовме дека не можеме да изречуваме смртна казна. Не донесовме измени за тоа до кога тие закони ќе се применуваат. Кои од судовите ќе изрече смртна казна? Никој. Или, кој треба да заштитува или тужи за некој објект што не постои? Тоа значи, дека не треба да имаме двојно законодавство. Понатаму, во рефератот стои дилема - дали инструментално или

---

* Пратеник во Собранието на Република Македонија

либерално казнено или кривично право. Јас се определувам за вториот - Либерално право затоа што инструменталното само говори како инструмент, а инструмент може да биде само одредена казна. Порано се говореше за бескласно општество, кое се претвори во општество на работници. Сите од инженери станаа работници, од доктори станаа работници, од работници станаа директори. Сите станавме работни луѓе на некој начин. Значи, создадовме две класи и за да го напуштиме тој систем поадекватен и посодржински е вториот термин.

Денеска стана збор за видовите на казни. Мене посебно ми падна во очи тоа што го слушнав за замената на смртната казна и место неа изрекување на доживотна робија. Господа, ние немаме замена за смртната казна, затоа што во Уставот таква казна не постои. Таа е исто така забранета и ние не можеме со закон да бараме замена на нешто што не постои. Меѓутоа, ако сме имале една казна како средство за запирање на еден потешок криминал, тогаш може да стане збор за тоа дали е адекватно предвидената казна од 20 години за потешки дела или групни дела, извршени од еден или од група извршители, за кои во законот била предвидена смртна казна, може да се примени временска поголема казна. И доживотната робија, е временска казна, што значи дека ќе треба да менуваме систем. Таа казна, ако биде доживотна, не ќе може да ја донесат судиите, како и другите казни, која со помилувања, со други режими на издржување и таа казна ќе се намали. А ако еднаш таа казна се намали, тогаш таа веќе не е доживотна и ги добива сите други атрибути. Добро е за размислување што во други закони неа ја има, не кај нас, туку во други земји, но при одредувањето и изрекувањето на казната, судот одредува термин во кој ќе се каже дека оваа казна не може да подлежи на помилување или по друг основа да се бара смалување до одреден временски период. Тогаш би имало смисла оваа казна да се применува.

Понатаму сакам да говорам за притворот. Господа, кога го спомнав Уставот, тој кажува дека притворот ќе трае 90 дена. Ние немаме притвор пред изречување на пресуда и по донесување на пресудата. Уставот е јасен. Говори за притвор во траење од 90 дена, што значи истекот на времето од 90 дена е услов оној против кого е поведена постапката, да има виза за излегување од притвор. Основната тенденција на законот е обезбедување присуство на обвинетиот. Ние го обезбедуваме присуството на обвинетиот за да му судиме, а ако сакаме да му судиме, државата нека се организира и нека му пресуди во тој временски период од 90 дена. Ако некој не е готов и нема сила некого да го оптужи и сето тоа да заврши во време од 90 дена, нека не ја почнува таа работа. Ние во нашето кривично-процесно право немаме предвидено институт распит на обвинетиот во својство на сведок. Ние преголемо право даваме на оштетениот.

Кај повеќе од 90% од крвните деликти последицата од извршување на делото е дејствие на оштетениот, односно на покојниот. Затоа да се воведат институт - распит на обвинет во својство на сведок. Обвинетиот дури тогаш не ќе може да се брани како умее и знае. Ќе подлегне на корекција за давање на лажен исказ.

АЛТЕРНАТИВИ НА КАЗНАТА ЗАТВОР

Затворската пренаселеност во многу земји денес ја отежнува правилната примена на Стандардниот минимум на правилата за третман на затвореници што Организацијата на Обединетите Нации ги усвои уште во 1956 година. Оттука, постојаното настојување за редукација на затворската популација. Во тоа настојување се почесто се забележува и барањето на криминолошко-пенолошката и кривично-правната мисла за примена на алтернативи на казната затвор. Притоа, се истакнува дека тие претставуваат дури и поефикасни средства за третман на престапниците, со што се укажува и на нивното значење како дел на движењето за депенализација и декриминализација.

Имено, со право се истакнува дека со нивната примена се обезбедува поголема поврзаност, односно усогласеност на овие кривични санкции со природата и тежината на престапот (стореното кривично дело), со личноста на престапникот и средината во која живее како и со барањето за заштита на општеството. Притоа, се предлага следнава листа на алтернативни мерки како начин да се избегне непотребното затворање:

1. Вербални санкции, како што се опоената, укорувањето и предупредувањето;
2. Условна осуда;
3. Статусни казни;
4. Економски санкции и монетарни казни, како што се паричните казни и ден-парични казни;
5. Наредба за конфискација и експропријација;
6. Реституција на жртвата или наредба за компензација;
7. Суспендирање или одлагање на пресудата;
8. Пробација и судски надзор;

---

* Доцент на Факултетот за безбедност во Скопје

9. Наредба за некоја општокорисна работа;
10. Упатување во некој поправен центар;
11. Домашен притвор;
12. Друг вид неинституционален третман;
13. Комбинација на горенаведените мерки.

Примена на алтернативни мерки на казната затвор се предлага и во периодот по донесувањето, односно за време на извршувањето на пресудата со која е изречена оваа казна, како што се:

1. Условен отпуст и куќи на половина пат;
2. Ослободување заради работа или школување;
3. Разни форми на отпуштање со давање збор;
4. Простување на казната;
5. Помилување.

Притоа, освен во случајот на помилување, се предлага примената на овие мерки да се врши под надзор на судот или на друга компетентна независна власт.

Примена на алтернативи на затворањето се предлага и во периодот пред започнувањето на судската кривична постапка.

Без сомнение е дека се предлага примена на флексибилни мерки како алтернатива на затворањето, односно на казната затвор, кои можат да бидат и мошне ефикасни. Но, некои од нив, очигледно, претставуваат и мошне тешки казни. Заради тоа VIII Конгрес на Обединетите Нации за превенција на криминалот и третман на престапниците, што се одржа во Хавана 1990 година, усвои "Стандарден минимум на правила на Обединетите Нации за неинституционалните мерки", (The Tokyo Rules), во кои, меѓу другото, се предвидуваат и мошне строги услови за нивната примена како минимум заштита на лицата спрема кои ќе се изрекнат. Тоа се однесува особено на контролата и надзорот над нивната примена, должината на нивното траење, условите за нивното изрекување, третманската постапка, како и постапката во случај на кршење на определените услови во текот на нивната примена. Притоа, меѓу другото, се укажува дека нивната примена е во настојување да се зголеми вклучувањето на пошироката заедница во поцелосното исполнување на кривичната правда, посебно во третманот на престапниците, односно во развивањето на чувството на одговорност кај престапниците.

Посебно треба да се истакне одредбата според која, со примената на Правилата, односно алтернативните мерки, треба да се настојува да се обезбеди вистинска рамнотежа меѓу правата на престапниците, правата на жртвата и грижата на општеството за јавната сигурност и превенцијата на криминалот.

Алтернативните мерки на казната затвор треба да се пропишат, односно применат и кај нас во обем поголем од досегашниот, така што нејзината примена (примената на казната затвор)

секогаш да се јави како крајно средство. Впрочем, големиот број разновидни криминални однесувања бара и поразновидни мерки за нивно спречување. Притоа, се разбира, нивното пропишување, односно примена треба да е усогласена со политичките, економските, социјалните и културните услови на нашата земја, како и со целите и задачите на нашиот кривичноправен систем. На тоа инсистираат и наведените Правила на Обединетите Нации, што треба да се има предвид во претстојната реформа на нашето кривично и кривично-извршно законодавство.

ЗА ПРИТВОРОТ И ЛИШУВАЊЕТО ОД СЛОБОДА

Осврнувајќи се на некои аспекти во фактичката состојба на нашето кривичноправно законодавство во овој момент чувствувам да го кажам следното:

Во нашава држава од неодамна имаме чудна состојба во кривичноправното законодавство и во праксата што тоа неминовно ја носи со себе. Така, ни се случи на една страна да имаме признаена европска граѓанска тетратка - Устав на самостојна независна држава Република Македонија, а на друга страна затечени сме во едно старо и изминато кривичноправно законодавство на држава што не постои, на поранешната СФРЈ, во која, патем речено, имаше поголем степен на законитост во примената на законите.

Наоѓајќи се сега во една ваква положба, во нашата новосоздадена самостојна држава и во Нашето кривичноправно законодавство се јавуваат некои дилеми и правни проблеми. Тие резултираат од истовременото постоење на еден наш самостоен граѓански Устав, нови реални состојби во животот, наспроти старото кривично законодавство. Имаме и присуство на кривичноправна пракса за која, пак, најзаслужен е Врховниот суд на Македонија. Тој е ставен во незгода заради споменатите состојби и заради неорганизираното судство за кое е виновна или заслужна нашата млада држава.

Еве еден обичен пример кој јасно говори во што сме западнале ние како држава, судство, адвокатура и сите луѓе воопшто, врз кои најмногу непосредно се одразува сето тоа. Тоа е мерката притвор во кривичната постапка.

При постоење на Уставна определба дека притворот може да трае, по одлука на судот, најдолго 90 дена од денот на притворањето и при состојба на судска пракса каде што притворите и денес траат повеќе од 90 дена, по решенија на судовите на РМ, имаме една чудна

---

* Адвокат од Скопје

појава - непочитување на Уставот од страна на судовите во државата.

На ова советување и по повод оваа појава имавме прилика да слушнеме интересно објаснување од страна на претседателот на Врховниот суд на Македонија г-динот Тихомир Велковски. Тој објасни дека уставотворецот, мислел на 90-дневен притвор, но од подигнувањето на обвинението, од поднесувањето на обвинителниот акт од страна на овластениот тужител, па натаму. Потоа, притворот се врзува и за правосилноста на предметот. Ваквото становиште е: прво, право на заземање начелни ставови и правни мислења на Врховниот суд на Македонија и второ, правно мислење, личен став и толкување на Уставот лично на Претседателот на судот како правник и практичар.

Но, ваквите сфаќања, правни мислења и начелни ставови, дури и толкувања на Устав, јас, како правник и адвокат не можам да ги прифатам. Еве зошто.

Се знае што е Устав, кој го донесува и кој го толкува. Инаку, за мене е прифатлива само една теза: тоа што го мислел законодавецот, тоа и го предвидел во Уставот, а тоа што е во Уставот, тоа треба да е во важност. Сето друго води само кон неуставност.

Притворот е само една мерка и тоа треба да биде, а не и однапред предодредена санкција - казна, која на крај ќе се покрие со пресудата. Многу погрешна е и незаконита, па и противуставна тезата за врзување на притворот со кривичното дело и правосилноста на пресудата, во секој случај. Точно се знае кога притворот е задолжително врзан со делото и за кои и какви дела тоа се однесува, бидејќи притворот, по својата суштина, претставува само определена мерка во кривичната постапка.

Ваквата состојба предизвикува една дилема: што е со презумпцијата на невиноста на граѓанинот и што е со уставно загарантираните слободи и права на човекот и граѓанинот. Што ќе се случи кога било кој човек е притворен под основи на сомнение (или под основано сомнение) дека е сторител на определено кривично дело, па поминале шест, осум месеци, а може и повеќе, до правосилноста на делото, а не се докаже виноста на притворениот за стореното дело? Значи, притвореното лице е невин граѓанин или човек. Слободата е неосновано одземена на неуставен начин.

Доколку во вакви ситуации, кои се можни, се почитуваше Уставот, гревот на државата и болката на човекот ќе беа помали. Дали уставотворецот не мислел на ова, а не на она противуставно однесување на судовите во нашата држава? Јас мислам, како човек и како правник, дека токму ова е целта на уставната определба - во притвор најмногу 90 дена од денот на притворањето.

Заради ваквата состојба на работите, а по повод неусогласеноста на одлуките на судовите за времетраењето на мерката притвор со уставната определба, предлагам овој собир да

даде иницијатива до Уставниот суд на Македонија за испитување на уставноста на сите судски решенија со кои се определува мерката притвор во времетраење повеќе од 90 дена, во судовите на Република Македонија.

Сметам дека час покоро, заради принципот на уставност, единствено на овој начин ќе се разреши дилемата. За секој човек и граѓанин ќе биде јасно, а уште повеќе за судовите, што сакал уставотворецот да постигне и дали во праксата имаме неуставно постапување на судовите по прашањето на времетраењето на притворот.

Од друга страна, имаме интересна појава и кај полицијата, која исто така, по прашањето на времетраењето на лишување од слобода го толкува Уставот на свој начин. Така, уставната определба дека ваквото лице треба во рок од 24 часа да биде изведено пред суд, па судот да одлучи за законитоста на лишувањето, полицијата ја толкува на начин што вели - ДА, 24 часа, ама во една полициска станица. Па така се пробива горната граница од 24 часа, на начин што лишените лица се шетаат од една во друга полициска станица и така секое присуство во нова станица се третира како ново лишување од слобода, лишување од слобода само за себе. На тој начин, додека лишените од слобода дојдат пред суд и додека истражниот судија одлучува дали има основи за притвор или нема, тие поминуваат и по два-три дена во полициските станици. За ваквата појава притворените лица изјавуваат во записници пред истражните судии, или како обвинети пред судовите.

За да се избегнат сите овие толкувања и импровизации кај лишувањето од слобода и кај притворот треба јасно и недвосмислено да се каже што е право на полицијата, на судот, а што на човекот и граѓанинот во практичната примена на уставно загарантираните должности и права на институциите на државата, од една страна, наспроти слободата и правата на граѓаните загарантирани со Уставот.

Постои уште едно чувствително прашање во врска со притворот и со остварувањето на правата на притвореното лице. Имено, на притворениот му се доставуваат документи, како што се решението за продолжување на притвор или обвинителниот акт. Роковите за правните лекови почнуваат да течат од денот на приемот на документите од страна на притвореното лице, а бранителот истите ги прима подоцна и во најголем број случаи, предоцна - по изминатиот рок за жалба или приговор. Ова има посебно значење ако лицето не го знае јазикот, ако е неписмено или е странец. Токму тука се јавува еден чувствителен правен проблем, а тоа е правото на вистинска потполна одбрана на притвореникот. Ова го велите од причина што притвореното лице може да се брани само делумно, а не потполно. Со ваков начин на делумна и нестручна одбрана се поставува и прашањето дали со ова не му се одзема или не му се ограничува

правото на вистинска одбрана на притвореното лице. Тврдам дека на ваков начин притвореникот не може да добие одбрана како што му следува. Ако пак ова прашање го разгледаме сестрано, лесно ќе заклучиме дека преку повредата на правото на одбрана, длабоко се задира во основните слободи и права на човекот и граѓанинот загарантирани со уставот.

Мислам дека токму така се исполнети условите за заземање начелен став од страна на Врховниот суд на Македонија. Па додека се востанови ова право во идниот ЗКП на нашата држава, а заради правото на вистинска - потполна одбрана на притворените лица, предлагам сите писмена на притворените лица да им се доставуваат во присуство на нивните бранители или роковите за правните лекови кај притворените лица да течат од денот на приемот на решението или актот од страна на бранителот. Само вака не би било попречувано правото на потполна одбрана на притвореното лице и не би доаѓало до состојба на манлива одбрана, пропуштање на правните лекови и би се заштитиле основните права на човекот и граѓанинот загарантирани со Уставот. Сето тоа би било во согласност и со презумпцијата на невиност на граѓаните како висок принцип на кривичноправното законодавство и пракса во развиениот свет.

ПРЕДЛОЗИ ЗА ПОДОБРУВАЊЕ НА ПОЛОЖБАТА НА ЖРТВАТА ВО КРИВИЧНОТО ЗАКОНОДАВСТВО НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

1. Виктимолозите се тие кои ја преиспитуваат и доведуваат во прашање тезата според која, со тоа што државата наместо жртвата ја презела обврската и одговорноста сторителот да го гони и казни, дека со тоа се исцрпува нејзината грижа за правата и интересите на жртвите (кои, патем кажано, не можат и не смеат да се сведат само на гонење и казнување). Всушност, виктимолозите ја развиваат тезата за запоставените или "подзаборавените" интереси на жртвата во кривичното право. Поинаку кажано, за сметка на перманентната грижа за подобрување на правата и интересите на сторителот и неговата положба во кривичното законодавство (што, несомнено, е значајна цивилизациска придобивка) како да се запоставени и потиснати во втор план правата и интересите на жртвата на кривичното дело. Во овој контекст, значајни се инсистирањата на виктимолозите за подобрување на положбата на жртвата во кривичното законодавство кое, меѓу другото, ќе се постигне со поголемото уважување на виктимолошките сознанија. Тоа, според нив, исто така е еден од начините за решавање на кризата во функционирањето на кривичното правосудство, а тоа, од своја страна, претставува солидна основа за остварување на значајна глобална цел за подобрување на квалитетот на животот во човековата заедница. Имено, со подобрувањето на положбата на жртвата ќе се придонесе за спречувањето на виктимизацијата (примарна и секундарна), односно на вкупните страдања на човекот (предизвикани со криминалитетот), а со тоа ќе се подигнат на повисоко рамниште и стандардите на човекото живеење.

Каква е состојбата со нашето кривично законодавство и дали

---

* Асистент на Факултетот за безбедност во Скопје

оценките за положбата на жртвата што претходно се дадени се однесуваат и на него? Би се согласиле со констатацијата (изнесена во воведниот реферат на проф. Матовски), за подобрување на процесната положба на оштетениот (законска терминологија за жртвата - н. з.) во кривичната постапка како константа во повоениот развој, на поранешното југословенско кривично право. Кон ова би додале дека ваквата констатација се однесува и на кривичното законодавство од областа на материјалното кривично право. Меѓутоа, се работи за генерална тенденција која, сама по себе, не значи дека во изминатиот период немало и одредени лутања, заблуди, па дури и враќања назад токму во однос на наведената положба на жртвата. Од тие причини и задачата што пред себе си ја поставивме, е да укажеме на некои од можните решенија за подобрување на положбата на жртвата, како во материјалното, така и во процесното кривично законодавство.

2. Во Кривичниот закон на Република Македонија - општ и посебен дел, во делот кој ги пропишува општите правила за одмерување на казната, поточно во членот 41, се зборува за тн. олеснувачки и отежнувачки околности. Меѓу нив изрично не се спомнува улогата на жртвата. Во однос на ваквото законско решение во теоријата се развиле, во основа, две стојалишта. Според едното, наведениот член не е неопходно да се менува, ами е доволно со негово правилно толкување од страна на судот, а во рамките на веќе предвидените околности (при што посебно се апострофира формулацијата од наведениот член: "околностите под кои е сторено делото" под кои, по правило, се подразбираат средствата, начинот, времето и местото на извршувањето на делото, како и карактеристиките и придонесот на жртвата и нејзиниот однос со сторителот - н. з.). Вакво мислење застапува на пример Ж. Хорватик. Наспроти ова е сфаќањето според кое неопходно е провокативното однесување, односно однесувањето и личните карактеристики на жртвата да бидат пропишани како посебни околности релевантни при одмерувањето на казната, судската опомена и условната осуда (Н. Ристановик, З. Шепаровик и др.).

Прифаќајќи го второто сфаќање, предлагам во престојните измени на кривичното законодавство карактеристиките на жртвата и нејзиното однесување да бидат внесени како релевантни околности при одмерувањето и индивидуализацијата на кривичната санкција (ова како начело според кое: индивидуализацијата спрема сторителот не ја исклучува индивидуализацијата спрема жртвата, т.е. земање во предвид на сите релевантни околности во врска со неа. При давањето на овој предлог, напоменуваме дека околностите поврзани со жртвата, ќе се земат во предвид само под претпоставка тие веќе да не се внесени во битието на делото!

Исто така, ги подржуваме заложбите за вклучување на надо-

местот на штетата како посебна кривичноправна мерка во регистрот на кривичните санкции. На тој начин кривичните судови можат самостојно да се одредат спрема сторителот на кривичното дело (особено против имотот) или со неа да се замени друга изречена кривична санкција под исти околности под кои е можно на сторителот да му се ублажи казната или да му се изрече некоја друга санкција за предупредување, односно воспитна мерка кога се работи за малолетник.

Во прилог на оваа наша заложба одат не само мислењата на некои автори кои се занимавале со ова прашање (најконсеквентна при нејзиното елаборирање сметам дека е Н. Мрвиќ во нејзината докторска дисертација под наслов: "Надокнада штете причиниене кривичним делом", 1991), ами и одредени конкретни решенија во некои странски законодавства (пример, обештетување на жртвата на кривичното дело постои во кривичноправниот систем на Германија како посебна кривична санкција, додуша само во рамките на малолетничкото кривично законодавство; реституцијата како кривично правна санкција во САД и В. Британија).

Понатаму, предлагаме на бремената жена да и се даде засилена кривичноправна заштита од нападот на нејзиниот живот и тело (како квалификаторна околност да стане елемент на битието на делото). Интересно е дека во нацртите на кривичните закони на Македонија и Херцеговина од 1977 г. било предвидено построго казнување во случај на убиство на бремена жена, но во конечната верзија оваа одредба изостанала. Оправданоста за ваквата инкриминација (дополнета со кривичното дело тешка телесна повреда на бремена жена) се наоѓа во намалената способност на брачната жена да се одбрани од напад, како и во фактот дека извршувањето на овие дела носи во себе зголемен степен на бруталност и нечовечност и укажува на поголем степен на општествена опасност на сторителот (во таа смисла Џ. Ристановиќ). Проблемот што притоа може да се јави е можноста односно неможноста да се знае, односно забележи дека се работи за бремена жена, што бара посебна претпазливост при пропишувањето на наведените кривични дела.

Кривичниот закон на РМ ја ускратува кривичноправната заштита на половата слобода на жената која живее во брачна заедница, односно не се работи за кривични дела (силување, обљуба над немоќно лице и присилување на обљуба - чл. 94, 95 и 96 КЗ РМ) само затоа што лицето кое го извршило делото се наоѓа во брачна заедница со жртвата. Ова не само што е во спротивност со современите виктимолошки сознанија, туку е во спротивност со барањата од Декларацијата за основните принципи на правдата во врска со жртвите на криминалните дејствија и жртвите на злоупотребата на власта, донесена од страна на ООН (1985 година) во која, меѓу другото, се инсистира на потребата од посебно внимание што треба да и

се посвети на кривичноправната заштита на жените. Затоа се залагаме кај овие дела да се укине решението со кое објектот на заштита е условен со брачниот статус.

3. Подобрувањето на положбата на жртвата (односно оштетениот според законската терминологија) во кривичното процесно законодавство би го свеле на три основни пункта: 1) правото на жртвата на (по)активна улога во кривичната постапка; 2) правото на жртвата на информирање од страна на судот за нејзините права; 3) правото на жртвата на обезбедување правна помош.

Во однос на првиот пункт за подобрување на процесната положба на жртвата, респектирајќи ги сите досегашни унапредувања на оваа положба во досегашните закони за кривичната постапка, би констатирале дека се уште не се исцрпени сите можности жртвата да има статус на странка во кривичната постапка. Имено, факт е дека жртвата не е странка во постапката, освен во случаите кога се јавува како приватен и супсидиарен тужител и кога во отсуство на јавниот обвинител на главниот претрес во скратена постапка го застапува обвинението. Во сите други случаи жртвата не е странка во постапката, па нејзиното вистинско влијание на текот на постапката е симболично, поточно се сведува на правото на жалба на одлуката за трошоците. Затоа предлагаме, меѓу другото, на жртвата да и се гарантира правото на жалба против одлуката на судот за имотноправното побарување. На ова би се надоврзал и предлогот жртвата да може да се жали на решението на судот со кое се упатува на парнична постапка. Сметаме дека на тој начин, во извесна мерка, ќе се надмине досегашната пракса на кривичните судови да не решаваат по имотноправните барања на жртвите. Достаточна причина за упатување на парница се состоела во фактот дека со тоа постапката се одолговлекува. Всушност, судот, упатувајќи ја жртвата на парница, и нуди еден неизвесен и макотрпен пат за остварување на нејзините права.

Понатаму, го делиме мислењето според кое (со Законот за кривичната постапка од 1976 г.) неосновано е укината можноста за кривично гонење по предлог на жртвата. Со тоа драстично е намалена можноста на жртвата да влијае на кривичното гонење, посебно во оние случаи кога водењето на кривичната постапка би и нанело повеќе штета отколку што би ја заштитило. Пример за тоа се кривичните дела што се вршат во рамките на семејството или меѓу други блиски лица, па пред покренувањето на кривичната постапка или во текот на нејзиното траење дојде до помирување на жртвата и сторителот (притоа, може да настапат многу тешки последици за жртвата, доколку сторителот дознал дека сепак, е пријавен и против него е поведена или продолжена постапката). Укинувањето на овој институт е во директна спротивност и со одредбите на споменатата Декларација за жртвата на ООН.

Во образложението на Нацртот на ЗКП (декември 1989 г.) за повторно воведување на овој институт, меѓу другото, се наведува дека "општеството не може да биде повеќе заинтересирано од оштетениот кога се во прашање кривични дела кои го тангираат приватниот живот на поединците, дека институтот не е во спротивност со начелото на легалитет, како и дека преку него ќе дојде до растоварување на судовите".

Реафирмирајќи ги во оваа прилика и другите предлози од споменатиот Нацрт на ЗКП, а кои се однесуваат на подобрувањето на процесната положба на жртвата (како што се на пр. чл. 28, 61 и 63 од Нацртот, а на кои посебно не би се задржале), нашето внимание би го задржале на членот 40 од овој Нацрт, што се однесува на еден нов основ за исклучување на јавноста од главниот претрес. Имено, освен основите предвидени во чл. 288 од сегашниот ЗКП, се предлага и нов: "Заштита на личниот и интимниот живот на обвинетиот или оштетениот". На тој начин се афирмира заштитата на личниот и семејниот живот на човекот (во нашиот случај на жртвата). Антиципирајќи го ваквиот предлог, некои автори се залагаа, со цел да се ублажат ефектите на т.н. секундарна виктимизација, да се пропише обврска на судот да ја исклучи јавноста во секој случај кога се води постапка за некои од делата од сферата на сексуалниот криминалитет (Н. Груцинов - Миловановиќ). се разбира дека предложениот основ за исклучување на јавноста му дава за право на судот тоа да го прави и кај други кривични дела, доколку е тоа неопходно, за да го заштити ова неприкосновено право на човекот.

Согласно чл. 61 од ЗКП, кога јавниот обвинител на главниот претрес се откаже од обвинението, оштетениот (жртвата - н. з.) е должен веднаш да се изјасни дека сака да го продолжи кривичното гонење. Сигурно е дека на тој начин жртвата се става во многу деликатна ситуација, посебно ако нема свој полномошник. Поради тоа го поддржуваме предлогот: судот од оправдани причини да може да определи рок (од неколку дена) во кој жртвата може да даде изјава дали сака да го преземе кривичното гонење или не.

Што се однесува до вториот и третиот пункт за подобрување на процесната положба на жртвата (кои во одредени случаи и се преплетуваат) би го констатирале следното:

- покрај обврската на судот жртвата да ја извести за нејзините права (се работи за права кои и припаѓаат како на сведок, како и оние права кои и припаѓаат врз основа на фактот дека е оштетена со кривичното дело), таа такво известување ретко добива. Но, факт е дека, и кога е известена за своите права, жртвата ретко ги користи (Н. Ристановиќ). Причините за ова се разновидни, но ние на нив нема да се задржуваме. Битно е да заклучиме дека ваквата пасивност на жртвата, сепак, не му дава за право на судот да не ја исполнува својата законска обврска во поглед на известувањето на жртвата за

нејзините права;

- во врска со претходното, се наметнува и прашањето за земање полномошник од страна на жртвата, односно обезбедување на стручна правна помош воопшто, за разни ситуации во кои жртвата може да се најде во текот на постапката. Во таа смисла предлагаме да се преиспита досегашното законско решение според кое на жртвата и се поставува полномошник по службена должност, доколку бидат исполнети следните услови: доколку поднела барање, доколку тоа е во интерес на постапката и доколку се работи за кривични дела за кои е предвидена казна затвор преку пет години (чл. 65, ст. 2 од ЗКП). Нашиот предлог би се однесувал на намалување на наведената граница на казната, како еден од условите за поставување на полномошник, земајќи ја, притоа, предвид имотната состојба на жртвата (посебно ако е таа влошена со стореното кривично дело) поради која не може да ги сноси трошоците на застапувањето.

Исто така, како интересен го сметаме предлогот за пропишување на задолжителна стручна помош, што од страна на судот или од посебна стручна служба, би и се дала на жртвата при поднесувањето на барањето за надомест на штета, односно да се востанови законска обврска за судот и др. државни органи, кои што учествуваат во кривичната постапка, адекватно да го информираат оштетениот за остварувањето на правото на надомест на штета (Н. Мрвиќ).

Сето ова, а и некои други предлози, кои во овој прилог не се опфатени поради ограниченоста на просторот, се надеваме дека ќе придонесат (доколку бидат прифатени) се помалку да се зборува за "историјата на жртвата на престапот како на жртва на постапката". Притоа, пред себе си поставуваме и уште едно прашање: дали е далеку времето кога ќе зборуваме за донесување на посебен закон за заштита на жртвата? Дека ваквите размислувања не се научна фантастика потврдува на пример, и искуството на Германија, каде веќе е донесен ваков закон свесно именуван како "прв закон за подобрување на положбата на оштетениот во кривичната постапка" (д-р Албин Есер).

ПОТРЕБАТА ЗА РЕФОРМА НА КРИВИЧНОТО ЗАКОНОДАВСТВО НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Сметам дека прашањето за реформа на нашето кривично законодавство е особено актуелно, бидејќи сегашната положба со постоење на два кривични закона, предизвикува поголеми тешкотии при нивната практична примена.

Неминовно се налага потребата за обединување, односно ре-кодификација на двата кривични закона, што македонското кривично право би го направило попрегледно и полесно за негова практична примена. На тој начин би се овозможило полесно спроведување на единствена криминална политика во земјата, а со тоа би се уважило уставното начело на еднаквост на сите граѓани пред Уставот и Законите.

Сметам дека заложбата на авторите за прифаќање на изразите: "казнено право", "казнена постапка", "казново дело" и "казнена санкција" е логично и прифатливо од причини изложени во нивните трудови.

По однос на казнените санкции, точна е констатацијата дека затворот и паричната казна се единствени санкции со кои располагаат судовите при практичното решавање на кривичните предмети. Смртната казна е напуштена, а исто така напуштени се и варијациите при изрекувањето на казната затвор. Своевремено, покрај затворот, постоеше и кривична санкција строг затвор која сега веќе не постои.

При извршувањето на казната затвор, точно е тоа дека праксата налага да се применуваат различни варијации како што е издржување на казна во затворена, полузатворена или отворена установа. Сметам дека системот на кривичните санкции би можел да се прошири со изречување на санкции кои би се издржувале во отворени установи, полудневен затвор, викенд казни и т.н.. Исто така, заслужува да се има во предвид и казната -ограничување на слобод-

---

* Претседател на Округен суд - Штип

дата со јавни работи во корист на заедницата.

Точна е констатацијата дека паричната казна во голем број случаи не може да ги оствари целите на казнувањето, поради нејзиното постојано обезвреднување во услови на висока инфлација. Прифаќањето на моделот на "ден-глоба" е целисходно решение и со него целите на казнувањето по правило би биле исполни.

Предвидените мерки за безбедност би требало да претрпат целосна измена. Дел од мерките се нелогични и практично неупотребливи. Така на пример, мерката за безбедност - забрана на јавно истапување, воопшто е неоправдана и долги години само формално е предвидена во Законот без никаква практична употреба. Ни еден орган многу одамна не изрекол таква мерка. Сметам дека дел од мерките за безбедност оправдано се предлага да бидат преземени како казни, какви што се "протерување на странец од земјата" или "забрана на управување со моторно возило".

Неадекватноста на законските решенија ги дезориентира органите на казниот прогон и судовите. Овие органи, врз основа на начелото на законитост, мораат да ги применуваат санкциите онака како што се предвидени во законот. Меѓутоа, сметам дека не може да се прифати како најдобар начин законодавецот да се натера да пристапи кон реформа на казненото право. Сите тие (па и казнено правните) забрани кои се бесмислени и застарени, не може да се применуваат со цел на тој начин "се создаде масовна реакција и граѓански револт кој од законодавецот едноставно ќе ги изнуди потребните промени". Сметам дека таквата примена на законот е неприфатлива. Тоа правосудните органи би ги довело во една непријатна и смешна ситуација со што довербата на граѓаните би ослабнала. Сметам дека поприфатливо е итно да се пристапи кон реформа која би била извршена во најоптимален рок, а Министерството за правосудство аргументирано да истапи пред Владата, а потоа и пред Парламентот за брзо донесување на изготвената реформа.

Заслужуваат внимание предлозите за реформа на кривичното законодавство која би се одвивала во два паралелни колосека.

Прво, да се започне со "голема реформа" која би се доверила на посебна компетентна комисија, која би требало да подготви нов казнен законик и нов законик за казнената постапка.

Второ, паралелно би се пристапило кон "мала реформа", која без одлагање би извршила најнеопходни измени на материјалното казнено право. Притоа, би се изготвил единствен казнен законик со општ и посебен дел, па во општиот дел би се извршиле најнужни измени на постојните решенија во делот на казнените санкции и мерките за безбедност, а во посебниот дел би се извршило нужното усогласување на одделни инкриминации со новите општествени односи при што би се исфрлиле одредбите кои претставуваат анахро-

низам, а би се вовеле нови кривични дела што ги налага животот.

Неопходно е да постои координација помеѓу "големата" и "малата реформа", а тоа на најдобар начин би се постигнало ако и едната и другата реформа ја подготвува иста компетентна комисија.

Меѓутоа, овде е најважно овие предлози да не останат забележани само на хартија без преземање на конкретни дејствија за нивна реализација. Потребно е веднаш да се формира комисија и да се започне со работа.

Особено внимание кај правосудните работници предизвикуваат предлозите за измени на поедини одредби на Законот за кривичната постапка.

Стручниот колегиум на нашиот суд, во начело, прифаќа дека е потребна реформа на дел од одредбите на ЗКП, меѓутоа, смета дека не е потребно на некои одредби да се вршат измени на начин предложен во трудот на професорот Матовски.

Сметаме дека пред се, не е прифатлив предлогот за обврска на судот за известување на обвинетиот и бранителот за седница на второстепениот совет во скратена постапка секогаш кога е изречена казната затвор. Овде постои и недореченост. Веројатно се мисли кога обвинетиот и бранителот бараат да бидат известени.

Прифатливо е да се измени чл. 191, ст. 2, т. 4 и да биде изоставена причината за притвор која е заснована на таканаречното "вознемирување на граѓаните".

Прифатливо е и барањето за предвидување на посебен рок за изјавување правен лек и одговор на жалба, кој рок тече од врачувањето на обвинителниот акт, одлуката или жалбата на бранителот. По однос на овој предлог, во праксата сме имале неколку случаи жалбата да се јави како неблагоприятна, пред се од причини што бранителот примил покасно одлука отколку обвинетиот, па во таков случај доаѓа до штетни последици за обвинетиот, кој е најмалку виновен за тоа.

Скратување на периодот за задолжителна контрола на притворот по подигнато обвинение на еден месец сметаме дека не е потребно, затоа што овие предмети секогаш се под посебно внимание на судиите и непотребно е оптоварувањето со изготвување на посебна одлука за еден месец. Доволна гаранција е ако таа контрола се спроведува како што е сега пропишано во законот (на два месеца).

Сметаме дека воопшто е неприфатлив предлогот за изземање на судија, во ист предмет, кој учествувал во испитување на обвинението пред главниот претрес. Уште помалку е прифатлив предлогот изземањето да се прошири и на судии кои учествувале во одлучувањето по приговорот против обвинението, како и на Претседателот на советот пред кој треба да се одржи главниот претрес, а кој порано ја покренал постапката за испитување на обвинението. Практиката покажува дека судијата, кој учествува во испитување на

обвинението пред главниот претрес, а особено судиите кои учествувале во одлучувањето на приговорот против обвинението, немаат никакво претходно мислење по однос на кривицата на обвинетиот, ниту постои некакво оправдание за нивно изземање. Ова е и невозможно во судовите, затоа што, ако тројца судии учествуваат во одлучување по приговор против обвинителниот акт, а истражниот судија исто така мора да биде изземен, тогаш не е возможно да се изнајдат судии кои ќе решаваат на главниот претрес. Ако се прифати овој предлог, постои опасност судовите да се доведат во ситуација по приговорот за решаваат судии кои судат во граѓанска материја и кои се недоволно стручни за решавање на прашања од кривичноправната област. Во таква ситуација би се постигнал обратен ефект и би се загрозиле правата на обвинетиот.

Прифатлив е предлогот за измена на одредбата што се однесува за установата на таканаречената противтужба при решавање по приватна тужба за кривично дело "Навреда" при што и во тој случај да може таква противтужба да биде подигната до крајот на претресот против тужителот кој во иста прилика ја повратил навредата на обвинетиот. Потребно е ова право да се прошири на сите случаи во кои тужителот по истиот повод на обвинетиот му нанел навреда. Ваквата одредба и до сега предизвикуваше тешкотии во праксата, така што обвинетиот, практично, беше доведен во ситуација да признае дека нанел "навреда" за да може да се здобие со право да поднесе противтужба. Така тој беше доведен во една нелогична ситуација.

Исто така, сметаме дека повторното воведување на установата на гонење по предлог на оштетениот кај определени кривични дела е прифатливо, затоа што без постоење на таа установа, често пати доаѓа до гонење на сторители за лесни кривични дела без оглед на волјата на оштетениот и се скратува потребата да се овозможи помирување на оштетениот и сторителот во текот на постапката.

ОБЈЕКТИВНИОТ УСЛОВ НА ИНКРИМИНАЦИЈА КАЈ НЕКОИ КРИВИЧНИ ДЕЛА ПРОТИВ ВООРУЖЕНИТЕ СИЛИ

Може да се каже дека кривичните дела против вооружените сили претставуваат нови појавни форми на криминалитетот со кои се среќаваат јавните обвинителства и судовите во Република Македонија после укинувањето на поранешните сојузни воено-правосудни органи. Немаме остварено целосен увид, ниту на ова советување се презентирани некакви проблеми на кои наидуваат судовите и јавните обвинителства, посебно при решавањето на кривичните дела против вооружените сили.

Во праксата, сепак, забележуваме определен проблематичен природ од страна на некои јавни обвинителства во однос на прашањето кога настапуваат потешки штетни последици за воената служба, односно кога службата е потешко загромена. Имено, за постоење на некои кривични дела против вооружените сили, според нивниот законски опис, потребно е со нивното извршување да настапат потешки штетни последици за службата или службата да биде потешко загромена (неизвршување и одбивање на наредба - чл. 21. од Кривичниот закон на РМ - општ и посебен дел, спротивставување на стража, патрола, на дежурен и на друго воено лице на служба - чл. 204., повреда на стражарска, патролна или друга слична служба - чл. 209., повреда на чување на државната граница -чл. 210. и поднесување на неистинити работи и извештаи - чл. 211.).

Тука се работи за проблемот на утврдување на таканаречениот објективен услов на инкриминација, кој што се карактеризира со специфичен кривично-правен квалитет и кој што не е предвиден со општиот дел на кривичниот закон, како општ институт на кривичното право. Тој не претставува дејство на из-

---

* Правна служба на АРМ

вршување на кривичното дело, ниту последица на кривичното дело во кривично-правна смисла, иако неговото настапување мора да биде причински поврзано со дејството на извршување на кривичното дело.

Објективниот услов на инкриминација има најмногу сличност со последицата на кривичното дело, бидејќи во реалноста на сличен начин се манифестира како повреда, односно како загрозување. На прв поглед, тој е сличен и со потешките последици кај кривичните дела квалифицирани со потешки последици, бидејќи и овие се предвидени само кај определени кривични дела, каков што е случајот со објективниот услов на инкриминацијата. Сепак, помеѓу нив постои суштинска разлика во тоа што последицата на кривичното дело, како и потешките последици - за чија одговорност постои посебна одредба во општиот дел од кривичниот закон, мораат да бидат предизвикани со вина на сторителот за да постои кривично дело. Меѓутоа, за објективниот услов на инкриминацијата не е потребна вина на сторителот, туку доволно е тој објективен факт да настапи за да постои определено кривично дело против вооружените сили.

Инаку, објективниот услов за инкриминација не претставува некој исклучителен спецификум само за кривичните дела против вооружените сили. Тој се предвидува и кај други кривични дела, како на пример кај кривичното дело учество во тепачка (чл. 45.), каде настапувањето на смрт или тешка телесна повреда претставува само објективен услов, за кој што не е потребна вина кај учесниците во тепачката за таа објективна последица.

Правната природа на објективниот услов на инкриминацијата има сличности со институтот незначителна општествена опасност, бидејќи во двата случаи се работи за утврдување на потребното ниво на општествената опасност, што е потребно за постоење на кривично дело. Разликата помеѓу нив е во тоа што со одредбата од чл. 8., став 2. од Кривичниот закон се определува интензитетот на општествената опасност под која кривично дело не постои, додека со објективниот услов на инкриминацијата се определува интензитетот на општествената опасност над која што постои кривичното дело. Потоа, во првиот случај се работи за општ критериум кој што се применува за оценка на општествената опасност на сите кривични дела, а во вториот случај, - само за изречно определени кривични дела.

Целта на објективниот услов на инкриминацијата е стеснување на криминалната зона, рестрикција на политиката за кривично гонење и казнување, ограничување на доменот на кривичната репресија за определени кривични дела, односно растоварување на судовите од работата за незнатни повреди на воената служба. Со овој правен институт се врши диференцирање на кривичните дела против вооружените сили од случаите на потешки кршења на воената дисциплина.

Кога ќе се смета дека настапиле потешки штетни последици за службата или кога службата е потешко загрозна, е фактичко прашање, што треба да се утврдува во секој конкретен случај. Под воена служба во вооружени сили се подразбира вршење на воени и други должности во армијата. Тоа е комплекс од севкупни односи што настануваат во процесот на животот и работата во армијата и во остварувањето на нејзините задачи. Тие односи треба да бидат уредени со закон, со разни правила за вршење на службата и со други подзаконски прописи. Во рамките на службата во армијата, треба да се разликува воената служба, како поим во поширока смисла, што ги опфаќа сите пропишани должности на воените лица, од потесниот поим на воената служба кој што се однесува на посебни форми на воена служба организирани за извршување на специфични задачи во армијата, како што се: гранична, стражарска, патролна служба, дежурство, пожарство и сл.

Според правната пракса на воено правосудните органи од поранешната ЈНА, воената служба се сметаше за потешко загрозна во случај на неизвршување на наредба за поставување на должност, бидејќи системот на командување сериозно би се загрозил кога би се дозволило секој поединец сам да ја оценува правилноста на таквата одлука за поставување на должност. Од друга страна, со одбивање на наредбата на воено лице кое е повикано на воена вежба, на пример, да се потстрижи или избричи, се сметаше дека не можат да настапат потешки штетни последици за службата. Значи, при оценката дали постои кривично дело неизвршување и одбивање на наредба, треба да се има во предвид важноста на издадената наредба за функционирањето на армијата и извршувањето на нејзините задачи (на пример, одбивање на наредба да се врши обука или да се изврши служба од посебно значење за армијата - патролна, стражарска, гранична, дежурство и слично, неизвршување на наредба за обезбедување на луѓе и имот), потоа од времето и местото на одбивање на наредбата (на пример, за време на зголемена борбена готовност, на граница, кај објект од важно значење и т.н.).

Кај кривичното дело повреда на стражарска и друга служба, би требало да се смета дека службата е потешко загрозна односно повредена, ако се прекинува вршењето на службата или ако чуваните објекти останат необезбедени. Во пракса ова кривично дело најчесто се јавува во форма на напуштање на стражарско место, оддалечување од составот на стража или од патрола и сл. Слично е и во однос на кривичното дело повреда на чување на државната граница.

Меѓутоа, во последно време во праксата на некои јавни обвинителства во Република Македонија се заземаат и подруги мислења за овој проблем, што ќе го илустрираме со три покарактеристични случаи завршени со отфрлање на поднесените кривични при-

јави. Во еден случај, војник на должност на граница фатил странец, кој илегално ја преминувал државната граница, и го пуштил за 50 ДМ. Повредата на чување на државната граница не може да се мери со пари. Во вториот случај, воен старешина напуштил должност дежурен шифрер во касарна и цел ноќ ја провел во кафеана, со што за тоа време е оневозможено командувањето со таа едеиница на вообичаен начин преку шифровани депеша. Во третиот случај, војник-стражар напуштил состав на стража и после 7 часа се вратил од кафеана пијан и неспособен за понатамошно вршење на должноста. Во решенијата за отфрлање на кривичните пријави се оценува дека не настапиле потешки штетни последици за службата, ниту службата била потешко загрозна. Тоа е неприфатливо од аспект на потребите за ефикасно и беспрекорно дисциплинирано функционирање на армијата, со оглед на нејзината функција утврдена со Уставот - Заштита на територијалниот интегритет и независноста на Република Македонија. Таква правна пракса не може да се правда ни од криминално-политички, ни од други правни причини, ако се има во предвид дека во наведените случаи, според постојните законски одредби, Армијата против пријавените лица - војници може да изрече само една единствена дисциплинска мерка - јавна опомена, бидејќи дисциплинска мерка парична казна со запирање од плата, како и мерката престанок на работниот однос, за војник не доаѓа во предвид. Секако дека кривичниот прогон не може да ја замени дисциплинската одговорност за кршење на воената дисциплина и дека правосудните органи не се виновни што се уште со Закон не се предвидени никакви дисциплински мерки за војниците, ниту посебни специфични дисциплински мерки за воените старешини. Таква состојба не е позната во споредбеното воено-дисциплинско право.

Критикуваните одлуки на јавните обвинителства, најчесто се правдаат со тоа што не дошло до потешко загрозување на службата, бидејќи на должноста на избеганиот стражар или дежурен било поставено друго воено лице. Јасно е дека стража не може да остане без командир на стража и без стражар, воена единица без дежурен офицер, затоа надлежниот старешина е должен да обезбеди постојано прописно вршење на службата. Доколку се прифати аргументот од нападнатите објекти, тоа би значело дека стражар никогаш не би можел да изврши кривично дело повреда на стражарска служба и би можел неказнето да напушта стражарско место по своја волја.

Меѓутоа, очигледно потребна е поефикасна кривично-правна

заштита на службата во АРМ. На крајот упативме еден посебен апел од правосудните органи: да се дава првенство во разрешувањето на посериозните кривични дела извршени од војниците, заради остварување на правовремено, ефикасно превентивно дејство во војничката средина, додека војниците се наоѓаат на служење на воениот рок, а не да се осудуваат после нивното напуштање на АРМ како цивилни лица.

НАРЕДБАТА КАКО ЕЛЕМЕНТ КАЈ КРИВИЧНИТЕ ДЕЛА ПРОТИВ ВООРУЖЕНИТЕ СИЛИ

Армијата на Република Македонија треба да се прифати како една специфична општествена (вооружена) организација. Во чл. 24. од Законот за одбрана, се вели дека командувањето со армијата се заснова врз единството на едностарешинството и субординацијата во обврските за извршување на наредбите на претпоставените воени старешини. Наредба не смее да се изврши само ако со нејзиното извршување се чини кривично дело.

Наредбата, главно, се дефинира како израз на волја на претпоставеното воено лице (односно службеното лице) за одредено друго воено лице да изврши некоја задача, која се однесува на воената служба. Мора да се прифати дека наредувањето е составен дел од секојдневието во Армијата. Војничкиот живот, како никаде на друго место и во друга средина, се одвива со низа наредби, почнувајќи од станување наутро, во текот на обуката, за обредување и се до повечерието. Ништо не се презема без соодветни команди, односно наредби. Во тоа шаренило од наредби во врска со вршењето на службата во армијата и со многу нивоа на командување, на претпоставеност и потчинетост, често и лесно се доаѓа во ситуација да се создадат услови за одговорност поради неизвршување или одбивање да се изврши некоја наредба.

Во кривичниот закон на Република Македонија - општ и посебен дел, во посебна глава се предвидени кривичните дела против вооружените сили, од кои 90% се во врска со неизвршување на наредби. Во таа смисла поголемиот дел на кривични дела од вооружените сили се јавуваат како посебни кривични дела во однос на основното дело од чл. 201. - неизвршување и одбивање на наредби.

Се поставува прашањето, до каде треба да оди послушноста

---

* Правна служба на АРМ

во извршувањето на издадени наредби, за да не се повреди позитивното право, и тоа не само домашното, туку и меѓународното право.

Меѓународната заедница со овој проблем се занимава од поодamna, посебно после Првата и Втората светска војна, а во таа смисла ќе има работа и по завршувањето на вооружените судири на територијата од бивша Југославија. Ова од причини што многу повреди на меѓународното воено право, односно кривичните дела против човештвото, обично се правдаат дека се извршени по наредба на претпоставени воени старешини или по одлука на државните политички органи.

Сега законодавецот треба да размислува, каде во идните реформи на казненото право ќе ја постави границата на одговорноста кога се во прашање кривичните дела против вооружените сили, во кои наредбата е елемент на кривичното дело, за да би се разграничила дисциплинската, прекршочната и кривичната одговорност, имајќи го во предвид внатрешното кривично право како и меѓународното воено право.

Воведувањето на објективниот услов на инкриминација, за кој зборува полковник д-р Воислав Василевски, е само еден обид да се разграничи кривичната од дисциплинската одговорност. Меѓутоа, постои потреба од понатамошна доработка и прецизирање на тој проблем.

Кога се во прашање обврските на нашата земја за почитување на меѓународните договори, за кои зборуваше професорот Камбовски, треба да се знае дека од страна на ООН после II светска војна прифатени со начелата на Нирнбершкиот воен суд, со кои се дава можност поединец да одговара пред меѓународни органи, без оглед на тоа што внатрешното право нешто му дозволува на поединецот, односно без оглед на тоа што постапувал согласно со домашното право.

Инаку, оправдано е барањето на професорот Камбовски од кривичниот закон да се изостават воените кривични дела кои што можат да се извршуваат само во време на воена состојба. Тие кривични дела денес непотребно го оптоваруваат законскиот текст иако нивната примена не доаѓа во предвид за време на мир. Тие кривични дела би можеле да се пропишат со посебна уредба со законска сила, и да се применуваат само во случај на воена состојба.

На крајот, да се потсетиме дека во правната литература сосем малку се обработуваат кривичните дела против вооружените сили. Затоа е потребно да се посвети посебно внимание во разгледувањето и обработувањето на определени проблеми од кривичните дела против вооружените сили. Потоа потребно е да се евидентира судската практика, да се користи селективно поранешната пракса на воено-правосудните органи и т.н. Солидна форма на поопстојно

согледување на определени прашања од интерес на воената служба преставуваат и ваквите советувања на кои би се повикувале на соработка и колеги од армијата, односно од Министерството за одбрана, кои што со своето правно искуство во областа на односите во армијата, би можеле да придонесат за поефикасна работа на правосудните органи во областа на кривичните дела против вооружените сили. Во врска со тоа, во свое име и во име на Министерството за одбрана изразувам посебна благодарност на организаторот - Претседателот на нашето здружение за упатената покана да присуствуваме и учествуваме на ова прво советување на Здружението по казнено право.

ЗАЛОЖБИ ЗА НАУЧЕН И СТРУЧЕН ПРИСТАП ВО БОРБАТА ПРОТИВ КРИМИНАЛИТЕТОТ

Во мојава дискусија немам намера да го читам или да го повторувам мојот реферат, бидејќи него имавте можност да го прочитате. Целта ми е да ги изложам основните правци на практичната борба против криминалитетот и да предложам конкретни заклучоци, кои ќе ги приложам.

Криминалитетот, како масовна општествено-негативна појава и како индивидуално човеково неприфатливо однесување, со бројни штетни последици за поединецот и за општеството во целост, е повеќекратно детерминиран од разновидни меѓусебно поврзани криминогени фактори, кои, зависно од нивниот интензитет и од останатите компоненти од сиот каузален сплет, предизвикуваат одредени закономерни начини на извршување на конкретни кривични дела од разовидни групации (стопански криминалитет, класичен криминалитет, малолетнички криминалитет итн.). Секоја групација се карактеризира со богата лепеза на појавни облици и типови на криминални напади со сродни или исти криминалистички карактеристики. Соочени сме со евидентен случај на криминалитетот во целост. Малолетните деликвенти стануваат многу поагресивни и побезобирни; меѓусебно се организираат и се групираат, но често и се здружуваат со возрасни криминалци. Нивниот дијапазон на криминална активност е се поширок и ги надминува рамките на веќе вообичаениот имотен криминалитет.

Класичните деликвенти како опасна категорија на професионални деликвенти, според нивниот *radius operandi* вршат кривични дела во земјата и надвор од неа. Со постојните демократски процеси во поранешните социјалистички земји и со отворањето на границите дојде до т.н. селидба на интернационални криминалци (имотни деликвенти, проситутки и т.н.), кои го збогатија криминалниот "пазар" во Македонија.

Според нивниот *modus operandi* криминалците стануваат поинвентивни и постојано ја усовршуваат деликвентската тактика и техника, така што примитивните начини на извршување им отстапуваат место на современи и поусовршени криминални напади. Некои облици на криминалитет исчезнуваат, но се јавуваат и нови, што е разбирливо, бидејќи секој облик на кривично дело е закономерен и прилагодлив на која било промена во општествената структура, од каде и извира.

Ова уште подрастично е изразено кај стопанскиот криминалитет, кој на површина исфрли бројни појавни облици и типови на криминални напади, досега непознати во праксата. Стопанскиот криминалитет практично се врши без некој поголем ризик. Тоа ги храбри стопанските деликвенти, кои ги сметам за типични професионални деликвенти. Тие се алчни, ненаситни и му прават штета на стопанскиот систем, односно на државата (која се јавува како доброволна жртва), а и штета на граѓаните и на тој начин одлично профитираат. Некој ќе рече дека давам црна криминолошка и криминалистичка прогноза. Камо среќа таа да не се оствари! Но како прогностичарот поинаку да постапи кога со помош на екстраполацијата за законитостите и закономерностите во појавувањето на некои досегашни облици, како и имајќи ја предвид идеалната почва за махинации и малверзации во стопанското работење во нашиот се уште недоизграден стопански систем, единствено што му преостанува е да заклучи дека допрва не очекуваат посуптилни криминални напади од богатиот "арсенал" на стопанските деликвенти.

Каде е излезот? Криминалната феноменологија мораме да ја поврземе со откривањето, оти во спротивно само ќе констатираме и ќе создаваме збирки на разни појавни форми на криминалитетот во Македонија.

Пред сите нас овде, а уште повеќе пред државата (бидејќи таа ја гради и ја води стратегијата против криминалитетот), се исправуваат два основни правци за водење на борбата против криминалитетот:

- 1) голиот емпиризам, заснован врз рутинарство и волунтаризам; и
- 2) научниот и стручен пристап.

Се залагам за вториот правец. Сметам дека научниот и строго стручниот пристап е неминовност. Ова го велам од проста причина што борбата против криминалитетот не трпи никакви импровизации. Градењето ефикасни заштитни и безбедносни механизми во македонското општество, кое се соочува со облици на криминалитет во сите сфери од општественото живеење, нужно треба да се темели на научни согледувања, првенствено на сознанијата од криминалистиката како самостојна наука што се занимава со от-

кривањето на криминалитетот. Научните истражувања ќе овозможат диференцијација на оптимални современи криминалистичко-технички средства, тактички начини и научни методи кои се неопходно потребни за практичното криминалистичко постапување.

Научниот приод при конципирањето и водењето на криминалистичката и пошироката општествена стратегија наедно значи и засновување на борбата против современите форми на криминалитет врз експертската оценка на криминалистот - специјалист. Се залагам за строго стручно специјалистичко работење во сите фази од процесот на криминалистичкото постапување. Под поимот криминалистичко постапување ги подразбирам творечкиот мисловно-спознаен процес и практичната активност на сите криминалисти носители на оперативната и истражната дејност. Но, тоа подразбира претходна и натамошна перманентна едукација на криминалистите. Не случајно во криминалистичката литература се нагласува дека стекнатата стручност и професионалност на криминалистички план е една од претпоставките за функционирање на правната држава.

Современите криминалистички карактеристики на кои и да било типови на кривични дела и актуелниот развој на криминалитетот во нашата земја ја наметнуваат потребата во рамките на откривањето, докажувањето, разјаснувањето и спречувањето на групациите кривични дела, задолжително да се применуваат специфични средства и методи што ги препорачува секоја одделна специјализирана криминалистика, односно криминалистичка методика. За тоа да се постигне нужно е секој криминалистички практичар постојано да се усовршува.

Градењето оптимална и конзистентна криминалистичка стратегија, како облик на строго специјализирана платформа, ќе овозможи изнаоѓање и функционално поврзување на ефикасни модели за специјализирана борба против одделните типови кривични дела.

ОРГАНИЗИРАНИОТ КОЛЕКТИВЕН КРИМИНАЛИТЕТ И МОЖНОСТИТЕ ОД НЕГОВО ЈАВУВАЊЕ ВО ПЕРИОДОТ НА ТРАНЗИЦИЈА ВО МАКЕДОНИЈА

Државите што се наоѓаат во период на транзиција од одредени облици на социјалистичко општествено уредување во општества со политички плурализам и доминација на приватната сопственост, се соочуваат, меѓу другото, и со "збогатување" на феноменологија на полето на криминалитетот. Притоа, неодминливо прашање, според актуелноста на вкупен криминолошко-криминалистички план, претставува јавувањето во изразена форма на организираниот колективен криминалитет, што се цени (на пример, според оценката на Џејмс Вулси, директор на ЦИА) дека тоа е веќе закана на националната безбедност на многу држави. Од оваа глобална рамка, сметам, не може да биде исклучена ниту Република Македонија, поради што е потребно да бидат, во оваа прилика, накратко елаборирани неколку прашања врзани за организираниот криминалитет, можноста од негово јавување во неа, имајќи ги во вид пред се специфичностите на преодниот период што погодуваат на егзистирањето на овој тип на криминалитет, и аспектите на неговото сузбивање.

1. ОПШТО ЗА ПОИМОТ И КАРАКТЕРИСТИКИТЕ НА ОРГАНИЗИРАНИОТ КРИМИНАЛИТЕТ

Организираниот колективен криминалитет претставува, покрај "криминалитетот на белата крагна", облик на професионалниот криминалитет, што особено беше и е карактеристичен за западните земји и, во тие рамки, посебно за САД.

---

* Доцент на Факултетот за безбедност во Скопје

"Криминалитетот на белата крагна" го вршат припадници на горните политички и економски слоеви во општеството (односно, владејачките слоеви), кои ги искористуваат своите врски и влијанија за вршење кривични дела што им донесуваат огромни материјално-финансиски добивки.

Организираниот колективен криминалитет го вршат професионални криминалци, кои се организирани во илегални здруженија, со цел да остваруваат противправна имотна корист, а во тесна спрега со поединци од извршната власт, односно со одделни функционери задолжени за примена на законот. Според проучувањата на американските криминолози, (презентирани во "Криминологија са основима криминалне политике и пенологије" од д-р М. Милутиновиќ, "Современа администрација", Белград, 1976 година), ваквите илегални здруженија (криминални организации) се карактеризираат со цврста внатрешна структурираност и сопствени норми на однесување, а можат да се поделат според: традицијата и должината на траење; карактерот на потеклото; правецот на напад; карактерот на престапите при извршувањето на кривичните дела; степенот на организираност и интегрираност внатре во криминалната организација. Најголема е општествената опасност од криминалните организации што се одликуваат со цврста внатрешна структура и сопствени норми на однесување и се длабоко инфилтрирани во владејачкиот естаблишмент, пред се, владата, судството, полицијата. Притоа, основен метод за пенетрирање во овие структури претставува корупцијата. Наведенава спрега им дава огромна предност на припадниците на организираниот колективен криминалитет во однос на другите професионални криминалци и тоа од два аспекти: прво, им овозможува енормни противправни заработки и, второ, им дава релативно сигурна заштита од кривично гонење.

Покрај корупцијата, методи што ги применуваат сторителите на организираниот колективен криминалитет се: уценување, заканување и одмаздување.

Што се однесува до карактеристиките на организираниот колективен криминалитет, според проф. Водинелиќ, главни се следниве три: системско планирање на кривичните дела врз организациска, а не персонална поврзаност; длабока конспиративност во примената на начинот на извршување (*modus operandi*) и безобзирно и брутално однесување на сторителите. Кон овие, главни карактеристики, би можеле да се додадат и следниве: широко поле на криминално дејствување; голема оперативност со поделени задачи помеѓу непосредните сторители; дејствување во границите на една држава, во повеќе држави и на интерконтинентален план (поврзување со други криминални организации и создавање криминални холдинзи); водење борба како со институциите на правниот поредок во државата и на меѓународен план, така и со соперничките

криминални организации околу завладување со "црниот" и "сивиот" пазар.

Традиционални подрачја на дејствување на организираниот колективен криминалитет претставуваат проституцијата, производувањето и криумчарењето опојни дроги, извршувањето нарачани убиства, уценувањето, рекетерството, трговијата со луѓе (бело робје), криумчарење пари, злато и драгоцености, криумчарење културни добра од национално значење, криумчарењето (конвенционалното) оружје, комарот и "перењето" пари. Во поново време се поактуелни стануваат уште две подрачја на кои се протегнува организираниот колективен криминалитет: пласирањето на еколошкиот отпад и трговијата со нуклеарно оружје. Значајно е и тоа што дел од криминалните организации тесно се специјализираат за извршување кривични дела на едно или неколку од наведените подрачја, постигнувајќи висока ефикасност во инкриминираната дејност и "заработувајќи" огромни средства што ја надминуваат финансиската моќ на многу држави.

2. ЗА НЕКОИ НОВИ АСПЕКТИ НА ОРГАНИЗИРАНИОТ КОЛЕКТИВЕН КРИМИНАЛИТЕТ И НЕГОВИОТ ПРОДОР ВО ДРЖАВАТА НА ТРАНЗИЦИЈА И МЛАДИТЕ ДЕМОКРАТИИ

Со голема сигурност може да се претпоставува дека организираниот колективен криминалитет ќе оствари брз и длабок продор во државите што се наоѓаат во транзиција и во младите демократии. Реалната основа за изнесената претпоставка ја согледувам во:

а) нестабилноста на политичка сфера, како во правна, така и во фактичка смисла, со латентни и отворени сукоби за политичката власт. Притоа, во голем расчекор се наоѓаат целите на политичките субјекти за брзо освојување на власта со нужноста од темелно и долготрајно поврзување со својата социјална база и обезбедување по законски пат потребни финансиски средства за политичко дејствување;

б) нерасчистеноста на сопственичките односи - не се јасно дефинирани формите на сопственост, како резултат на што се јавува голема несигурност на правните и физичките лица;

в) многу брзото раслојување на населението, при што доаѓа до процеси на енормно збогатување кај одреден, мал број граѓани и до големо осиромашување кај поголемиот дел од населението. Кај првите, овој процес доведува до настојување економската моќ што побрзо да ја претворат во политичка власт, додека кај вторите, доаѓа до кулмирање на незадоволство, разочараност во новиот систем и, често, свртување кон радикални потези за враќање на стариот поре-

док;

г) големата глад за свеж капитал, односно за инвестиции;

д) неприлагоденоста на превентивно-репресивниот апарат на овие држави кон новонастанатите промени, како на организациски, така и на функционален план.

Овие точки, кои се реалната основа за продор на организираниот колективен криминалитет во државите на транзиција, во поново време, треба да се стават во корелација со: прво, насочувањето на овој тип криминалитет во подрачја што носат брза и голема финансиска добивка и, второ, богатството, моќта и едно од најгорливите прашања на развиените земји - отстранувањето на еколошкиот отпад од својата територија. Цената на пласирањето на еколошкиот отпад е многу висока, а самата операција сложена и тешка, за што најпогодни и најспособни се илегалните мрежи на криминалните организации. Богатите земји се спасуваат од отровното наследство, припадниците на организираниот колективен криминалитет ги зголемуваат своите финансиски салда, а малите, неразвиените и сиромашни земји директно и на долги стази ја загрозуваат сопствената национална безбедност.

Поради огромната глад за свеж капитал, овие држави стануваат погоден терен и за "перење" пари преку нивните финансиски институции. Долгорочно посматрано, процесот на "перење" пари што е диригиран од меѓународните холдинзи на организираниот криминалитет, може битно да ја загрози националната безбедност на ваквите држави, со тоа што ќе ја изгубат фактичката политичка независност.

Може со голема доза на сигурност да се каже дека овие земји ќе се најдат и на удар на криминалните организации што се занимаваат со криумчарење на културни добра и оружје. Последново е особено значајно за поранешниот СССР и државите што произлегоа по неговото распаѓање, каде се јави недозволена трговија, како со конвенционално, така и со нуклеарно оружје во поголеми размери.

3. ОБЈЕКТИВНАТА ПОДЛОГА ЗА ЈАВУВАЊЕ НА ОРГАНИЗИРАНИОТ КОЛЕКТИВЕН КРИМИНАЛИТЕТ ВО МАКЕДОНИЈА

Презентираното во точката 2 од овој прилог, во основа важи и за Република Македонија, се разбира, имајќи ги во вид специфичностите што ги карактеризираат, пред се, политичката, економската и безбедносната сфера во нејзините граници. Имено:

- во политичката сфера се уште не постои согласност по некои битни прашања, поради што изостанува донесувањето на значајни закони (Законот за политичките партии, Законот за

личната карта, Законот за локалната самоуправа...). Понатаму, кај некои политички субјекти (партии) присутно е влечење потези на полулегален и нелегален план што имаат негативен одраз врз стабилноста во државата - прогласувањето на т.н. "Автономна Република Илирида", организирањето на референдум за политичко-територијална автономија на Албанците во Македонија, бојкотирањето на пописот во 1991 година и реализирањето илегален попис само на шиптарското население во Македонија, -сето преземено од партиите ПДП и НДП. Сметам, дека оваа противречност уште долго ќе ја оптоварува безбедносната состојба во Македонија, дотолку повеќе што дел од политичките партии работат, фактички, како филијали на политички партии надвор од Република Македонија;

- во економската сфера се уште не е извршена трансформацијата на општествениот капитал и, ниту правно, ниту фактички не се јасно дефинирани видовите сопственост, па со право може да се рече дека се наоѓаме во ситуација кога ниту државната сопственост е државна, ниту приватната е приватна, ниту општествената е општествена. Во барањето начин да "преживеат", субјектите на економски план се вклучуваат во "сивата" економија, при што како логичен резултат се јавува осиромашување на државната каса, од една страна, и формирање силни центри за финансиска моќ надвор од легалните институции на општеството;

- на безбедносен план, значајно е тоа што територијата на Република Македонија претставувала и претставува поле на сукобување на интересите на експанзионистичко-националистичките сили кај соодветни земји, што се врзувале и се врзуваат за одредени вонбалкански земји и нивниот глобален интерес за овој простор на Европа. Реално е да се очекува, имајќи ги во вид историските и современите искуства од дејствувањето на разузнавачките служби во овој дел на Балканот, дека, покрај користењето на класичната агентура, ќе се засили работата на долги стази преку развивање на политичката агентура и преку пенетрирањето во економската сфера со пласирање капитал од сомнително потекло во постоечките и новоформираните банкарски институции во Републикава. Ќе се сретнеме со еден опасен триаголник по безбедноста на Македонија, што ќе го сочинуваат носителите на моќта во сивата зона на политиката (на кои им недостасуваат финансиски средства), носителите на вонинституционалната економска моќ (на кои им недостасува политичка власт) и одредени разузнавачки служби со своите специјални и специјализирани илегални мрежи што ќе ги насочуваат во зависност од интересите на водечките политички сили во нивните земји;

- во кривично-правната област се соочуваме со вакуум, бидејќи новово време доведе до појава на нови форми на општествено опасни дејства, посебно во сферата на стопанскиот криминалитет, што не се инкриминирани, а со тоа надлежните

служби не можат да ги подведат под соодветен третман. За ова зборува и материјалот под наслов "Согледувања за нови форми и начини во вршењето на кривичните дела од стопанскиот криминалитет и предлози за промена на некои членови од КЗМ", изготвен од МВР на РМ, во септември, 1992 година.

Како елемент на објективната подлога за јавување на организираниот колективен криминалитет во Македонија, секако, треба да се смета и меѓународното ембарго спрема СР Југославија, со што се пресекува еден значаен економски пат за стопанските субјекти од нашава држава. Тоа значи дека "нежно" ќе бидат направени повеќе брешки на оваа забрана, што ќе биде врзано со поголем ризик и високи заработки, а сето тоа значи и погоден терен за вклучување на организираниот криминалитет. Со оглед на политичко-воените затегнатости на Балканот, и во иднина може да се очекува воведување на нови ембарга од различни мотиви, што се заедно оди во прилог на претходно изнесената констатација.

4. МОЖНИ ПОЛИЊА НА ОРГАНИЗИРАНИОТ КОЛЕКТИВЕН КРИМИНАЛИТЕТ ВО МАКЕДОНИЈА

Последниве години се соочуваме со одредени негативни појави, какви што се постоењето на сивиот пазар на нафта и нафтени деривати, сивиот пазар на цигари и на стока за широка потрошувачка, сивиот пазар на оружје и дрога, сомнителни пласмани на финансиски средства од некои соседни земји, нарачани убиства и сл. На сите нив им е иманентен елементот на организираност, подеблата на задачите помеѓу сторителите, вклученоста на сторители од други земји и поврзаноста со одредени службени лица ("поединци од власта"). Се разбира, во овој момент не може со сигурност да се констатира дека се работи за организиран колективен криминалитет, особено не во смисла на потполноста на криминолошката дефиниција за него, бидејќи се уште не ни се понудени докрај изведени криминолошко-криминалистички истражувања на конкретните појави. Но, во секој случај, манифестните форми на наведените општествено штетни појави, претставуваат сериозни индиции што укажуваат на блиска средба со организираниот колективен криминалитет. Наедно, логично е дека на територијата на Македонија не може да се очекуваат појавни форми на овој тип на криминалитет, кои што во се ќе се поклопуваат со оние во западните земји, туку ќе бидат модифицирани поради спецификите што произлегуваат од посебноста на етиолошки план, како и од пошироките безбедносни импликации врзани за овој дел од Балканот.

Кога станува збор за можните полиња на организираниот колективен криминалитет во Македонија, сметам дека најактуелни

на тој план ќе бидат произведувањето и недозволената трговија со опојни дроги, недозволената трговија со оружје и "перењето" пари.

Произведувањето и недозволената трговија со опојни дроги се криминални дејности со подолга традиција на македонскиот терен, особено како значајна алка на нејзиниот транспорт од источните земји спрема запад. Индикативно е што во поново време како претежни сторители на оваа активност се јавуваат граѓани од редот на албанското национално малцинство, кои се поврзани со илегалната мрежа на меѓународен план. Имајќи ги во вид силно присутните сепаратистички тенденции кај дел од припадниците на албанската национална група што се илегално организирани и големата потреба од финансиски средства за реализирање на недозволените активности, од една страна, и огромната финансиска добивка што се остварува од недозволената трговија со опојни дроги, од друга, сериозно се наметнува индицијата за поврзаност на едната и другата илегална.

На светскиот нелегален пазар оружјето е една од најкурентните стоки, а "потрошувачите" се бараат во земјите со изразени судири - национални, верски и идеолошки. Во Република Македонија, во оваа смисла, најопасен е конфликтот со екстремната (сепаратистичката) струја среде албанското национално малцинство, на која заради поставените цели, неопходно ќе и биде снабдување со оружје преку илегалната мрежа. Индиција што упатува кон потврдување на оваа констатација е фактот дека од досега откриените и расветлените случаи во Македонија на недозволена трговија со оружје, далеку е најголем бројот на сторителите - Албанци. Со оглед на тоа, што врз основа на проучувањето на албанската политичка илегална ми се многу добро познати непомирливоста и ортодоксноста кај носителите на албанскиот национализам, сметам дека на подолг период недозволената трговија со оружје ќе ја обременува безбедносната состојба во Македонија, при што, овде реченото треба да се стави во корелација со констатираното во претходниот пасус.

"Перењето" пари е криминална дејност со која тешко излегуваат на крај и најразвиените земји. Поради огромната глад за свеж капитал и инвестиции, државите во транзиција и неразвиените се многу погодни поле за легализирање на финансиски средства стекнати на недозволен начин. Тука нема да биде исклучок ниту Република Македонија. Имено, треба да се очекува интензивен прилив и понуди за пласман на капитал, како од соседните, така и од трети земји, при што, треба да се нагласи, многу е тежок и сложен патот до брза и квалитетна проверка на квалитетот на понудениот или веќе пласираниот капитал. Ова особено кога државата се наоѓа во финансиски изнудена ситуација, од една страна, и кога разузнавачките служби на одделни држави што имаат експанзионистички цели спрема македонскиот простор на овој начин ќе настојуваат да реал-

изираат значаен дел од своите интереси.

Покрај наведените можни полиња на организираниот криминалитет, секако, не треба да бидат потценети проституцијата, трговијата со луѓе (бело робје), пласирањето на еколошкиот отпад (случајот со контаминираниот отпад во Албанија е најдобра опомена) и, особено, криумчарењето на културните добра од национално значење, дотолку повеќе што досегашната практика покажа дека ова богатство или недоволно или воопшто не е обезбедено, како и одливот на капитал во странство.

5. ЗА НЕКОИ АСПЕКТИ НА ОТКРИВАЊЕТО И СПРЕЧУВАЊЕТО НА ОРГАНИЗИРАНИОТ КОЛЕКТИВЕН КРИМИНАЛИТЕТ

Со оглед на големата општествена опасност што произлегува од организираниот колективен криминалитет по легалното ткиво на државата, по личните слободи на граѓаните и безбедноста, во поширока смисла, прашањето на неговото навремено откривање и спречување се истакнува како првостепено во криминолошко-криминалистичката сфера. Во таа смисла, потребно е, условно речено, реструктурирање на сегашното МВР на РМ, зашто е тромо во однос на настанатите промени во општеството, со формирање високостручни оперативни служби, кои синхронизирано ќе работат на сузбивање на сите форми на организираниот криминалитет со Управата за јавни приходи, Управата за платен промет, Царинската управа и со службата, односно Управата што работи на откривање и спречување на противуставните дејства (политичката илегална). Во овој контекст, како неопходност се поставува формирањето финансиска полиција, без оглед на тоа каде организациски би била сместена (во МВР или надвор од него).

На методски план, особено внимание треба да се посветува на оперативно истражувачката работа, како резултат на што треба да доаѓа до навремено лоцирање на криминогените зони што се однесуваат на овој тип на криминалитет. Тоа е прв чекор во предвортјето на криминалното дејство и од неговата успешност зависи подоцнежниот квалитет на следните оперативни потези насочени кон продор во илегалната мрежа, без што е неможно откривање и спречување на организираниот колективен криминалитет. Притоа, државата мора многу повеќе да инвестира во стручното и научното усовршување на кадарот што работи на откривањето и спречувањето на организираниот колективен криминалитет, како и во опремувањето со современи технички средства. Зошто, мора да се одржи чекорот со современите методи што при чинењето на кривичните дела ги применуваат припадниците на криминалните ор-

ганизации.

Потребно е, во кривично-правната област, да биде новелиран Кривичниот закон на РМ, при што, сметам, како кривично дело треба да биде предвидено "перењето" пари, (според Виенската конвенција на ООН од 1988 година, "перењето" пари е предвидено како злосторство за кое е можна екстрадиција). Понатаму, потребно е да биде донесен Закон за банкарската тајна (ваков закон е донесен во САД во 1970 година), според кој банките ќе имаат обврска да ја известуваат интерната служба за приходи за секој трансфер над одредена сума, како и закон со кој ќе биде предвидено Владата да биде овластена да ја преземе контролата над работењето на секоја банка што ќе биде осудена за "перење" пари (ваков закон е донесен во САД во 1990 година).

На поширок превентивен план, неопходно е државата да остварува евиденција над легалните приходи на своите граѓани, што е предуслов за навремено доаѓање до една од основните индиции за сторено кривично дело од оваа област - разликата помеѓу легалните приходи и легалните расходи на еден субјект.

Поврзано со претходниот пасус, на политички план мора да се посвети внимание на моралот на функционерите и на нивната финансиска "чистота", а имајќи ја во вид констатацијата дека еден од основните методи на организираниот колективен криминалитет е корупцијата. Во таа смисла, потребно е, по угледот на западните земји, да биде евидентиран имотот на функционерот во моментот на стапување на функција и во моментот на заминување од неа.

ПРАВНИ АСПЕКТИ НА КРИВИЧНОТО ДЕЛО НЕОВЛАСТЕНО ДРЖЕЊЕ НА ОРУЖЈЕ ИЛИ РАСПРСКУВАЧКИ МАТЕРИИ

Второстепеното кривично одделение на Окружниот суд во Скопје, во рамките на своето редовно постапување по жалбите вложени против првостепените кривични пресуди од пониските судови, констатира дека во последната година и половина значително е зголемен бројот на кривичните предмети оформени по обвиненија за кривичното дело - Неовластено држење на оружје или распрскувачки материи од чл. 218 од КЗ на РМ. Се констатира дека е зачестено недовозоленото -противзаконито набавување, промет, размена и поседување на оружје, муниција и експлозивни материи од граѓани на Република Македонија. Како извршители на ова кривично дело се јавуваат поединци, меѓутоа, се јавуваат и организирани групи кои работат во ланец, почнувајќи од набавката, транспортот, префрлувањето на оружјето преку граничните премини и неговата натамошна дистрибуција на нелегален начин меѓу граѓаните во Републиката. По наша оценка ова најверојатно е резултат на севкупните состојби на поранешните југословенски простори и војната што таму се уште се води.

Ваквите криминални дејствија нашата самостојна и суверена држава мора најенергично да ги спречува, пред се преку институциите на системот, а извршителите на ова кривично дело ефикасно да ги казнува со цел на зачувување на мирот, спокојството на граѓаните и внатрешната и надворешната безбедност на Републиката.

Од овие причини се одлучив вашето внимание да го задржам на некои правни аспекти на кривичното дело Неовластено држење на оружје или распрскувачки материи од чл. 218 од ЗК на РМ, како и да

---

* Судија на Окружниот суд - Скопје

укажам на одредени потешкотии во практичната примена на Кривичниот закон по однос на ова кривично дело, а со цел тоа да биде земено во предвид при изготвувањето на новиот казнен закон на Република Македонија.

Во ставот 1 од член 218 од КЗ на Република Македонија одредени се два облика на кривичното дело - Недозволено држење на оружје или распрскувачки материи и тоа:

а) Неовластено изработување, продавање, набавување, или разменување на огнено оружје, муниција или експлозивен материјал и,

б) Неовластено држење на огнено оружје, муниција или експлозивен материјал, чие набавување воопшто не им е дозволено на граѓаните.

Предмет на ова кривично дело во двата облика на ставот 1 се: огненото оружје, муницијата и експлозивниот материјал. Под огнено оружје се смета, согласно на Законот за набавување, држење и носење оружје и муниција ("Службен весник на СРМ" бр. 22 од 25.06.1981 година, бр. 15/83 и 51/88), сите видови на пушки, пиштоли и револвери, како и сите видови направи кои под притисок на барутни гасови низ цевката исфрлаат зрно, кугла или сачма, (член 2, став 2 од наведениот Закон). Под муниција се подразбираат сите куршуми, патрони, чаури со запалка, запалки, зрна, сачма и барут. Експлозивните материи се цврсти и течни хемиски материи како и предмети полнети со тие материи, кои имаат особина, под погодни надворешни влијанија, по пат на експлозивно хемиско разложување, да ослободуваат енергија во вид на топлина или гасови. Со Законот за промет на експлозивни материи ("Службен лист на СФРЈ" бр. 30/85, 6/89 и 53/92, кој се применува као републички пропис), во член 2 се одредени експлозивните материи и тоа: стопанските експлозиви, средствата за палење на експлозивите, пиротехничките производи, стопанската муниција, барут и сировините од експлозивен карактер за производство на наведените материи (член 3 од истиот Закон).

Првиот облик на кривичното дело од став 1 го опфаќа неовластеното изработување, продавање, набавување и вршењето размена на погоре наведените предмети.

Со погоре наведениот Закон за набавување, држење и носење на оружје и муниција одредени се условите под кои е дозволено изработувањето, продавањето и набавувањето на огненото оружје и муниција, а во Законот за експлозивни материи одредени се условите под кои е дозволено производството, продавањето и набавувањето на експлозивните материи. Така, во член 6 од Законот за набавување, поседување и носење на оружје е предвидено дека на граѓаните, организациите на здружениот труд и други организации и заедници може да им се дозволи набавување поседување и носење на војнички пушки, ловечки карабини, пиштоли, револвери, малокалибарски пушки и малокалибарски пиштоли, ловечки пушки, воздушно оружје

и делови за оружје. Притоа, ова оружје, како што е понатаму наведено во член 8 од истиот Закон, може да го поседуваат физички лица само врз основа на одобрение од Општинскиот орган на Управата надлежен за внатрешни работи. Лицето, кое спротивно на наведените закони, изработува, продава, набавува или врши размена на огнено оружје и муниција или експлозивни материи овие дејствија ги врши неовластено и со тоа го чини ова кривично дело.

Вториот облик на кривичното дело под став 1 го опфаќа само неовластеното држење на огнено оружје, муниција или експлозивни материи чие набавување воопшто не им е дозволено на граѓаните. Предмет на овој облик на кривично дело под став 1 може да биде само она огнено оружје, муниција, односно експлозивна материја, чие набавување на граѓаните воопшто не им е дозволено, односно за истото не можат да добијат дозвола од надлежен орган.

Во член 7 од Законот за набавување, поседување и носење на оружје, децидно е наведено за кое оружје и муниција постои забрана за набавување, поседување и носење. Тоа е она огнено оружје што е направено специјално за вршење на напад и оневозможување на неговото откривање (оружје со направи за пригушување на звукот, оружје со рефлектори за заслепување, оружје што има форма на предмет за општа употреба), сите видови направи што под притисок на барутни гасови низ цевката исфрлаат зрно, кугла, или сачма, распрскувачко и гасно оружје на кое основна намена му е вршење на напад. Сите овие видови на оружје им се забранети на физичките лица да ги поседуваат, односно тие не можат за овој вид на оружје да добијат одобрение за нивна набавка. Всушност, во овој случај станува збор за оружје што има повисока огнена моќ, автоматско и полуавтоматско оружје кое со негова употреба на поединчено и рафално испукување достигнува борбена готовност за борба од блиску, а неговата висока борбена моќ е изразена низ брзо и ефикасно употребување на истото и постигнување на соодветни брзи борбени цели.

Со Законот за промет на експлозивни материи одредено е дека поединци (граѓани) можат, и тоа само со дозвола, да ги набавуваат и употребуваат само оние експлозивни материи чие ставање во промет е дозволено. Во делот II - услови за пуштање на експлозивни материи во промет од член 8, заклучно со членот 31 од наведениот Закон, стриктно се предвидени условите за одвивање на прометот на експлозивните материи. Во членот 13 од наведениот Закон, предвидено е дека надлежниот орган на управата за внатрешни работи, врз основа на издадени одобренија од член 10 на истиот Закон, составува листа на експлозивни материи што можат да се пуштат во промет и истата се објавува во службеното гласило. Врз основа на таквата листа може, во секој конкретен случај, да се оцени дали се работи за експлозивни материи кои граѓаните можат да ги поседуваат и набавуваат или пак не.

По однос на држењето на огнено оружје, муниција и експлозивни материи, кои спаѓаат во вооружувањето на оружените сили, важат посебни прописи и согласно со нив треба да се утврдува прашањето за нивното неовластено држење.

Посебни прописи важат и за држење на оружјето, муницијата и експлозивните материи за работниците на органите за внатрешни работи и припадниците на стражата на казнено поправните домови, па во рамките на тие прописи треба и фактички да се цени нивното овластено или неовластено држење.

Во став 2 од член 218 од КЗ на РМ е предвидено дека кога предметот на неовластеното набавување, изработување, продавање, разменување и држење е поголемо количество оружје, муниција или експлозивни материи, основното дело добива потежок облик за кој законодавецот предвидел и построго казнување. Која количина претставува "поголемо количество" од наведените предмети (оружјето и експлозивните материи), во секој конкретен случај оценува судот. Во овој правец судската пракса во судовите на Република Македонија, а пошироко и онаа на бившите југословенски простори, е доста невоедначена. Во практиката едни сметаат дека станува збор за фактичко прашање, а други дека се работи за правно прашање. Така, има судови кои неовластеното поседување или набавување на повеќе од еден пиштол или пушка го сметаат за поголемо количество, додека други, кога се работеше за повеќе од две вакви оружја. Што се однесува пак, до експлозивните материи од член 18 од Законот за промет на експлозивни материи е предвидено дека со едно одобрение за набавка на експлозивни материи на поединец-граѓанин може да му се одобри набавка најмногу на 5 кгр. експлозивни материи, 50 парчиња средства за палење и соодветно количество бавно горлив штапин-фитил. Имајќи ја во предвид оваа законска одредба, судовите во секој конкретен случај проценуваат дали се работи за поголемо количество на експлозивни материи или не.

Сметам дека во изготвувањето на новиот казнен Закон на Република Македонија ова прашање (квалификаторниот облик на кривичното дело од чл. 218 од КЗ на РМ) ќе треба попрецизно да се уреди. Предлагам законодавецот точно да предвиди што ќе преставува поголемо количество на огнено оружје и експлозивни материи, затоа што во праксата таквата одредба би била лесно применлива.

Исто така сметам дека при одредувањето на квалификацискиот облик на ова кривично дело би требало да се размислува дали елемент треба да биде само "поголемото количество на огнено оружје и муниција" или пак како квалификациски облик на ова кривично дело би требало да се имаат во предвид и убоитите својства на оружјето. На пример, нелегално во државата се внесува само еден топ во неколку наврати во делови. Овој топ како едно оружје не

може да се подведе под квалификаторниот облик на ова кривично дело, а неговата убоита моќ е многу, многу, поголема во однос на повеќе автоматски пушки. Колку што мене ми е познато, Врховниот суд на Република Македонија во својата пракса како квалификациски облик на кривичното дело ја зема во предвид и убоитата моќ на оружјето, а не само неговата бројност.

ОДГОВОРНОСТА ПРИ СОПСТВЕНИЧКАТА ТРАНСФОРМАЦИЈА

Од четирите стопански судови во Македонија единствено присуствувам јас со двајца судии. Овој суд годишно прима околу двесте илјади предмети. Во нив се сретнуваат дејствија за кои ние не сме сигурни дали треба да се квалификуваат како некакво кривично дело, макар што сме биле судии и во општинските судови. Ние сметаме дека Вие тука, како претставници на науката, органот за прогон и пресудување и ние заедно ќе го најдеме местото на таквото дејание кое што би влегло во некоја форма на кривично гонење. Целта на мојата дискусија е да укажам на некои конкретни забелешки, што ние сме ги дефинирале во нашето работење како незаконски, и да ги изложам на овој собир со цел истите и да ги квалификуваме во идното кривично законодавство. Дали некои од нив се опфатени или не, дали се откриени или не во доволна мера и дали се третирали - тоа е предмет на посебна оцена. Пред да кажам за моите конкретни забелешки, сакам да дадам едно свое мислење, една забелешка од претходните референти на денешното советување. Тие се мачеа да најдат место во законот на приватниот капитал, во смисла на гонење, таму каде што се цитира само општествено претпријатие, а не приватно. Би го кажал своето забележување, дека во старите кривични закони немало приватни претпријатија, бидејќи тие се формираат подоцна со Законот за претпријатијата. Тој Закон според правата и обврските ги изедначува општествените и приватните претпријатија. За сите правни обврски во правниот промет пред судовите нема разлика помеѓу општествено и приватно претпријатие. Sprema тоа, вие одлучувајте и понатаму дали од нив ќе барате одговорност на одговорното лице, на директорот или на правното лице. Моите забелешки се многу кратки и концизни. Сметам дека

---

* Претседател на Окружниот стопански суд - Скопје

судијата, покрај должноста да суди по предметите и да ја води постапката, треба да внимава кога наидува на разни ситуации што отстапуваат од нормалното и вообичаено. Преку нив не треба да се поминува, туку тие треба да се евидентираат или на соодветен начин да се сигнализираат. Во тој поглед треба да дојде до израз креативноста на судијата за промена на постоечката законска регулатива од таа област, која е неспоива со моменталните услови и, која како таква, е во спротивност со времето во кое живееме. Ваквата состојба ќе се подобри тогаш кога нашата држава ќе ги донесе сите закони од сите области, што е обемна и сложена работа и која бара повеќе време. Во тоа нашиот придонес, како искусни правници, би бил драгоцен. Би кажал дека ние, како судии, судиме и се произнесуваме за се што странките ќе поднесат тужби, приговори или жалби и не велите дека за нешто немаме закон или дека немаме став. Често применуваме прописи од непостоечката бивша СФРЈ. Во недостаток на Закон, во нашиот Уставен закон за спроведување на Уставот предвидено е да се применат законите доколку не се во спротивност со Уставните начела. Тука е и улогата на судот да процени дали некој пропис стриктно ќе го применува или пак, ќе каже дека тој не е соодветен со сегашните услови и ќе мораме малку да го модификуваме. Во примената на законите предочуваме недостатоци, што не можат да се применат и тогаш даваме писмени забелешки од Собранието на Република Македонија или до соодветното Министерство со предлози за нивна измена. Тоа го имаме сторено во праксата на работење во Окружниот стопански суд - Скопје. Во периодот кога треба да се премине од општествена во приватна сопственост, во таканаречениот период на транзиција, постојат идеални услови за незаконско прелевање на општествениот капитал во приватни раце. Тоа се одвива така прикриено што, навидум, со дозволени форми и средства се успева да се избегне кривична одговорност за забогатување, а ние, како органи на прогон, како да не сме во можност тоа да го сториме. Тоа во суштина е чисто прелевање на општествен капитал во приватен. Тоа го прават, како што изложија некои дискусанти, само моќни и одговорни раководни лица. Тоа не може да го направи обичниот работник. Сторителите на ваквите трансакции тоа обично го прават преку разни форми на соработка со приватни претпријатија на некои блиски роднини, а се знае дека тука доаѓа до взаемно помагање на едни со други, во смисла на имотна корист. Затоа е нужно процесот на трансформацијата да се одвива што побрзо, за да се знае што е државно, а што е приватно. Кога ќе се знаат титуларите тогаш ќе се знаат и чуварите на сопственоста. Знаеме како се чува општествената сопственост.

Ќе се обидам да се задржам само на некои кратки забелешки и на некои наши констатации за обврската на стопанските судови при откривањето на вакви недоволени дејствија. Од областа на стопан-

ските спорови, регистрациите, стечајот и извршувањата ќе наведем само по еден до два примери.

Во стопанските спорови најголем проблем претставува акцептниот налог. Тука најголеми махинации се прават помеѓу давателот на акцептниот налог и оној кој што истиот го користи. Акцептниот налог често се издава бланко. Се прават намерни грешки со ставање потпис од неовластено лице или само од еден потписник, а треба од двајца. Намерно се изостава еден број од жиро-сметката за да не може да се изврши наплата, или пак требало да се стави друг печат, а не оној што е депониран во СОК. Се издаваат повеќе акцептни налози од директор, кој е разрешен и кој води спор. Тој нив ги пушта повремено со цел да ја блокира жиро-сметката на фирмата со изговор дека без него претпријатието ќе пропадне. Потоа, кога доаѓаат да се реализираат акцептни налози на жиро-сметката нема средства, нема покритие. Ова е чиста злоупотреба на акцептните налози и сметаме дека тука има место за некаква кривично-правна одговорност за манипулирање со акцептните налози.

При регистрацијата се прават многубројни статусни промени со цел да се изигра доверителот. Така, од постоечката фирма се врши регистрација на една или повеќе друштва со ограничена одговорност и на нив се пренесува целокупниот имот што вреди, а на старата фирма остануваат само долговите, обврските и еден број на невработени. На тој начин старата фирма оди во стечај и долговите не може да се наплатат поради немање на средства, а тука не постои никаква солидарна или било каква одговорност на новоформираните друштва со ограничена одговорност за доверителите да можат од нив да ги измират своите обврски. Тука постојат очигледни манипулации и малверзации, очигледно оштетување на доверителите, кои можат да доведат до тоа и доверителот да потпадне под стечај. Се случува да се регистрираат претпријатија на непостоечки адреси, или да не се известува судот за промена на адресата. Најмногу се става "Партизанска б.б.". Вие знаете колку е долга "Партизанска", па одете и пронајдете на која адреса е регистрирано тоа претпријатие. Поради тоа судот и другите органи не можат да извршат уредна достава, а предметите стојат долго нерешени. СОК само формално ги препраќа пријавите до претпријатијата според адресите на кои се поднесуваат пријавите за стечај. Се регистрираат голем број на приватни претпријатија со симболичен влог, а се зема стока со големи вредности иако однапред се знае дека не може да се плати нејзината противвредност. Тука доверителот е доведен во заблуда и е изигран, а краен резултат од тоа е тој да биде оштетен и осуден на стечај. Исто така и во извршувањето постојат доста манипулации со цел тој да се изигра. Вие знаете колку време траат постапките додека доверителот добие пресуда, а кога веќе неа ја добие во извршувањето или во текот на извршувањето должникот се служи со разни

манипулации тоа да го спречи. На разни форми и начини се обидува да ги сокрие предметите или пак истите да ги оштети со цел да ја намали нивната вредност. Предметите што се опфатени со извршување се заменуваат со слични на нив или со такви од постар тип или модел што не е употреблив. Ваквите дејствија од страна на должникот се преземаат иако судот редовно, во смисла на чл. 77 од Законот за извршната постапка, ги предупредува за кривично-правните последици. Наше мислење е дека таквите дејствија би имале елементи за кривично дело - оштетување на туѓи права, предвидени во Кривичниот закон на Република Македонија. Заради тоа се прашуваме, дали би можело, евентуално, гонењето на сторителите за тоа кривично дело да се преземе од страна на Јавниот обвинител, а не само по приватна тужба, како што е предвидено во Законот. Таа можност неуките странки не ја користат. Ова и од причини што доверителите, кои се запознати со предупредувањето од страна на судот, можат да се стават во заблуда со тоа што ќе сметаат дека за овој пропуст судот ќе поднесе пријава. Освен тоа постојат и големи неправилности, што треба да подлежат на некаква кривична одговорност, кога некоја приватна фирма го продава целокупниот свој имот непосредно пред стечајната постапка. Плата се зема од готовината, а не преку жиро-сметка, а за тоа има разни форми за исплата. Тогаш не се работи преку жиро-сметката во СОК за да не се плаќаат даноци и придонеси на државата, а се избегнува и измирување на обврските кон доверителите. Ние како суд во такви случаи даваме предлози за поведување на судски процеси за побивање на правните работи пред стечајот, но постапката е долготрајна, неизвесна и несигурна. Во меѓувреме фирмата се доведува под стечај и се формира нова фирма. Тоа се доста зачестени случаи.

Јас изнесов само некои форми на делување на странките. Сметам дека тие случаи треба да најдат соодветен, јасен и недвосмислен третман во новата (казнена) законодавна дејност.

ЗА ОРГАНИЗИРАНИОТ КРИМИНАЛИТЕТ И ЗА НЕГОВИОТ "ИЗВОЗ"

Има ли современ криминалитет? Мислам дека нема современ, бидејќи крадците си се крадци, криминалот си е криминал, меѓутоа мислам, во моментот што се одвива кај нас, може да зборуваме за организиран криминалитет.

Дали постои кај нас или не постои организиран криминалитет? Тоа е интересно прашање. Сега се наоѓаме во една опасност да не паднеме во бездна кога државата, по инерција, а тука е и полицијата, и обвинителството кои сакаат да стават контрола на се и сешто, значи да си ја вратат старата моќ. Сега како да постои опасност да прогласиме се за организиран криминалитет. А друга е опасноста кога и државата сосема си се повлече и го отстапи просторот на некој вистински организиран криминалитет, што фактички постои. Според мене, во Македонија нема ништо што наликува на организиран криминалитет. Меѓутоа, тој, таков каков што е, не можеме да го споредуваме со Запад. Постои една низа појави кои кај нас создадоа привид дека постои организиран криминалитет. Кои се тие? Пред се криминалитетот преку вечер ни стана масовен. Значи, од 1990-93 година, криминалитетот се зголеми некаде 100-150%. Зборувам пред се за класичниот криминалитет. Право да ви кажам, тоа се случува бидејќи државата се наоѓаше во една состојба на збунетост. Зборував со еден колега дека кога имавме 100% зголемување на криминалитетот ние притворавме по 30 сторители во истражен затвор. Колку за споредба во моментов на пример, во истражниот затвор во Шутка има 150, а и тогаш имаше толкав криминалитет како и сега. Зошто? Полицијата до негде беше збунета и уплашена. На никому не му беше сигурна фотелјата и не знаеше до кога ќе биде на раководно место и дали ќе биде. Судовите, исто така, беа збунети и уплашени, така што се случуваше ако полицијата однесе до истражниот судија лице за притвор тој не го прифаќаше и го враќаше назад. Понатаму, тешко и падна на полицијата она преориентирање на 24 часа, и второ, дали може со осумничениот да се обави

разговор или не може. Тоа е многу интересна работа. Ако полицијата не може да обави разговор со едно осомничено лице тогаш не може да открие ништо. Спроведоа таму некое истражување во кое се вели дека 40% од мерките на полицијата, со кој ги откривме кривичните дела, се разговор со осомничени. Да бидеме на јасно. Полицијата во работењето може да открие доказ, да материјализира еден доказ за кривично дело од сторител. Меѓутоа, нема сторител со едно кривично дело. Обично кривичните дела се откриваат после три до пет месеци од притворувањето. За тоа време сторителот сторил уште 50 дела. Полицијата со своите мерки (оперативни, технички итн.), успеала да обезбеди доказ за едно дело. Се поставува прашање, што е со другите 49, како може полицијата да ги открие, ако не обави разговор со лицето? Така, извесно време полицијата беше доста збунета, судот беше збунет, обвинителите беа збунети итн. Нормално, тоа му погодуваше на криминалот, кој стана масовна појава.

За извозот на криминалитет. Македонија беше еден од најголемите извозници на криминалитет во странство. Извезувавме криминалитет во Грција, извезувавме во Италија, во Германија и т.н. Ним им беше добро, што значи не крадеа тука, туку крадеа во странство. Крадеа на Јадранскиот брег и т.н. Ним не им правевме многу проблеми како полиција бидејќи не крадат дома кај нас, туку крадат во странство. Затоа си велевме, море пушти ги, бидејќи тие внесуваат капитал во земјата. Меѓутоа, тие со работењето во странство добија големо искуство и се вратија како големи професионалци. Оеднаш границите се затворија, и сега што ќе правиме? Големи професионалци, остручени со најсовремени знаења, со техниката пред се, завладеаја. -Така убаво опремени сега што ќе им правиме ние овде? Секој од нив за момент околу себе развива четири-пет младинци и деца и ги труе со оној синдром на крадење. Затоа ги имаме тие бандички, групички и сл. Значи, извозот на капиталот ни е спречен, нема извоз. Понатаму, ова е увоз на капиталот, - увоз кој до вчера не ни било интересно подрачје воопшто за Балканот. Да се краде од Македонија? Нема што да се краде, зашто другите се украде. Е сега голем увоз. Не нападнаа од Бугарија. Масовно се краде оттука, од Албанија. Сега правиме некој извештај, во кој кажуваме дека од Албанија сега имаме 2-3 илјади луѓе, кои, илегално престојуваат. Полицијата сите снаги да ги впрегне за да ја прегради оваа граница со Албанија и да ги спречи тие масовни кражби не ќе може. Каде се другите работи? Значи, масовно крадење, а да не зборуваме за Косово. И од Косово доаѓаат да крадат. Станавме интересно подрачје за криминал. Од целиот криминалитет во моментот до 30% ни е со странски увозен криминалитет. Тука бевме збунети од почетокот, а и сега се уште сме збунети. Што да им правиме на тие од Албанија, кои доаѓаат масовно да крадат? Си ги фатил 10-15, сите ли ќе ги затвориме? Што да им се прави, дали да се протераат, дали да се

затворот, дали да се остават и сл.? Така затворите ќе ги претвориме во огромни логори.

Значи, сето тоа придонесе за масовност на криминалитетот. Многу важен момент во омасовувањето на криминалитето беше и ситуацијата кога прогласивме една амнестија во затворите. Во една вечер од КПД "Идризово" од 1500 робијаша останаа само 350. Илјада професионалци се најдоа на улица. Не зборувам за чесните граѓани осудени поради сообраќајка, туку зборувам за професионалци. Прво да расчистиме со она, дека ни еден робијаш не е превоспитан. Прашање е за колку време ќе го откриете и ќе го вратите пак назад. Значи, она превенирањето или превоспитувањето не важи. Важи само онаа инсулација кај разбојниците. Осуден е седум до осум години и тој кога излегува малку е превоспитан и изгледа дека тој доста време бил изолиран. Меѓутоа, проблеми ни направи овој огромен број професионалци на улица. Нив да ги вратиме назад ќе треба огромно време, а каде е проблемот со врзувањето на одредени национални групи, етнички групи, со одредени криминални појави?! Многу е јасно дека шверцот со дрогата се врзува за одредена национална припадност и тоа таму станува како народен обичај.

Тое е многу дискутабилно прашање од причини што полицијата може да се справи со една ситуација, но тоа не е еден криминалец, двајца, пет - десет - сто, меѓутоа, кога 1000, 10.000 луѓе соучествуваат, кога едно цело село, од пет до десет илјади жители соучествуваат со криминалците што може тука да направи полицијата, судот и слично. Тоа е многу интересно прашање, така што и тука полицијата се блокира во работењето исто како и судовите.

На крај, како една вештачка причина за масовноста на криминалот лежи во тоа што полицијата ни работи се и сешто. И што е нејзина работа и што не е нејзина работа. Полицијата изигрува девизна инспекција, полицијата изигрува пазарна инспекција. Не знам уште каде ли полицијата не се меша! Мислам дека е време да се размисли за создавање на своја судска полиција, која ќе одредени извршни работи, како што е заштита на судот, набавувањето на пријавите, и тн. Тоа ќе си го преземе една стручна полиција, бидејќи со давање на асистенции, полицијата многу изгуби во углед. Кога на полицијата ќе и се најави да врши една системција, сите луѓе се свесни дека тоа е во ред. И така се губи углед, се губи на знаење, се губи во време... по разноразни обезбедувања, викање "Комити", "Шкембари" итн. Таа и за тоа е платена, меѓутоа излегува од рамките на нејзината работа. Ете затоа сакав да Ви кажам дека ни се создаде масовен криминалитет.

За овие три години наназад, се создаде еден масовен криминалитет, кој создаде привид дека криминалитетот ни е организиран. Постојат тие нукулци на организиран криминалитет кај нас, одредено е поврзување на одредени групи, кои го искористија печатот за да

се покаже нешто како масовен криминалитет. Јасно ми е дека основната карактеристика на организираниот криминалитет е поврзаноста на криминалците со полицијата и политиката. Тоа е спрега за да има организиран криминалитет и тука никој ништо не може.

Има одредено поврзување, на пример, во стопанскиот криминалитет. Главна карактеристика на организираниот криминалитет е дека тој не е професионален, туку брутален, меѓутоа, недостасува акција, нема зафати на судовите. Уште немаме убиен полицаец, уште немаме убиен судија. Тоа е дел од основните карактеристики на организираниот криминалитет. Кога тие ќе се осетат посилни тогаш ќе не требат, ќе не ништат.

Дефиниравме кај нас главно три облика каде што има организиран криминалитет. Криминалитет во смисла на нукулци. Прво недозволената трговија со дрогата и оружјето, - тоа се често организиран криминалитет, што се работи строго конспиративно, врз основа на шифри, со јафки, со лажни телефонски броеви, со лажни станови, итн. Меѓутоа, тука нема дилема ни кај полицијата, ни кај судот. Нив ги судиме. Друго е прашањето што е многу исплатлива таа работа и што тоа во моментот стана масовна појава. На криминалците-провланици веќе не им се исплати да провалуваат во станови, бидејќи за една провала ќе добијат две до три години, туку тие сега стануваат шверцери со дрога. Килограм хероин се нуди за 30-40.000 марки. Тоа е голема работа.

Кај оружјето и дрогата немаме поврзаност со полиција, политика и со криминалци, меѓутоа, тоа го имаме кај недозволената трговија со стока. Нормално е дека, сега, на пример, цел на напад е царината. Ќе пропушти три шлепера денеска со стока и тоа веројатно државата ќе ја чини 200.000-300.000 марки, а на цариникот му даваат 500 марки. И нашата погранична полиција не ја одвојувам од тоа.

Луѓето се изложени на напад и јас не знам до кога вака ќе издржуваат. Луѓето мораат некако да се снајдат. Јас не спомнав и за корупцијата во судовите која исто така е присутна и во полицијата. Не ги двојам тие две институции, ние сега сме на сцена. Некогаш докторите се напаѓаа за корумпирање, а сега сме интересни ние. И да знаете, дека секој ден се повеќе ќе бидеме изложени на напад.

Во шверцот со стока можеме да имаме допир на политика, полиција и организиран криминалитет. Ни се јави оваа појава со рекетарството со плаќање на заштита. Знаете, на Запад неколку познати криминалци држат одреден квартал. Тие одат од дуќан во дуќан и наплаќаат 50-100 марки. Ни се јави и нас таа појава. Тука, не дека полицијата не ќе може да се справи со тие криминалци, кои се експонирани тепачи, насилници, бивши криминалци и тн., не дека полицијата се плашеше, но тие успеаја да фатат една позадина во не-

кои политички партии и во одредени структури, и така ја доведоа полицијата во ситуација да се плаши. Полициските раководители беа раздрмани и не знаеа како адекватно да одговорат на таа нова појава. Тука навистина малку изгубивме во углед.

Не е проблем охридската полиција да излезе на крај со нив. Тоа не е никаков проблем. Полицијата има доволно сила и средства, но во еден период полицијата попусти. Тоа навистина е наша грешка. Меѓутоа, да се разбереме, овде нема услови за организиран криминалитет и нешто во иднина да се заплашува. Е сега, нормално ние ќе си предеме приказки и дека ова убиство е вакво, тоа е онакво и така ќе ги врзуваме работите и ќе ни паѓа угледот.

И на крај сакав да кажам нешто за стопанскиот криминалитет. Стопанскиот криминалитет е во една ситуација кога преку ноќ имаме многу богаташи, нови млади богаташи, кои ни дојдоа од сферата на криминалците. Тие се и бивши криминалци. Нив ги третира и полицијата и судовите и тн. Сега тие станаа богати и моќни луѓе. Тие во својот напад на полицијата и на судовите се бескруполозни. Тие нема да не тепаат со тупаници, туку со пари ќе не тепаат и, нормално, економската моќ ќе се сакаат да ја претворат и во политичка моќ. Тие се доволно богати и можат да не поткупуваат, да продираат кај нас и се многу бескруполозни. Тие, нормално, ќе ги финансираат и политичките партии со сто-двесте илјади марки. Тоа во Америка го има. Меѓутоа, стопанскиот криминалитет, како резервиран за една елита во општеството, е доста непристапен. Сега ние во нашата полициска активност се сведовме на две кривични дела: проневера и злоупотреба на службената положба од оној стар класичен стопански криминалитет. Сега од пред година-две почнавме да поднесуваме пријави за даночно затајување. Мислам дека тука кај полицијата не би требало да има дилеми дека може да излезе на крај со таа појава.

ЗА ФОРМИРАЊЕ НА РАБОТНА ГРУПА

Минатата година, скоро и на датумот си припоменувам, имаше прекрасно советување. Исто како ова, но само што ова е побогато. На крајот на тоа советување присуствуваше и министерот Ѓорѓи Наумов. Тогаш стана збор за судовите за работа, за заобиколувањето на овој стручен кадар. Министерот вети дека нема да дозволи Законот за судовите да влезе во Собрание без да се изјасни за него некој ваков собир и додека не го прегледа текстот. Меѓутоа, ништо од тоа не стана. Е сега, јас би направил една мала споредба со Уставот и со она што треба сега да се донесе како заштита на тој уставен поредок на државата и на слободата на граѓаните. Се формира таканаречена експертска група, која за жал на еден примитивен начин ја заобиколи и катедрата по уставно право. Дури беа и превидени тие еминентни стручњаци кои се и наши професори. Токму во таа насока ми е предлогот, со цел да не дозволиме да се случи она што се случи со подготвувањето на Уставот. Ова дотолку повеќе што ваков квартет, така да се изразам, како: проф. Арнаудовски, проф. Матовски, проф. Камбовски и проф. Марјановиќ, мислам дека во поранешна Југославија и на другите простори нема. И затоа сметам дека навистина треба побрзо да се пристапи кон системска работа, да се подготват тие проекти најпрвин како тези, задолжително да продолжи ова наше здружение со работа. Освен со овие четворица членови здружението да се зголеми и да се дополни со судии, со обвинители, а ако допуштите и со адвокати. Видовме колку е ова огромно знаење, колку овие наши професори се блиски до практиката, колку тие би биле корисни. Затоа, како задолжително или како еден вид наредбодавен карактер, да има нивното безрезервно вклучување и на сите оние што ќе можат да се вклучат за да се почне веднаш со работа. Граѓанските права можат да се заштитиуваат само

---

* Адвокат од Скопје

За формирање на работна група

преку овие проекти. Државата, како што чувме, има сила и тие ќе ја употребуваат, ќе тепаат, ќе маваат, ќе ја штитат државата. Меѓутоа, граѓаните, обвинетиот, оштетениот, и т.н. ќе бараат заштита. Предлагам како заклучок да се донесе одлука за формирање на таква работна група.

МЕСТОТО НА СООБРАЌАЈНИТЕ КАЗНИВИ ДЕЛА ВО КОНЦИПИРАЊЕТО НА ПОСЕБНИОТ ДЕЛ НА КАЗНЕНИОТ ЗАКОН

Со сигурност може да се констатира дека ова советување, со утврдените тематски подрачја, се организира во право време, зошто веќе поодамна сегашното казнено законодавство на Република Македонија, во повеќе негови витални сегменти, е надраснато, а што, од своја страна, недвосмислено упатува на една темелна реформа насочена кон негово соодветствување со новите општествено-економски, социо-културни и севкупни социјални односи, приближување кон европските стандарди и инкорпорирање во современите светски цивилизациски процеси.

Имено, потребата од една коренита реформа на нашето позитивно казнено право ја наметнуваат повеќе фактори, помеѓу кои, како најсуштествени, се: сегашната состојба на некритичка рецепција на легислативата, донесена во еден квалитативно друг општествено-економски систем и идејно-политички амбиент; потоа, силно изразената потреба во смисла казненото право да ги афирмира новите индивидуални и општествени вредности како и нивната хиерархија; а помеѓу тие фактори секако се и предизвиците на новите форми на криминалитет (организираниот криминалитет, еколошкиот криминалитет, меѓународниот економски криминалитет и сл.); потоа современоста, феноменологијата на класичниот криминалитет, како и снажното експонирање на неговите тешки форми од вид на тероризам, геноцидот и воените злосторства, кои иницираат потрага по нови барања на превентивен и репресивен план.

Во оваа смисла, определувајќи се за терминот "казнено", наместо "кривично" право, се приклопуваме кон оние становишта и мислење кои се залгаат за едно либерално (а не инструментално)

---

* Секретар на Уставниот суд

казнено право, а последично на тоа, и за либералниот поим на правното добро при што, основа во поимањето на заштитната функција на казненото право, би претставувала заштитата од напад или загрозување на добрата и вредностите на општеството, изградено врз слободата на човекот. Во однос на разните мислења околу статусот на судот, се залагаме за независен суд, како општествен (а не државен) орган, како независен арбитер во спорот помеѓу поединецот и државата, односно како орган на општествената заедница, кој во јуриспруденцијата би го изречувал правото, поаѓајќи, пред се, од идејата на правдата и праведноста или, со други зборови, кој би поаѓал од интересите на заштита на човекот и граѓанинот и неговите слободи и права, не фаворизирајќи ги притоа, "повисоките" државни интереси за нивна сметка. Понатаму, ги сметаме сосема оправдани становиштата во чија основа се наоѓа критиката на материјалниот поим на казнивото дело (зошто на либералното казнено право му одговара исклучително формалниот поим на казненото дело); потоа, размислувањата кон една нова димензија на противправноста, при што националниот закон не би бил последната инстанција во оценката на противправноста (посебно во современите услови, кога интензивниот развој на меѓународното казнено право, придружен со создавање инструменти за негова ефикасна примена, па дури и супранационални судски инстанции, доведува до инстанцијоно утврдување на противправноста). Исто така, сметаме дека сосема блиски на практиката и, воопшто, на животот се и заложбите за спротивставување на идејата за нивелирање на умислата и небрежноста со јасна определба кон тезата дека небрежниот деликт е организирана и самостојна форма на казниво дело кое, токму заради тоа, бара и своја посебна легислативна-техничка изведба, што, посебно доаѓа до израз кај сообраќајните казниви неправа и сл.

Во врска со проблематиката на првото тематско подрачје, би се осврнал на две прашања и тоа: 1) на потребата од реформа на системот на казнените санкции од аспект на сообраќајната делинквенција, и 2) на посебниот дел од казненото право, исто така, од аспект на сообраќајните казниви дела.

1. Констатацијата дека нашиот систем на санкции го задоволува барањето на поливалентност на функциите и целите на казнената интервенција со широкиот репертоар на пропишаните санкции, како и со можностите за нивно меѓусебно комбинирање, не може да се каже дека се однесува и за секторот на сообраќајната делинквенција. Така, постојниот репертоар на санкции во нашиот систем на санкции, за сообраќајните деликти е мошне лимитиран и рестриктивен, сведувајќи се на четири санкции (затвор, парична казна, условна осуда и мерката за безбедност - забрана на управување со моторно возило) при што барањето за превенција низ репресија во оваа сфера се сведува, всушност, на парична казна.

Фактичката положба во казнената политика кај нас, што се експонира преку исклучителната примена на затворот и на забраната на управување со моторно возило, неселективната примена на условната осуда како и преку масовната и неиндивидуализирана примена на паричната казна, исто така, мошне скормно може да придонесе за создавање на еден пообмислен, превентивно ориентиран модел на санкции во сообраќајната сфера.

Заради тоа, се наметнува потребата, преку суштински зафати во системот на санкции да се надмине неговата, би рекле, кризна состојба.

Така, поаѓајќи од специфичноста на сообраќајните деликти, превентивните можности за казната затвор може да се зголеми преку прифаќање на разни облици на ограничување на слободата: викенд затвори, казна лишување од слобода во затворена, полу-отворена и отворена установа; превентивните можности на краткотрајната казна затвор може да се зајакне со нејзина супституција со казна - јавна работа во корист на заедницата; на паричната казна преку прифаќањето на моделот "ден-глоба", или, пак, на системот на "казнени бодови" односно системот на "талони", со примена на потребна селективност; додека превентивното дејство на условната осуда, како парапелална санкција, може да биде засилена со утврдување на одделни специфични услови како на пример: проверка на знаењето на возачите, повторен здравствен преглед, реституција на штетата и сл. Во оваа смисла и промената на статусот на мерката -забрана на управување со моторно возило како и на статусот на посебните воспитни мерки (повикување на разговор, упатување на предавања или на прикажување на филмови со содржина од областа на безбедноста на сообраќајот, упатување на проверка за познавање на сообраќајните правила и сообраќајните знаци, проверка на вештината во управување на моторно возило и сл.) во смисла на нивно претворање во самостојни казнени, односно прекршочни санкции, во голема мера би ја зајакнале превентивната моќ на постојниот систем на санкции.

Понатаму, во врска со актуелизирањето на прашањата за супституирањето на класичниот систем на репресивни мерки кај сообраќајната деликвенција како и за алетрнативните мерки, како целесообразно може да се изрази: комплетирањето на казнената одговорност со граѓанска одговорност за предизвиканите материјални штети, или, пак, замена на казнената со материјална одговорност во сите случаи на полесни сообраќајни деликти; користење, а, водено, и проширување на можностите на системот на осигурување на штети со воведување на материјални консеквенци во вид на одговорност за надомест на штета, регулирана низ брза и ефикасна постапка; материјална, наместо казнена одговорност, што би можела да се реализира низ материјалната реституција, поправање на определени недостатоци на моторното возило со компензација на неговиот

сопственик, чие што пропуштање би преставувало сообраќаен деликт и сл.

2. Во врска со санкциите кај сообраќајните казниви дела се наметнува и прашањето околу дилемата: дали да егзистира единствен систем на санкции, или, пак, да се востанови, еден, посебен, систем на санкции за казнените дела во сообраќајот, - прашање што станува посебно актуелно и што, воедно, е тесно врзано со пројавените тенденции за издвојување на казнените дела и системот на казнените санкции (од областа на сообраќајот) од останатиот "класичниот" криминалитет, а со тоа и од посебниот дел на казненото право. Во однос на споменатата дилема, залагајќи се за задржување на казнените дела од областа на сообраќајот во посебниот дел на казненото право, би истакнале неколку аргументи во прилог на оваа поставка.

Имено, ваквите тенденции за издвојување на сообраќајните казниви дела, како што е познато, произлегуваат, пред се, од специфичноста на сообраќајната делинквенција, која токму заради таа своја посебност, не само што отстапува или, пак, што ја стеснува примената, во релативна смисла, на класичните казнено-правни и, воопшто, правни институти; туку и, би рекле, како и да им се спротивставува на новите современи тенденции во развојот на правната теорија и мисла. Се има впечаток како "сепаратизмот", кај заговорниците на становиштето за издвојување на сообраќајната делинквенција од казненото материјално и прекршочно право, да наоѓа некоја објективна, реална основа во специфичноста на овие деликти. Приврзаниците за издвојување на овие дела во едно ново казнено сообраќајно право поаѓаат од една неприфатлива теза според која казненото дело во сообраќајот не преставува казнено дело во вистинската смисла на зборот, туку некаква обична "техничка грешка", техничка аберантност, збир на технички грешки и пропусти во триаголникот: човек - машина - пат и сл.

Меѓутоа, според наше мислење, казненото дело ги содржи сите елементи на класичното казнено дело. Тоа, фигуративно да се изразиме, е класично казнено дело како и другите од посебниот дел на казненниот закон, а неговиот сторител, консеквентно на тоа, (според критериумот на етичката оценка односно моралниот прекор) претставува криминална личност, која, освен во појавните облици, во ништо друго не се разликува од така наречениот "класичен делинквент".

Аголниот камен на проблемот во врска со дилемата околу прашањето за тоа дали сторителот на сообраќајното казнено дело е, или пак, не е криминална личност, преставува, всушност, етичка оценка за сторителот. Едноставно речено, севкупната проблематика се сведува само на прашањето: Дали кај сообраќајниот делинквент (за да би се сметал за криминална личност) се присутни оние

неморални особини што обично се атрибути на поимот криминална личност, "мерен" со моралните концепции на социјалната средина? Поаѓајќи од фактот дека денес, се уште, поимот "криминална личност" се поврзува со таканаречените "нечисти" криминални акти, произлегува дека сообраќајниот деликвент не би требало да се смета за вака оквалификувана личност, зашто неговите акти не се насочени ниту кон прибавување противправна имотна корист, ниту кон нанесување некое зло, па оттаму, според постојните сфаќања, тие не се ни "нечисти", ниту, пак, "неморални".

Меѓутоа, во современото високо техницизирано општество, кога животот на човекот стана незаамислив без машината и возилото кои, од своја страна, од корен ги изменија севкупните општествени односи, менувајќи ги старите надраснати модели и обрасци на однесување и внесувајќи нови вредносни категории, еволуираа, едновременно и паралелно со таквите структурални промени, и критериумите за морално-етичката оценка на човековото поведение. Новото време донесе и еден нов критериум за квалификување на определено поведените за "нечисто" односно "неморално", а тоа е мерилото - неводење сметка за интересите на другите (освен постојните критериуми: прибавување имотна корист или нанесување зло). Овој нов критериум, нов феномен - респектирање на интересите и на другите членови на општеството, како и на другите учесници во сообраќајот, денес стана императив на современото технологизирано живеење во кое секоја грешка од технички, односно сообраќаен аспект станува, не ретко, поопасна, па, би рекле, и "понеморална" отколку најтешкото "класично" казнено однесување.

Од друга страна, проблемот станува уште поактуелен и посложен, ако се има предвид фактот дека општествената свест не може да го следи и не може "да го фати чекорот" на брзиот техничко-технолошки напредок на општеството.

Во оваа смисла, застарените морални концепции на кои (се уште) се гради поимот на сообраќајното казнено дело и на криминалната личност, според наше мислење, преставуваат основната причина за одржување на сфаќањето според кое сообраќајниот деликт не е казнено дело, а сообраќајниот деликвент не се третира како криминална личност.

Според нас, барем денес, на сегашниот степен на развој на криминолошката и казнено-правната наука, не би требало да биде актуелна дилемата за тоа дали сообраќајниот деликт е казнено дело што треба да биде содржано во посебниот дел на казненото право и дали сообраќајниот деликвент е криминална личност. Ние, без двоумење, врз основа на севкупните сознанија и развојот на најновата криминолошка мисла, се определуваме за поставката дека сообраќајниот деликт е казнено дело како и другите класични казнени дела и дека сторителот на сообраќајното казнено дело е криминална

личност, а не некаков случаен деликвент, или, пак, криминална личност "svi generis". Тоа, всушност, логично произлегува и од нашето глобално сфаќање на сообраќајната деликвенција како специфична форма на казнено однесување и како посебен, карактеристичен вид на криминалитетот.

Констатиравме дека врската помеѓу т.н. класичен криминалитет и сообраќајната деликвенција не е прекината. Во прашање се само појавните облици кои се изменети. По се изгледа дека тука, на најпрактичен начин, се среќаваме со една од карактеристиките на криминалитетот - неговата хировитост и прилагодливост кон сите општествени, економски, социо-културни и други промени. Криминалитетот и неговите извршители во оваа сфера ја смениле само формата, но содржински тие останале непроменети. Затоа, ако се набљудува манифестирањето на "новиот" криминалитет од аспект на неговата суштина односно во неговата релација спрема постојните општествени вредности како и потребите од нивна заштита, може да се констатира дека каузалниот однос помеѓу неговото сторување и штетата што општеството поради тоа ја трпи, останал непроменет. Оттаму, сметаме дека секо однесување на човекот, кое се наоѓа на иста релација односно во ист каузален однос спрема штетата, која општеството заради таквото однесување ја трпи, мора да биде криминално па дури и да се изменило таквото однесување во однос на она што некогаш било криминално. Тоа ќе биде криминално и покрај фактот што таа промена во системот на нашата вредносна оценка, се уште, не сме ја регистрирале.

Заради сето ова ние и се залагаме сообраќајните деликти, наспроти честите поинакви мислења во науката и практиката, да не се издвојуваат од посебниот дел на новото македонско казнено право, условувајќи го тоа, се разбира, со одделните нужни промени во конституцијата на казнените однесувања во сообраќајот и во утврдувањето на санкциите за таквите недозволен однесувања.

лем број кадри со правна наобразба. На Правниот факултет во Скопје, а подоцна и на Факултетот за безбедност, по завршените постдипломски студии, извесен број правосудни кадри, се стекнаа со звањето магистер, а малкумина и со доктор на правни науки. Природно, за да ги стекнат овие звања мораа да напишат магистерски и докторски тези. Но, по завршувањето на постдипломските студии и евентуалното стекнување на овие научни звања, овие кадри или немаат можност да продолжат со објавување на стручни и научни трудови, односно статии од областа на кривично-правните дисциплини, или недозволено се олабавуваат и престануваат да пишуваат.

Од друга страна, ако конечно сакаме да бидеме самостојна држава, која што има своја национална култура, опера, балет, филхармонија и т.н.; ако сакаме рамноправно да влеземе во светската и европската заедница на народите и да станеме членка на Советот на Европа мораме да се напргнеме за повисоки дострели. Најпрвин, мораме да ги мобилизираме своите најдобри интелектуални сили и да ги презентираме нашите истражувања од кривично-правната област и ставовите на нашите научни работници како во земјата, така и во странство. Со новото списание ништо не дуплираме. Имено, во Македонија постои списание "Безбедност", како ревија за криминалистика, криминологија и кривично право, која третира специфична материја за безбедност, а во издание на Министерството за внатрешни работи. Подолго време излегуваше списанието "Правна мисла", како орган на Сојузот на здруженијата на правниците на Македонија, списание за правни и општествени прашања, кое е во застој од финансиски и други причини, односно не излегува подолго време. Според тоа, не постои специјализирано списание кое би ја третирало специфичната материја на казненото право и останатите сродни дисциплини и се наметнува потреба од негово востановување.

Од овие причини, очекуваме целосна поддршка од сите македонски кривичари и усвојување на нашиот предлог. Сметам дека Македонија има способни кадри за вакви потфати.

да биде напредно со реформата на материјалното кривично право.

Треба да се формира комисија во чиј состав ќе влезат најдобри стручњаци - професионалци од доменот на кривичното (материјално и процесно) право, правосудни и научни работници, поделени во две подкомисии.

- Непосредно и истовремено, заради ургентноста, треба да се пристапи кон парцијална новелација, односно реформа што евентуално, со уште некои други, со "мали чекори", по угледот на некои западноевропски земи, би се одвивала во рамките на пошироко замислената темелна реформа.

- Парцијалната новелација, односно реформа, мора да претставува потфат, насочен кон заштита на правата на граѓаните, кон заштита на личноста и правата на обвинетиот во кривичната постапка, во мерка во која таа може да се доведе во согласност со ефикасноста на постапката, а и да се задоволат одделни прагамски потреби.

2. Идната парцијална реформа, односно Новела на постојниот Закон за кривична постапка треба да содржи два вида измени и дополненија што ќе се однесуваат на заштитата на основните права на граѓаните и правото на одбрана во казнената постапка (повеќе од десеттина), а втората група треба да содржи измени и дополненија што ќе се однесуваат на подобрување на процесната положба на оштетениот во кривичната постапка.

3. Иако една ваква новела во ЗКП би била со ограничен легислативен домет, таа би била значаен чекор во натамошната темелна реформа на нашето кривично-процесно законодавство. Со основ се претпоставува дека македонскиот легислативец, во ваков случај ќе биде присилен да го стори следниот чекор со посериозен зафат во материјата на кривичното процесно право. Тој чекор ќе биде насочен кон подобрување и проширување на заштитата на правата на граѓаните во кривичната постапка. Тоа ќе го наметнуваат барањата за либерализација на нашиот поредок и потребата од адаптирање на Македонија кон преземените меѓународни обврски. Амбицијата да се пристапи во Советот на Европа, претпоставува потпишување и ратификација не само на Европската Конвенција за заштита на правата и основните слободи на човекот, туку претпоставува и прифаќање на серија мултилатерални конвенции на оваа организација што се однесуваат и на казненото право (материјално, процесно и извршно), како и ревизија на режимот за заштита на основните права на граѓаните и правата на одбраната во кривичната постапка.

4. Веднаш без одлагање, треба да се пристапи кон стручна, компаративно-правна анализа на усогласеноста на нашето внатрешно право, на нашиот ЗКП со одредбите на споменатата Конвенција и некои други акти и документи од меѓународно-правен

карактер, како што се Меѓународниот Пакт за граѓански и политички права од 16 декември 1966 година, со кој се одредени минималните гаранции на секој обвинет против кого е покренато кривично обвинение.

5. По фиксирање на сите неусогласености во нашиот ЗКП со меѓународните акти, потребно е да се изготви листа за процесни одредби и институти. Таа треба да се достави до надлежните органи во државата и за неа да се расправа при една следна новела на нашиот ЗКП, во рамките на неговата потемелна реформа.

III

1. Неминовна е потребата Република Македонија да го отвори процесот на создавање сопствена криминалистика и поширока општествена стратегија за борба против криминалитетот. Таа би се градела постапно за во догледно време да има и практични резултати.

Ова е особено итно кога станува збор за стопанскиот криминалитет. Република Македонија се уште ниту организационо ниту кадровски не е подготвена за сето тоа, пред се од аспект на стручноста. Во оваа насока не се познати дури ни алките на синцирот за откривање на стопанскиот криминал, ниту пак улогата во борбата против него. Мора точно и прецизно да се одреди значењето на: финансиската (даночна) полиција, на царинската полиција, на класичната полиција - службата за јавна безбедност на органот за внатрешни работи и евентуално на другите субјекти. За изборот и за дејноста на алките во синцирот за откривање, нужни се проекти што ќе бидат изработени од компетентни, научни и стручни работници.

2. Треба да се отпочне со теоретски и емпириски истражувања од криминалистичко-методичен аспект и постапно да се градат специјализирани криминалистики за борба против одделни групации кривични дела со исти или со слични криминалистички карактеристики.

3. Нужно е осовременување, усовршување, како и стручно-кадровско и материјално зајакнување на органите од системот за откривањето, гонењето и пресудувањето во оваа област.

4. Во современи услови, при појава на нови форми на кривични дела, нужно се наметнува развој на поголема стручност и примена на најнови методи од сферата на криминалистичката наука и практика.

5. Да се декриминализираат одредени надживеани форми на криминалитет и да се инкриминираат новите или оние што се на повидок (компјутерски криминалитет, "перење пари" и други форми на организиран криминалитет).

6. Во комисијата што ќе биде формирана за создавање на

Заклучоци

ново кривично законодавство треба да бидат застапени и криминалистички научници, но и криминалистички практичари. Нивниот заеднички придонес ќе биде несомнен во квалитативните измени во овој домен.

**ЗАКЛУЧОЦИ ОД ПРВОТО СОВЕТУВАЊЕ
НА ЗДРУЖЕНИЕТО ЗА КРИВИЧНО ПРАВО
И КРИМИНОЛОГИЈА НА МАКЕДОНИЈА**

Во услови на динамичен и сложен развој на нашето општество, во едни мошне специфични економски и политички прилики на тој развој, Здружението за кривично право и криминологија, на 24 и 25 јуни 1993 година, во Охрид го одржа своето прво советување. На советувањето беа покренати две актуелни теми со значајни теоретски и практични импликации. Во рамките на првата тема "Потребата за реформа на кривичното законодавство на Македонија" беа поместени три реферати и едно соопштение, со кои всушност беше исполнет првиот работен ден од советувањето. Второто тематско подрачје "Нови форми на криминалитетот во Република Македонија" исто така беше покриено со три реферати и бројни соопштенија, поднесени на вториот ден од советувањето.

На советувањето беше констатирано дека претседателството на Здружението одбрало мошне актуелни теми и ангажирало повеќе научни и стручни соработници од областа на материјалното и процесното кривично право, криминологијата и криминалистиката, како и тоа дека одбрало актуелен момент за одржување на советувањето. За успешна организација на советувањето, неговата непосредна полза и поширокото општествено значење најдобро говори масовниот одзив (преку двеста учесници) и интересот на присутните што беше евидентен за секоја сесија. Во таа насока, сметаме дека посебен придонес беа дискусиите и предлозите што на советувањето му дадоа белег на многу единечни придонеси за разрешување на поставените проблеми.

Врз основа на материјалот, соопштенијата и дискусиите, Претседателството на Здружението ги усвои следните

ЗАКЛУЧОЦИ

I

1. Потребата од реформа на материјалното кривично законодавство е нужност што мора да се покрене во две напоредни насоки:

Првата е: да се отпочне со радикална реформа. Оваа задача треба да се довери на посебно компетентна комисија од областа на

Кривичното право. Таа би требало да подготви нов Кривичен законик. Подготвениот Законик би бил презентираан и би поминал низ постапка за донесување пред најмалку два парламентарни состави. Тоа е единствена гаранција дека нема да има компромис со постојните владаачки политички погледи и интереси и дека ќе биде создаден стабилен и долгорочен Законик во кривичното право.

Втората насока е да се прстапи кон "мала реформа" на постојното законодавство. Ова мора да се стори без никакво одлагање. Во оваа смисла, измените на материјалното кривично право би требало да се состојат во следното:

- Да се донесе единствен Кривичен законик со кој ќе се кодифицира материјата на позитивното кривично право.

- Во општиот дел на Кривичниот законик треба да се извршат само најнужните измени на постојните решенија во делот на кривичните санкции; да се избрише забраната на јавно истапување, одземањето предмети да се определи како посебна кривично-правна мерка; мерките на забрана и протерување да се префрлат во репертоарот на казните и да се прецизираат условите за примена на мерката за задолжително психијатриско лекување и чување во здравствена установа.

- Во посебниот дел да се изврши нужното усогласување на одделни инкриминации со новите општествени односи и вредности. Тука во прв ред се мисли на декриминализација на одредбите што претставуваат анахронизми и на темелното подведување под ударот на казнената репресија на новите форми на штетни однесувања.

2. Меѓу двата тека на реформата на нашето кривично право треба да постои конкретна координација, што втората, краткорочна насока ќе ја стави во функција на подготвување на вистинската реформа на постојното кривично право.

3. Да се заземе став околу натамошната употреба на термините "кривично право" или "казнено право" во науката и во практиката, за што на советувањето беа изнесени спротивни мислења.

II

1. Иако основниот извор на Кривичното процесно право - Законик или Закон за кривична постапка треба да биде доста стабилна законодавна материја, поради значајните општествено-политички промени во нашето општество и поради започнатата реформа на правниот систем на самостојна и независна Македонија, се наметнува нужност од реформа на македонското кривично процесно право. Од причини што за една темелна реформа се потребни долгогодишни и сериозни подготовки, што, во практиката на западно-европските држави, временски траат и по една деценија, потребно е кај нас веднаш да се отвори процесот за темелна реформа. Ова треба